

Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy

Lempäälän kunta

SÄIJÄN RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SELVITYS

Vesilahden ja Lempäälän maakirjakylien takamaasta
taajaman maaseutualueeksi

01.01.2014

Raportin ja kannen kuvat: Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen&Luoto Oy, Jari Heiskanen. Pohjakartat MML 2013.

Kansi: 1. rivi: Marjamäki, Junkkaala, Lehtiniemi, 2 rivi: Pyhälä, Säijän kansakoulu, Haikala, Kallela, 3. rivi: Säijoen kansakoulu, Harjunpää, Järvi 4. rivi: Myllymäki. Sisäsivu: 2000-luvulla puretun Lähteenmäen torpan pihapiirin ruskoliljoja.

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto	5
1.1	Inventoinnin lähtökohdat, menetelmät ja kattavuus	8
1.2	Käytetyt lähteet.....	10
1.3	Kaava-alueen kulttuurimaisemat	11
1.4	Aikaisemmat inventoinnit ja kulttuurihistorialliset arvot	11
1.5	Maisemarakenne ja alueen historiallinen luonne	12
2	Inventointialueen historia ja maiseman kehitys	14
2.1	Säijä esihistoriasta 1700-luvulle	14
2.2	Säijän asuttaminen - isojako tuo torpat ja kantatalot	16
2.3	Säijä 1900-luvun alkupuolella - uudistilat ja itsenäistyvät torpat	19
2.4	Sotien jälkeinen aika	20
2.5	Säijä kartoilla - tielinjojen ja maiseman kehitys.....	22
3	Inventoidut alueet ja kohteet.....	28
3.1	Säijän Vanhan Rantatien kulttuurimaisema.....	29
3.1.1	Haikala (Typpy)	37
3.1.2	Heikkilä	40
3.1.3	Koskipuisto	44
3.1.4	Säijän kyläkauppa.....	47
3.1.5	Kauriinmäki	49
3.1.6	Junkkaala	51
3.1.7	Kallela (Friiari).....	54
3.1.8	Haapaniemi	57
3.2	Pyhälän ja Sullanmaan kulttuurimaisema	59
3.2.1	Pyhälä	61
3.2.2	Sullanmaa	64
3.3	Säijoen kulttuurimaisema	66
3.3.1	Säijärven kansakoulu (Monitoimitalo).....	70
3.3.2	Järvi.....	72
3.3.3	Lehtiniemi	75
3.3.4	Rankki	77
3.3.5	Säijän kansakoulu	79
3.3.6	Marjamäki.....	81
3.3.7	Myllymäki	83
3.3.8	Kaakkolammi.....	86
3.3.9	Hemminki	89
3.3.10	Harjunnää	91
3.4	Kärjenmaan kulttuurimaisema	94
3.4.1	Kärki	97
3.4.2	Kylä-Kärki.....	100

3.5	Korpiasutuksen kulttuurimaisema	102
4	Yhteenveto, arvot ja suositukset	104
4.1	Kylien takamaasta taajaman maaseutualueeksi	104
4.2	Säijän maisemat ja rakennuskanta	106
4.3	Kulttuuriperinnön uhat ja mahdollisuudet	108
4.4	Kulttuuriympäristön arvot	109
	4.4.1 Inventointikohteet ja arvoluokat	111
4.5	Yleiset toimenpidesuositukset:	112
4.6	Lähteet	114

LEMPÄÄLÄN KUNTA LEMPÄÄLÄN SÄIJÄN RAKENNETTU YMPÄRISTÖ

1 Johdanto

Lempäälän kunnan, Säijän, rakennetun ympäristön inventointi liittyy tekeillä olevan osayleiskaavan taustaselvityksiin. Rakennetun ympäristön maasto- ja arkistotyöt sekä raportoinnin on tehnyt Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luodon tutkija, FM Jari Heiskanen. Työn tilaajana on Lempäälän kunta. Maastotyöt tehtiin kesällä 2013.

Tekeillä oleva osayleiskaava on Säijän ensimmäinen. Säijän osalta Pirkanmaan maakuntakaava ei määrittele alueen käyttöä merkittävästi. Säijän koulun kohdalle on merkitty palvelukyläkeskus. Sitä sivuava Pirkkalantie on maakunnallisesti tärkeä yhdystie, joka yhdistää Lempäälän ja Pirkkalan taajamia. Vähäisiltä osin Säijä rajautuu Tampere-Pirkkalan lentoaseman lentomelualueeseen.

Kaava-alue sijoittuu Lempäälän kunnan länsiosiin. Se käsittää Pyhäjärven Säijänselän pohjoispuolella sijaitsevan alueen, johon liittyy Säijoen ja Sullajoen varrelle raivattuja asutus- ja viljelymaisemia sekä asumattomia metsäalueita. Asutushistoriallisesti kaava-alue on Vesilahden ja Lempäälän vanhojen, Pyhäjärven rannoille keskittyneiden maakirjakylien asumatonta takamaata, jonka metsiä, koskipaikkoja ja vesistöjen varren niittyjä hyödynnettiin jo kauan ennen historiallisen asutuksen alkua 1700-luvun lopulla.

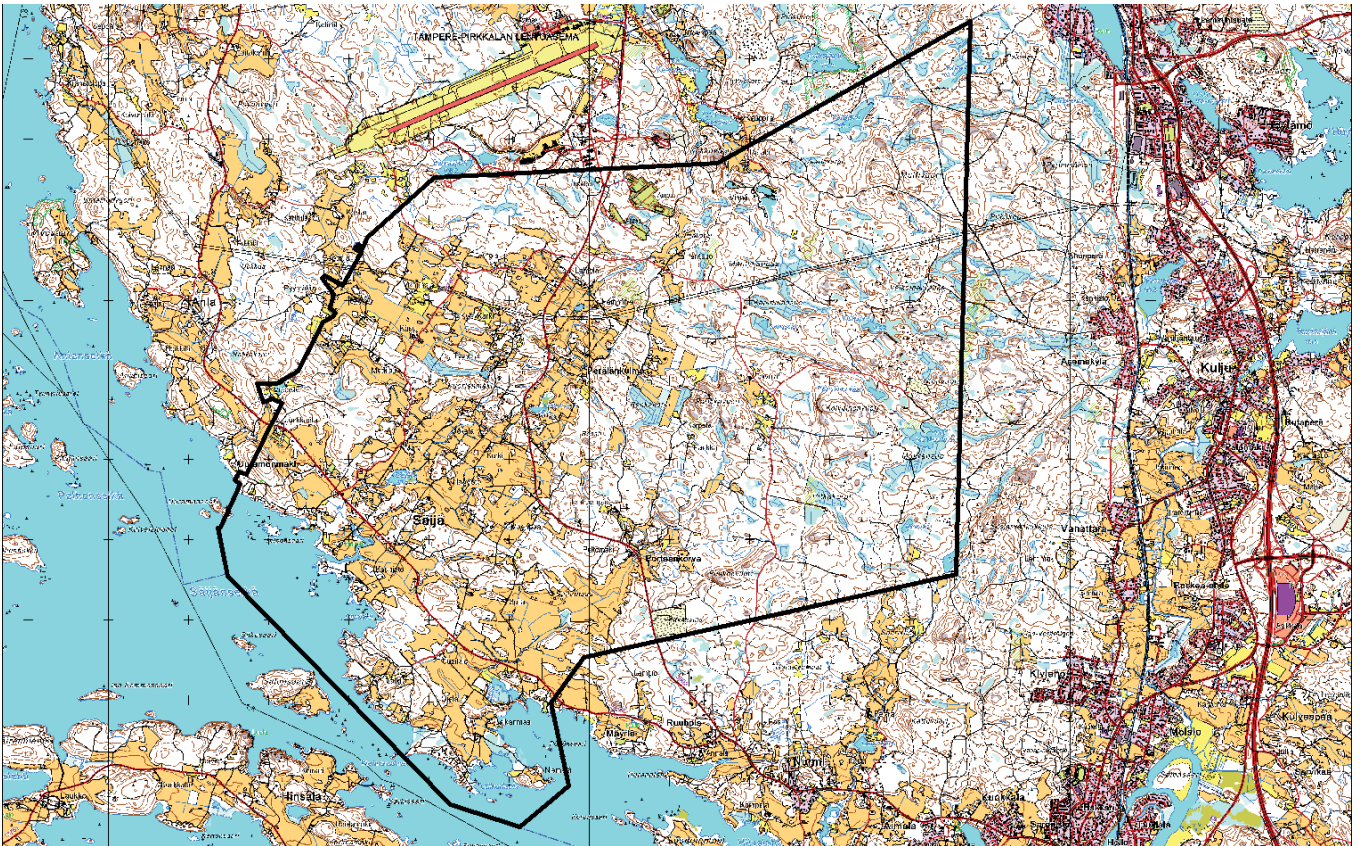
Ensimmäisen kerran Säijää asutettiin jo kivi- ja rautakaudella, joskin asutus katkeaa historialliselle ajalle tullessa. Rautakauden jälkeen kaava-alueen asuttaminen alkoi 1780-luvulla aloitetun isojaon jälkeen, jolloin alueen jokivarsien niittyjen raivaus pelloiksi alkoi Säijoen ja Sullajoen vesistöjen varrella kymmenien torppien ja yksittäisten kantatalojen voimin. Pientilavaltaisen asutus- ja viljelymaiseman raivaus jatkui aina sotien jälkeiseen aikaan saakka, jonka jälkeen maatalous alkoi keskittyä, ja maisemaan ilmesivät kaupungistumisen piirteet; omakotitalot, kesämökit, tieverkon kehitys sekä palveluiden ja työpaikkojen siirtyminen alueen ulkopuolelle. Viime vuosina maatalous on keskittynyt ja asutuksen historiallisen rungon muodostaneet torpat ja kantatalot ovat enimmäkseen kesä- tai asuinkäytössä tai autoituneet.

Säijän maatalouteen liittyvä asutus oli aina sotien jälkeiseen aikaan saakka hajanaista, pohjautuen luonnonolosuhteisiin ja maanomistukseen. Varsinaista kyläkeskustaa ei Säijään muodostunut, jonkinlaisena keskuksena voidaan pitää Vanhaa Rantatietä, jonka varrelle Säijän palvelut sijoittuivat 1900-luvulla pitkäksi ketjuksi. Nykyisin palvelut ovat hävinneet. Paikoin maatalouskauden asutus muodostaa historiasta ja maaperästä johtuen pieniä ryhmiä. Kaava-alueen länsiosa, Säijoen varsi, kuului Vesilahteen aina vuoteen 1964, jolloin se kehittyvään kuntakeskustaan ja tieliikenteeseen nähden vedentakaisena alueena liitettiin Lempäälään.

Seudullisesti Säijä jää nykyisin suurten taajamien, Lempäälän, Pirkkalan ja Tampereen väliin, joihin on matkaa Säijästä noin 10–15 kilometriä. Läpikulkuliikennettä ja yhteyksiä ympäristöön edustavat 1920-luvulla maantieksi rakennettu Vanha Rantatie ja 1960-luvun Pirkkalantie. Säijään liittyy maisema- ja asutushistoriallisista syistä tiheä, Pyhäjärven rannasta sisämaahan suuntautuva vanha paikallistieverkko. Nykyisin, liikenteen suuntautuessa työpaikkojen ja palveluiden vuoksi yhä enemmän alueen ulkopuolelle, päätien muodostavat Säijärventie ja Vanha Rantatie.

Kaava-alueen rajaus

Kartta: Säijän kaava-alueella on luonnolliset, maisemaan ja historiaan nojaavat rajat, jossa Säijoen ja Sullajoen varrelle levittäytyneitä Vesilahden ja Lempäälän maakirjakyläjen takamaan asutus- ja viljelymaisemaa rajaavat asumattomat metsäalueet. Topografia ja maatalouden mahdollisuudet vaikuttivat mm. pitäjänrajoihin ja maanomistuksen jakautumiseen. Kaava-alueen rajan lännessä ja pohjoisessa muodostaa Pirkkalan ja Lempäälän kunnanraja, etelässä Pyhäjärvi ja itäosassa asumattomat metsäalueet. Kartan itäreunassa näkyy Lempäälän nauhamainen, päärataa, Tampereentietä ja moottoritietä seuraava taajama. Pohjakartta MML 2013.

Vesilahden ja Lempäälän keskiaikaisten kylien ja pitäjän takamaana tunnettu Säijä muodostaa nykyisin yleisen kaupungistumisen seurauksena Lempäälän maatalousvaltaisemman maiseman, jonka asutusluku on noin 400 henkeä. Maisemassa on kymmenien pienten tilakeskusten lisäksi yksittäisiä, 1960-luvun jälkeen rakennettuja omakotitaloja ja kesämökkejä. Alueen yleisilme on maatalousvaltainen, joskin pääosassa on usein vain viljelymaisema, eivät pihapiirit.

Alueen julkisia, toimivia palveluita edustaa 1920-luvulla perustettu Säijän koulu. Vanhan Rantatien varrella aina 1900-luvun alkupuolelta toimineet posti, kaupat ja pankki lopettivat toimintansa 2000-luvun vaihteeseen mennessä. Säijän toinen, Vesilahden puoleisessa osassa toiminut Säijärven kansakoulu lopetettiin vuonna 1969 kuntaliitoksen seurauksena. Koulutoiminta keskitettiin Lempäälän puolen Säijän kouluun, jota on kehitetty 2000-luvulla. Elinkeinona maatalous on edelleen maisemaa hallitseva, joskin se on voimakkaasti keskittynyt muutamille yksittäisille tiloille. Alueella toimii kaksi lypsykarjatilaa ja joitakin viljelytiloja, jotka viljelevät aikaisemmin kymmenille pientiloille kuuluneita peltoja. Vanhat tilakeskukset ovat maatalouden päättymisen jälkeen jääneet asuinkäyttöön, ne ovat vapaaajan käytössä tai autioituneita. Säijän nykyisenä keskustana voidaan pitää koulurakennuksia, joista lakkautettu Säijärven koulu toimii alueen asukkaiden monitoimitalona.

Vuonna 1959, jolloin Suomen perinteinen, pientilavaltainen ja omavarainen maatalous saavutti huippunsa, Säijässä oli 59 yli 2 peltohehtaarin tilaa, joiden keskimääräinen peltoala oli 10 hehtaaria. Lehmiä pidettiin 62 tilalla ja lypsylehmiä oli 324, joten keskimääräinen lehmäluku tilaa kohti oli 5 eläintä. Osana yhteiskunnan muutosta, maatalous alkoi Säijässä 1960-luvulta alkaen menettää elinkeinona merkitystä. Vuonna 1995 maitoa tuotettiin Säijässä enää 15 tilalla ja lehmiä oli 170 kappaletta. Nykyisin Säijässä on kaksi lypsykarjatilaa.

Maatalouden sivuelinkeinoja olivat aina 1900-luvun alkupuolelle saakka metsätyöt ja puunajo sekä alueen syrjäisyydestä johtuvat pienimuotoinen juustonvalmistus ja pontikankeitto, jotka asutuksen ohella vaikuttivat tilusteiden ja polkujen kehitykseen.

Työpaikat ovat nykyisin pääosin alueen ulkopuolella. Keskittyneen maatalouden lisäksi paikallisia elinkeinoja ja muuttuvaa maataloutta edustavat kaksi entisten maatilojen yhteydessä toimivaa kauppapuutarhaa. Lisäksi alueella on vähäistä pienyritystoimintaa. Pääteinä toimivat Pirkkalantie ja Vanha Rantatie, jotka yhdistävät Säijän Lempäälän, Pirkkalan ja Tampereen taajamakeskuksiin.

1.1 Inventoinnin lähtökohdat, menetelmät ja kattavuus

Inventoinnissa on kartoitettu yleiskaava-alueen rakennetun ympäristön ominaispiirteet, kehityshistoria ja aluekokonaisuudet yleispiirteisesti aina 1900-luvun jälkipuoliskolle saakka. Tarkastelun kohteena on aluetaso, ilmiöt ja ympäristöt sekä niiden historiallisesti ja maisemallisesti keskeiset rakennuskohteet.

Selvityksessä on kartoitettu kiinteistötasoisesti maatalouden ja 1900-luvun palveluiden keskeinen rakennuskanta painottaen kulttuurimaiseman edustavia alueita ja kohteita. Maastotyöpäiviä olivat 20.6., 24.6., 28.6. ja 16.8.

Inventointikohteiden lähtökohtana oli vuonna 2006 julkaistu Lempäälän kulttuuriympäristöohjelma, jossa mainitaan kaksi arvokohdetta sekä 16 inventointia tarvitsevaa kohdetta. Kuntatason inventointeja edustavassa kulttuuriympäristöohjelmassa inventointikohteina olivat kantatilat ja torpat, joissa painottuivat kiinteistöihin sisältyvät yksittäiset rakennuskohteet, aitat, riihet ja parituvat.

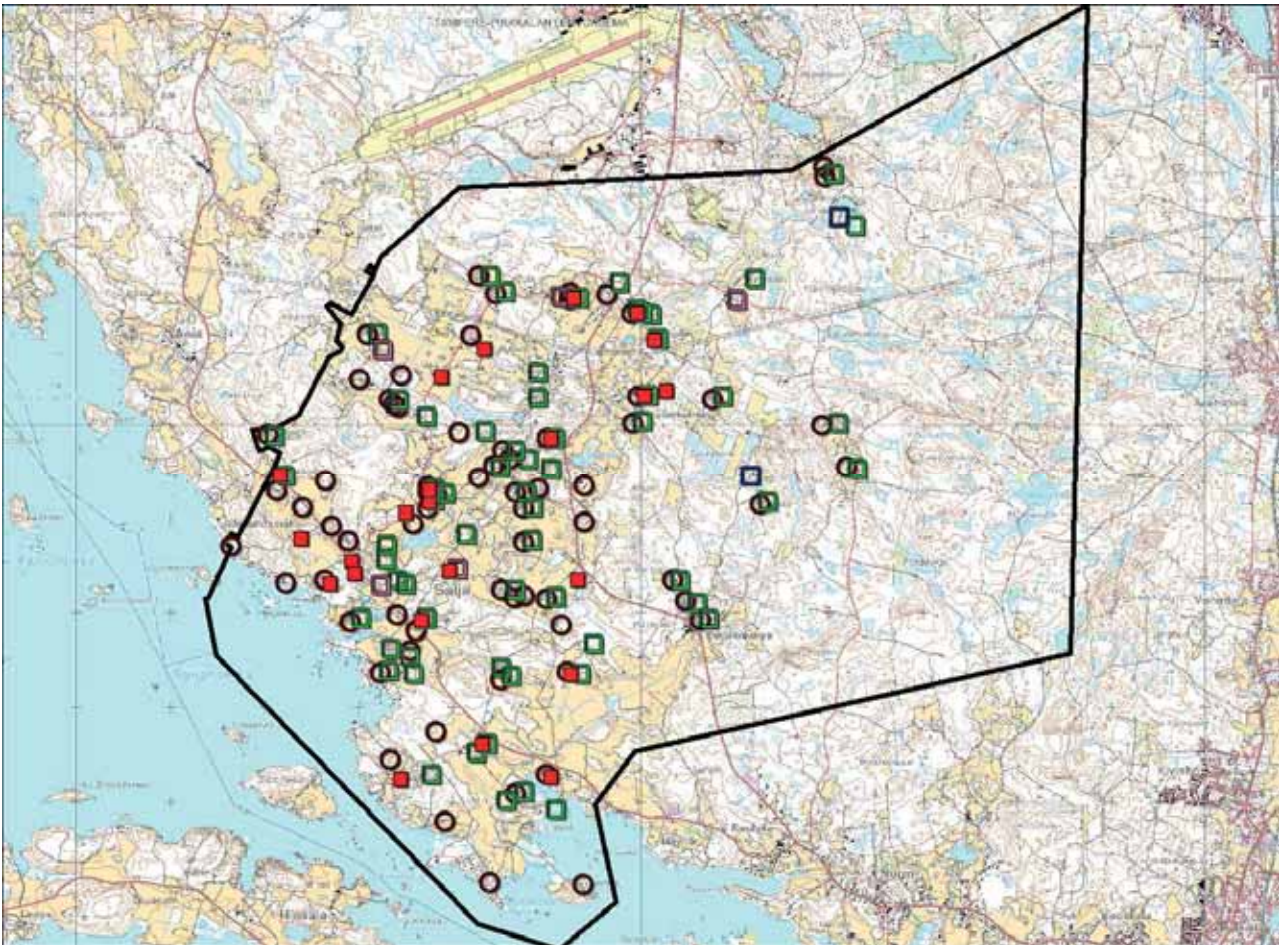
Inventoinnin esitöissä ja alkuvaiheessa selvisi, että alueen asutushistoriallisesta erityisluonteesta johtuen inventoitavia tai vähintään tarkistettavia kohteita olisi huomattavasti arvioitua enemmän. Asutushistoriallisesti Säijä edustaa 1700-luvun lopulla alkanutta maakirjakylien takamaiden asuttamista ja raivaamista, joka jatkui aina 1950-luvulle saakka. Aluetta luonnehtii luonnonolosuhteisiin pohjautuva haja-asutus ja pientilavaltaisuus. Säijään siirtyi vanhoista kylistä vuosien 1782–1935 välillä vain viisi kantataloa, joiden lisäksi alueelle perustettiin 1800-luvulla vähintään 60 torppaa. 1900-luvun alkupuolella perustettiin lukuisia uudistiloja, palstatiloja ja asuintontteja. Viimeiset Säijän tilat perustettiin sotien jälkeen, jolloin Säijään tuli vielä muutamia siirtolaistiloja. Säijän ominaispiirteisiin kuuluva historiallisen asustusmaiseman rikkonaisuus ja hajanainen rakenne muodosti esteen tarkastelun ulottamiseksi kaikkiin kiinteistöihin.

Inventoinnissa huomioitiin tarjouspyynnössä esitetyt kohteet sekä lisäksi joitakin kantataloja ja julkisia rakennuksia. Yhteensä inventoituja kohteita oli 22. Muut, potentiaaliset inventointikohteet on ilmaistu kartalla, johon on merkitty pääosa torpista ja asuinpaikat vuonna 1909. Näiden karttaesitysten ulkopuolelle jää vielä huomattava määrä nuorempia, vuosina 1909–1959 perustettuja tiloja. Uusjaon järjestelyiden seurauksena Säijään siirrettiin 1930-luvulla mm. kolme kantataloa, joiden rakennuspaikat puuttuvat.

Liitekartat on laadittu esitelyjen kohteiden ja alueiden yhteyteen. Erillisinä liitteinä ovat koko aluetta koskevat kolme liitekarttaa, joissa on esitelty inventoidut kohteet, aluekokonaisuudet, vanhat asuinpaikat, paikallistiestöä sekä Säijän asuttaneiden maakirjakylien sijainti. Vanhojen asuinpaikkojen ja tiestön lähteenä on käytetty vuoden 1909 mittauksiin perustuvaa senaatin karttaa. Asuinpaikkoja ja tielinjoja ei ole digitoitu, tarkoituksena on ollut vain esittää asutuksen hajaantuminen ja tieverkon suuntaviivat.

Säjien inventoituja kohteita v. 2013 sekä torppia ja asuinpaikkoja v. 1909 kartassa

Punainen neliö = inventoitu kohde. Vihreä avoneliö = entisiä torppia. Sininen avoneliö = valtion 1920-luvun asutustiloja. Aniliini avoneliö = siirtolaistila. Punainen ympyrä = asuinpaikka v. 1909 Senaatinkartassa. Pohjakartta: MML2013.

Inventointimenetelmät: Inventoidut kohteet on dokumentoitu valokuvaamalla ja laatimalla pihapiiristä asemapiirros. Pihapiirin rakennusaika on selvitetty pääpiirteissään ja keskeisistä rakennuksista on laadittu lyhyt sanallinen kuvaus. Informaatiota kohteesta on saatu dokumentoinnin ohella haastatteluista, kirjallisuudesta ja historiallisista kartoista. Torppatietoja on tarkastettu rippikirjoista, joskin systemaattinen tarkastelu alueen kaikista torpista ja pientiloista ei ollut mahdollista. Kiinteistöjen taustan muodostavaa alueen kulttuurimaiseman historiaa on kartoitettu karttojen ja historiateosten pohjalta.

Lähtökohtana olivat alueen asutushistorian taustalla vahvasti vaikuttava topografia ja vesistöjen rajaukset, jotka muodostivat omistuksen lähtökohdat jo keskiajalla ja asutuksen lähtökohdat vuosina 1782–1959. On kuvaavaa, että Säjien suun, johon kivi- ja rautakausi keskittyvät, valtasivat jo varhain Vesilahden merkittäviin maakirjakyliin ja kartanoihin kuuluneet Hinsala, Ania ja Laukko.

Kohteet: Inventoinnin lähtökohtana oli Lempäälän kulttuuriympäristöohjelmassa mainitut kohteet, joita oli 18 kappaletta. Työhön kuului näiden tunnettujen koh-

teiden inventointi ja arvottaminen sekä mahdolliset uudet kohteet. Kulttuuriympäristöohjelmassa mainitut kohteet olivat edelleen olemassa, ainoastaan Lähteenmäen torpan pihapiiri oli purettu. Kapean kärrypolun päässä olevasta autiotuneesta torpasta kertovat kivijalkojen jäänteiden ohella pihapiirin vanha kasvillisuus. Inventoinnin esityössä selvisi nopeasti alueen torppa- ja pientilavaltainen ominaispiirre, jonka kattava tutkiminen tämän inventoinnin puitteissa ei ollut mahdollista. Tässä työssä on inventoitu 22 kohdetta, alueen kantatilat ja keskeiset torpat sekä julkinen rakentaminen. Inventoinnin ulkopuolelle jäi useita kymmeniä entisiä torppia sekä 1900-luvun alun uudis- ja pientiloja.

Arvottaminen: Inventoidut kohteet ja aluekokonaisuudet on arvotettu rakennushistoriallisten, historiallisten ja maisemallisten arvotekijöiden perusteella. Niiden pohjalta tehdyssä luokituksessa on käytetty kolmiportaista arvoluokitusta, jossa luokka I on kulttuurihistoriallisesti merkittävien. Näkökulma ja arvottaminen ovat kaava-alueen sisäistä ja paikallisia kulttuuriarvoja ja mittaavaa. Kohteiden arvottamisen lisäksi työssä on tuotu esiin Säijän historialliset ominaispiirteet ja ilmiöt sekä niitä edustavia aluekokonaisuuksia. Säijän keskeisiä kulttuuriarvoja ovat maakirjakyliin ja niiden kehitykseen liittyvä asutushistoria ja siitä seurannut asutuksen maisemarakenne, joka on edelleen hahmotettavissa maisemasta.

1.2 Käytetyt lähteet

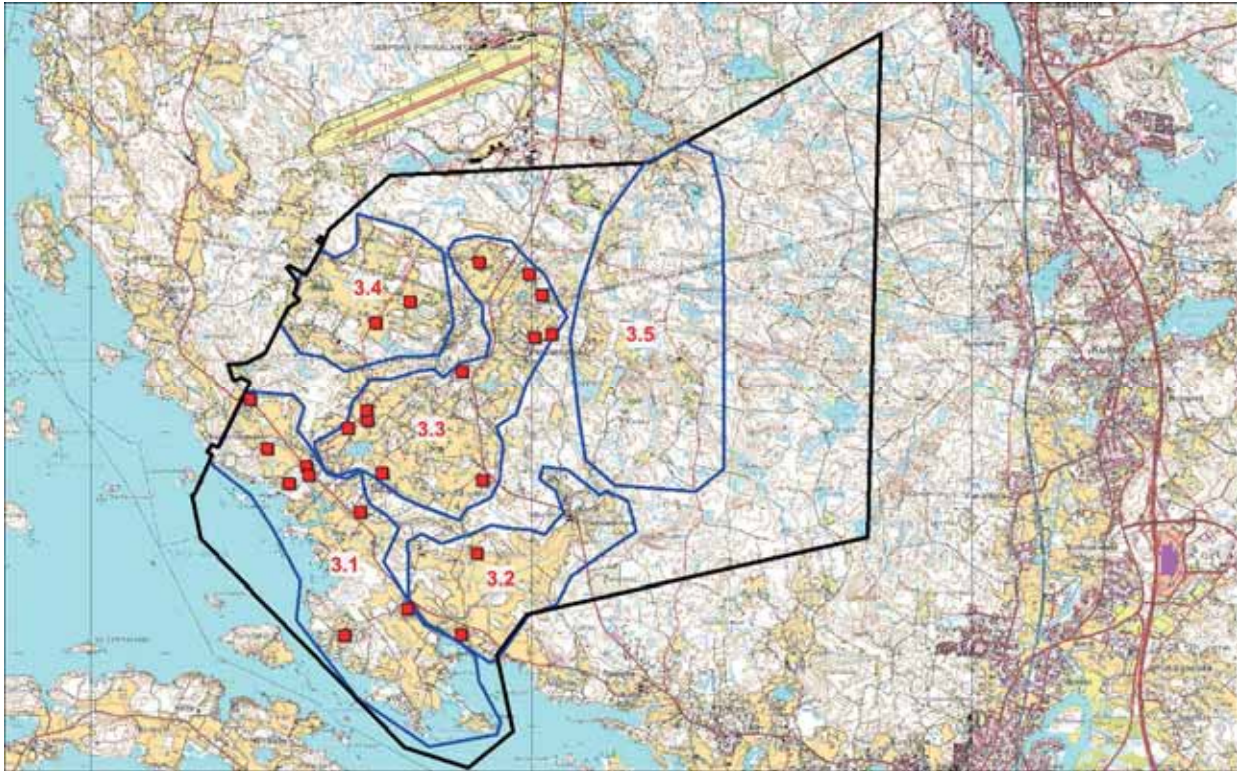
Kaavoituksen taustaksi tehty selvitystyö perustuu maastotöiden ohella Säijää koskevaan tutkimuskirjallisuuteen, selvityksiin ja historialliseen karttamateriaaliin. Keskeisenä lähteenä on säijäläisten 1990-luvulla kokoama ja Ritva Mäkelän toimittama Elämää Säijänmaassa -teos, jonka kiinteistökohtaisen esittelyn pohjalta alueen asutusta oli mahdollista tarkastella kokonaisuutena. Karttatarkastelussa on keskitytty vanhoihin yleiskarttoihin, joskin paikoin on käytetty hyväksi myös tarkempaa iso- ja uusjaon sekä peruskartta-aineistoa. Kiinteistöjen omistajilta on saatu tietoja rakennuksista ja ympäristöistä. Työssä käytettyjen lähteiden luettelo on työn lopussa.

1.3 Kaava-alueen kulttuurimaisemat

Inventointialue on jaettu viiteen kokonaisuuteen topografian, maiseman ja asutushistorian perusteella. Aluekokonaisuuksien rungon muodostavat vesistöt, Pyhäjärven ranta-alue sekä Säijoen ja Säijoen laskujoet valuma-alueineen.

Säijän kulttuurimaiseman aluekokonaisuudet ja inventoidut kohteet

Punainen neliö = inventoidut kohteet. Sininen rajaus = aluekokonaisuudet, 3.1. Vanhan Rantatien kulttuurimaisema, 3.2. Pyhälän ja Sullanmaan kulttuurimaisema 3.3. Säijoen kulttuurimaisema, 3.4. Kärjenmaan kulttuurimaisema, 3.5. Korpiasutuksen kulttuurimaisema. Pohjakartta MML 2013.

1.4 Aikaisemmat inventoinnit ja kulttuurihistorialliset arvot

Rakennetun ympäristön aikaisempia inventointeja edustaa Lempäälän kulttuuriympäristöohjelma, jossa Säijästä on mainittu koko kunnan tasolla kulttuurihistoriallisesti arvokkaana kaksi kohdetta: Junkkaalan riihi ja Myllymäen puromylly. Niiden lisäksi on mainittu 16 kiinteistökohdetta todennäköisesti arvokkaana, inventointia tarvitsevana kohteena.

Kulttuuriympäristöohjelmassa alueen arvoalueita edustaa Säijän entiseksi kyläkeskustaksi määritetty Säijoen ja Vanhan Rantatien risteys, jonka ympäristöön liittyy muinaisjäännöksiä ja peltomaisemia.

Säijässä ei ole valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä. Pirkanmaan maakuntakaavassa Myllymäen puromylly on merkitty maakunnallisesti arvokkaaksi kulttuurikohteeksi.

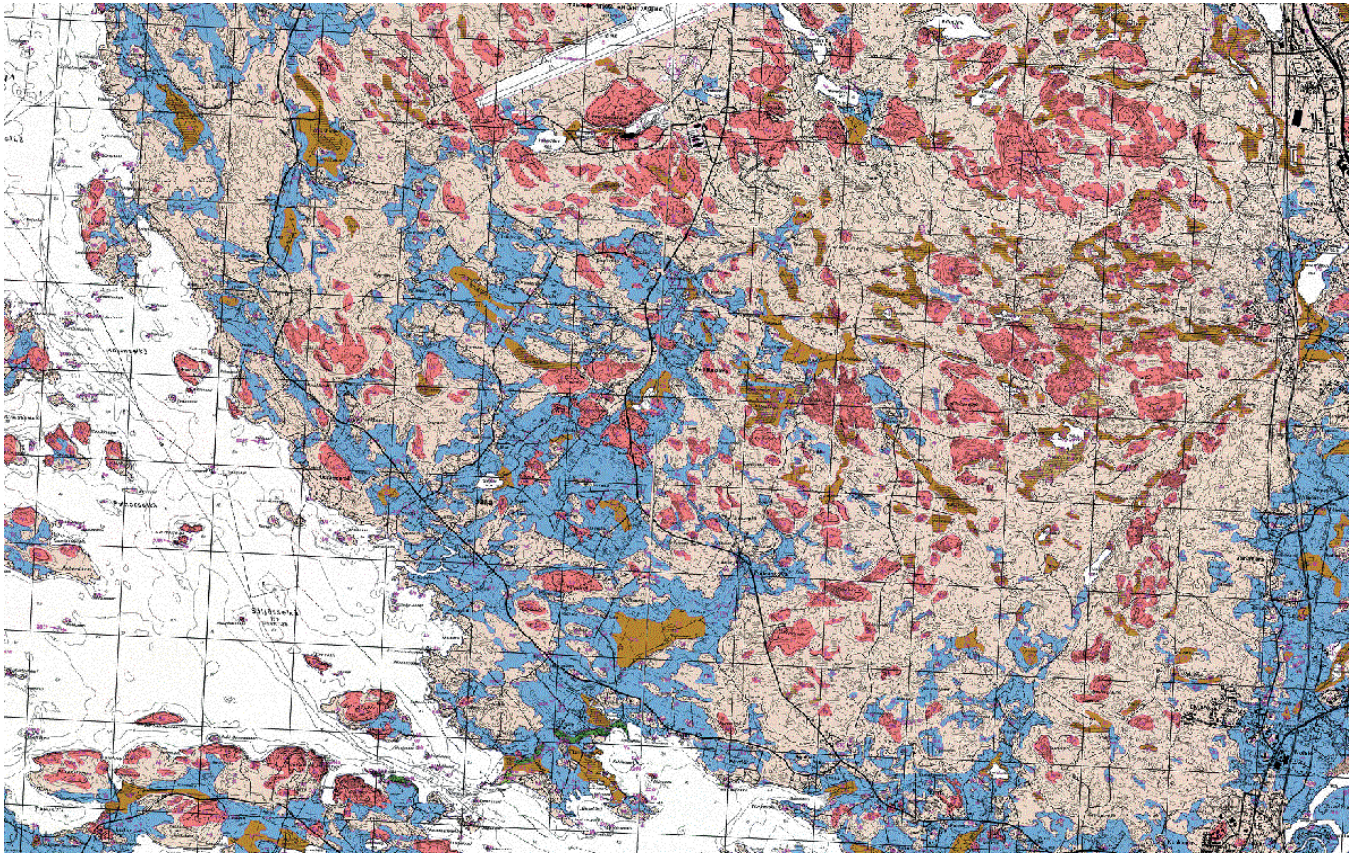
Työn lähtökohtina ja tukena on käytetty Lempäälän kulttuuriympäristöohjelman (2006) lisäksi Kylät kehällä –hankkeen julkaisua (2009) sekä vuonna 2013 valmistunutta Säijän kaava-alueen arkeologista selvitystä. Kirsi Luoto, Lempäälä, Säijä, arkeologinen inventointi 2013, Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy.

1.5 Maisemarakenne ja alueen historiallinen luonne

Säijän asutus- ja maisemakuva on topografiasta, maaperästä ja historiallisesta maanomistusrakenteesta johtuen hajanainen. Maatalousmaiseman kehityksen perusrungon muodostavat Pyhäjärven Vakkalanselkään laskevat Säijoki ja Sullajoki. Niiden suulle, varsille ja sivuhaarojen alaville suo- ja niittyalueille raivattiin nykyiset pellot 1800- ja 1900-lukujen aikana. Peltojen maisemaa rajaavat loivasti kohoavat moreenipohjaiset metsäharjanteet ja saarekkeet, joiden reunamille maatalouskauden asutus keskittyi. Tiiviitä kylämaisemia ei muodostunut, vaan lähinnä muutamien talojen muodostamia ryhmiä asutuksen ja peltojen keskittyessä saman metsäsaarekkeen ympärille. Alueella 1900-luvulla toimineet palvelut, kaupat, posti, pankki ja urheilukenttä hajasivat pääosin Vanhan Rantatien varrelle, joskin koulut rakennettiin 1920-luvulla alueen keskiosiin, Säijoen maisemiin. Varsinaista kyläkeskustaa ei Säijään siis syntynyt. Yhtenä historiallisena keskuksena voidaan toki pitää Säijoen alajuoksulla seudullisen päätien ja paikallistien risteyksen muodostavaa Vanhan Rantatien ja Kiukaistentien risteystä, jonka tuntumassa on kaksi entistä kauppaa, vanha myllynpaikka, vanhimmat pellot ja muinaisjäänne sekä Säijän toinen kylä- ja höyrylaivakauden laituri. Vanhan Rantatien ohella Säijän maiseman historiallisia kiintopisteitä ovat kantatalot, koulut ja torppa-asutuksen tihentymät, esim. Perälänkulma, Riukula ja Portaankorva. Alueen harvat kantatalot erottuvat maisemassa itsenäisempinä, joskin maisemien ja pihapiirien kasvillisuuden lisääntyminen häivyttää niiden hallitsevaa asemaa. Säijän asutusmaiseman rungon muodostivat 1900-luvun jälkipuoliskolle saakka pientilat, joihin kuului torppien lisäksi 1900-luvun alun uudis- ja pientiloja sekä sotien jälkeen perustettuja yksittäisiä siirtolaisten asutustiloja.

Säijän maaperä

Kartta: Laajat savikkoalueet muodostavat Säijän asutuksen ja maatalouden lähtökohdan. Sinisellä on merkityt ovat alavia savikkoja, kuten Säijoen ja Sullajoen valuma-alueet sivujokineen. Maanomistuksen ohella viljelykelpoiset savikot ja niitä rajaavat moreenialueet määrittivät maatalouden ja asutuksen sijoittumisen 1700-luvulta aina 1950-luvulle. Joihinkin savialueisiin liittyy tummankeltaisella merkittyjä turvealueita. Vesistöjen varsien savikkoalueita rajaavat korkeammalla kohoavat moreeni- ja kallioalueet, jotka on merkitty vaaleanruskealla ja punaisella. Sora- ja hiekkaharjuja edustaa vihreällä merkitty, Pyhälänlahden rannalla oleva Heinosen harju, joka on pääosin kadonnut sotien jälkeen tientekotarpeiksi ja Vesilahden hautausmaan laajennukseen. Säijässä savipohjaiset alueet raivattiin viljelyyn pääosin 1800-luvulla, joskin viimeiset suo- ja turvealueet saatiin pelloiksi vasta 1900-luvun puolivälissä. Viljelytoiminta ulottui jokilaaksojen yhtenäisen alueen lisäksi myös itäosan pistemäisille savikkoalueille, jonne ensimmäiset korpitilat ja –viljelmät raivattiin jo 1700-luvun puolella. Maatilat sijoittuivat aina 1950-luvulle saakka vaalealla merkittyjen moreenialueiden reunaan, viljelmien yhteyteen. Lähde: Maaperäkartta 1: 20 000 © Geologian tutkimuskeskus 2013.

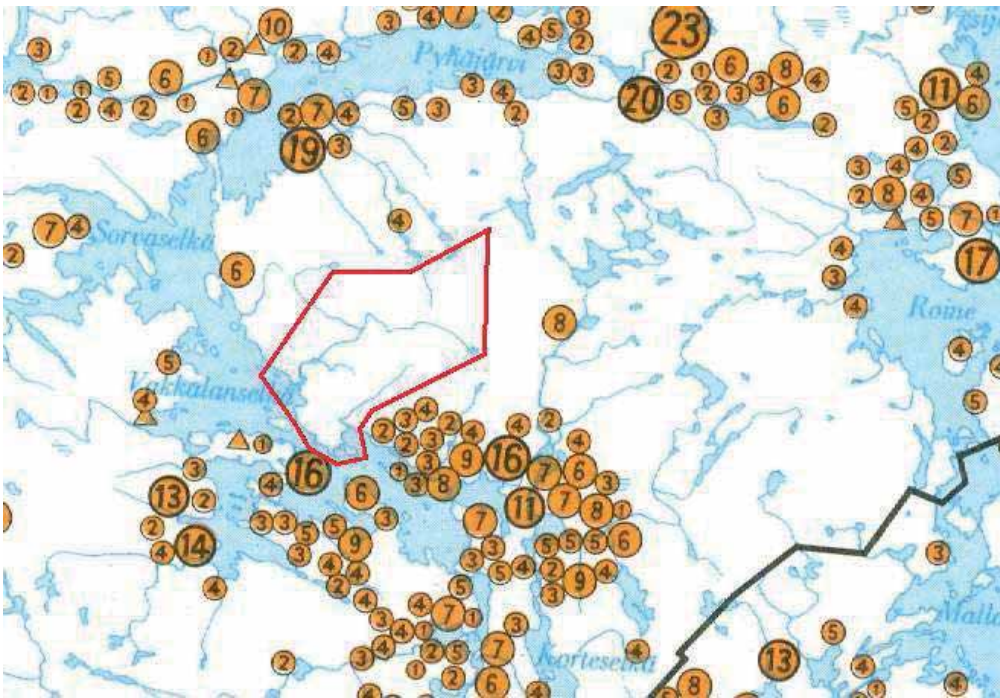
2 Inventointialueen historia ja maiseman kehitys

2.1 Säijä esihistoriasta 1700-luvulle

Asutus oli jo kivi- ja rautakaudella levinnyt tasaisesti Kokemäenjoen vesistön keskusjärviin kuuluvan Pyhäjärven rannoille. Säijässä vanhimmat asumisen merkit löytyvät Säijoen alajuoksulta, läheltä Pyhäjärven rantaa, jossa sijaitsevat kivikauden asuinpaikka ja rautakauden kalmistot. Säijä oli tällöin osa laajempaa Pyhäjärven rantoja kiertävää merkittävää asutusmaisemaa, josta löytyy merkkejä sekä asutushistorian jatkuvuuteen viittaavia muinaisjäännöslöytöjä lukuisien maakirjakylien mm. Laukon, Pirkkalankylän ja Kuokkalan ryhmäkylien läheisyydestä.

Esihistoriallisen ajan jälkeen syntyi maatalouden ohella rajoihin perustuva kyläasutus, jonka pohjalta kehittyivät kirkko- ja hallintopitäjät. Verotukseen ja ryhmäkylien muodostumiseen liittyvä peltojen sarkajako vakiintui keskiajalla. Keski- ja uudella ajalla Lempäälän ja Vesilahden kylillä oli tiiviiden ryhmäkylien lisäksi yhteisomistuksessa olevia asumattomia yhteismaita, joita kutsuttiin taka- tai ulkomaiksi. Vanhoilla kylillä saattoi olla kalavesiä, eräalueita ja niittyomistuksia huomattavan kaukana kylästä. Kylien ja jakokuntien lisäksi koko pitäjällä saattoi olla yhteismaita. Vesilahdessa mainitaan 1577 koko pitäjän ulkomaan, joka Vesilahden kunnanhistorian kirjoittajan, Kirsti Arajärven, mukaan viittaa Säijänmaahan, jossa Hinsalan ja Kaakilan jakokuntien lisäksi oli omistuksia muilla kylillä. Vesilahden ohella osa Säijänmaasta kuului myös Lempäälään, joka oli eronnut Vesilahden kirkkopitäjästä 1300-luvulla. Todennäköisesti Säijänmaa oli Lempäälän ja Vesilahden käsittäneen Vesilahden kirkkopitäjän yhteinen ulkomaan nk. allmänning eli yhteismaa.

Pyhäjärven asutus, ryhmäkylät ja niiden taloluvut 1560-luvulla sekä kaava-alue

Kartta: Ote 1560-luvun kyläasutusta esittävästä kartasta. Lempäälä ja Vesilahti muodostivat merkittävän, Pyhäjärven eteläosaa hallitsevan asutuskeskittymän.

Säijä asutettiin 1700-luvun lopulta alkaen Pyhäjärven rantojen maakirjakylistä käsin. Ensimmäisinä asuttajina olivat alueelle siirretyt kantatalot ja niiden perustamat torpat. Kartalla punaisella

viivalla merkitty 2010-luvun kaavarajaus noudattaa vesistöjen valuma-alueiden lisäksi harvinaisen hyvin keskiaikaisen asutuksen rajapintaa. Asutus keskittyi keskiajalla ja pitkään sen jälkeenkin suurten vesistöjen rannoille rakentuneisiin ryhmäkyläin, joiden ympäristöön sijoittuivat parhaat ja helpoimmin muokattavat pelot. Kyseessä oli historiallinen jatkumo, sillä kylien ympäristössä oli jo rautakaudella asuttu ja aloitettu maataloustoimintaa.

Keskiajan alkupuolella samaan seurakuntaan kuuluneet Vesilahti ja Lempäälä muodostivat 1560-luvulla kymmeniä kyliä ja satoja taloja käsittävän asutusmaisan Pyhäjärven eteläpään. Tiiviin kyläasutuksen ulkopuolella olivat laajat, asumattomat yhteisomistuksessa olevat taka/ulkomaat, joihin Säijän alue myös kuului. Vesilahden puolella asutus keskittyi Vakkalanselän eteläpuolelle, ainoastaan Anian kylä (6 taloa) oli Vakkalanselän pohjoispuolella. Eteläpuolella suurimmaksi kyläksi on merkitty Hinsala (16). Kolmiolla on merkitty Laukon kartano, joka on yksi Pirkanmaan harvoja keskiaikaisia aateliskartanoita. Kartalla näkyvät myös Nokian, Viikin ja Liuksialan kartanot.

Punaisella viivalla on merkitty Säijän kaava-alue, jossa Säijoki ja Sullajoki näkyvät hyvin. Vesistöt määrittivät kylien, jakokuntien ja pitäjien rajoja, Pirkkalan, Vesilahden ja Lempäälän raja noudattaa Säijän pohjoispuolella karkeasti metsäalueen vedenjakajaseutuja. Säijässä oli Vesilahden puolella isojaon jälkeen omistuksia mm. Laukon kartanolla sekä Hinsalan, Kaakilan, Lumialan, Junnilan, Niemenpään ja Kärppälän kylillä. Aikaisemmin mm. Anian kylällä oli myös niittyjä Säijoen varrella. Lempäälän puolella omistuksia oli Hakalan, Aimalan, Luodon, Jokipohjan ja Hietaniemen kylillä. Musta viiva osoittaa Satakunnan ja Hämeen silloisen rajan. Vesilahti ja Lempäälä kuuluivat tällöin Ylä-Satakuntaan. Lähde: Suomen asutus 1560-luvulla, kartat ja kyläluettelot.

Historiallisella ajalla Säijä pysyi asumattomana aina 1780-luvulla aloitettuun isojakoon saakka. Ainoastaan aatelisella Laukon kartanolla olisi ollut mahdollisuus perustaa torppia Säijään, mutta senkin ensimmäiset torpat ovat ilmeisesti vasta 1780-luvulta. Talonpoikaistilat saivat oikeuden perustaa torppia 1740-luvulta alkaen, mutta käytännössä vasta 1750-luvulla annettu asetus isojaosta mahdollisti talonpoikaistilojen torppien perustamisen. Käytännössä torppien perustaminen alkoi vasta, kun yhteismaat saatiin jaettua kantatalojen kesken. Vesilahdessa Hinsalan jakokunnassa isojako alkoi 1780-luvulla, Lempäälän Nurmenkulman jakokunnassa 1800-luvun alkupuolella.

2.2 Säijän asuttaminen - isojako tuo torpat ja kantatalot

Keskiaikainen peltojen sarkajako ja metsien yhteisomistus muodostivat esteen maatalouden kehitykselle ja laajenemiselle. Valistusajalla ratkaisuksi kehitettiin isojako, jossa viljelyn tehostamiseksi ryhmäkyläien talojen kymmenet sarkapellot pyrittiin yhdistämään suuremmiksi lohkoiksi. Pellonraivauksen helpottamiseksi yhteisniityt ja -metsät tuli jakaa taloille. Tämän seurauksena tiiviisti rakennetut ryhmäkylät pyrkivät hajaantumään talojen muuttaessa omien pelto- ja metsälohkojensa yhteyteen.

Takamaiden, joihin Säijä kuului, pellonraivaus tapahtui usein perustamalla takamaille torppa, johon torppariksi lähti yleensä talon nuorempi veli tai renki. Torppa oli osa kantataloa, ja torppari maksoi vuokran taksvärkinä taloon. Tällöin kantatalon pellonraivaus eteni, ja se sai kipeästi kaivattua työvoimaa talon töihin. Säijään perustettiin 1790-luvulta alkaen kymmeniä torppia, ja se muodosti vastaavien Halkivahan ja Tottijärven ohella torppavaltaisimman maiseman Vesilahdella. Aina talo ei perustanut varsinaista torppaa, vaan raivasi ja viljeli takamaan peltoja kylästä käsin. Tällöinkin yleensä perustettiin pienempiä asumuksia, jossa asui itsellisiä tai muonamiehiä, esim. Heikkilän tilakeskuksella on tällainen historia. Taloilla saattoi myös olla riisiä ja latoja Säijässä. Torppien perustaminen väheni 1800-luvun lopulla, kun maatalouden alkava koneistuminen vähensi työvoiman tarvetta, ja metsien arvo nousi.

Maankäytön tehostamiseen ja vanhan sarkajaon purkamiseen tähtäävä Isojakoasetus annettiin Ruotsin valtakunnassa 1757. Hinsalan jakokunnassa, johon Säijän länsiosat kuuluivat, isojako aloitettiin 1780-luvulla, jolloin jaettiin myös Säijän takamaat. Lempäälän puolella Säijään kuuluva Sullanmaa kuului Nurmikunnan jakokuntaan, jossa takamaiden jakokartta laadittiin vasta 1829–30. Isonjaon tavoite oli hyvä, mutta käytännössä isonjaon toimituksia jouduttiin täydentämään 1800-luvulla ja vielä 1900-luvun alkupuolella. Tavoite talojen muutamasta lohokosta oli kunnianhimoinen, mutta käytännössä metsäalueiden yleiskartta muistutti ja muistuttaa edelleen vanhaa sarkajakoa, jossa kylien ja talojen metsät olivat pitkinä ja kapeina sarkoina. Hinsalassa toimitettiin 1870-luvulla isonjaon uudistus ja vielä 1920-luvulla uusjako, jonka jälkeen mm. Kärjen, Heikkilän ja Friiarin talot siirtyivät kylästä Säijän puolelle.

Säijän maankäyttö oli isojaon aloitusvaiheessa kestänyt jo vuosisatoja. Todennäköisesti pitäjän yhteismaalta oli otettu kylien rakennus- ja polttopuut, niitä oli kaskettu ja käytetty laitumena. Säijoessa olleesta Hinsalan kylän myllystä on ensimmäinen maininta vuodelta 1586. Kylillä oli ennen isojakoa myös niittyomistuksia, mm. Säijoen suulla oli vuoden 1701 kartassa Laukon, Hinsalan ja Anian kylien niittyjä. Säijän ensimmäiset pellot raivattiin lähelle rantaa jo ennen isojakoa.

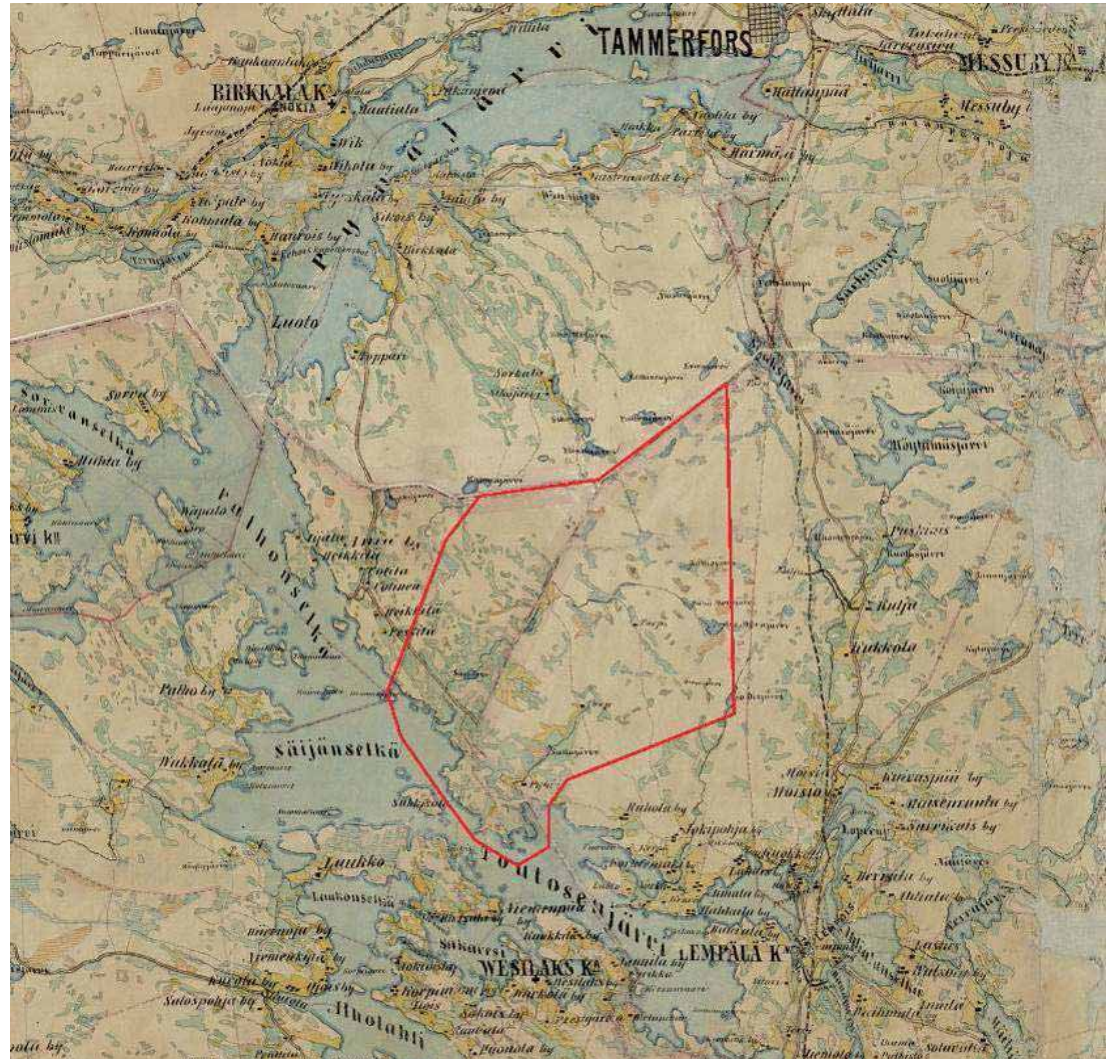
Säijä sai varmuudella pysyvän asutuksen 1700- ja 1800-luvun vaihteessa aloitetun isonjaon jälkeen kun Hinsalan kylän kantataloista Typpy, Kaakilan Rankki ja Hahkalan kylän Pyhälä siirtyivät Säijään.

Myös ensimmäiset torpat perustettiin pian isonjaon jälkeen, vanhoja torppia olivat mm. Ohralahti, Järvi, Harkote ja Paarenmaa. Säijään perustetut torpat olivat aina 1900-luvun alkupuolelle saakka osa kantatilaa, joten niiden perustamisvuodet ovat osittain epävarmoja. Tässä työssä on tukeuduttu lähinnä kyläkirjan kuvauksiin, joita on varmennettu muista lähteistä mm. rippikirjoista. Torppien perustaminen kiihtyi 1800-luvun alkupuolella, jolloin mm. rippikirjoissa nimi Säijä ilmestyi kylän nimen yhteyteen 1830-luvulla.

Asutuksen ja maatalouden leviämisen kannalta 1800-luvun loppupuoli oli keskeistä aikaa. Viljelymaan määrä ja tuottavuus kasvoivat moninkertaiseksi. Maatalous myös karjaltaistui maidon ja voin kysynnän kasvaessa. Peltoalan kasvu tuki myös karjan lisäämistä, koska karjan lanta oli pitkään ainoa peltojen lannoituskeino. Hyvä esimerkki Säijässä on Hahkalan kylän Pyhälän kantatalo, joka siirtyi isonjaon jälkeen ryhmäkylästä Säijään. Pyhälällä oli ennen siirtoa, vuonna 1801 kylän rintapellossa neljä hehtaaria maata ja sen lisäksi puoli hehtaaria ulkopeltoja sekä 22 hehtaaria niittyä. Noin satakaksikymmentä vuotta myöhemmin, 1920-luvulla, Pyhälässä oli kahden torpan erottamisen jälkeen 40 hehtaaria peltoa ja 3 hehtaaria luonnonniittyjä. Pihapiirissä komeili karjatalouden nousua ja kantatalon vaurautta kuvastava kivinavetta sekä talonpojan pankkina tunnettu tiilestä muurattu viljamakasiini.

Säijä ympäristöineen 1800-luvulla

Pirkkalan kihlakunnan kartta 1878. Vanhempiin, 1700- ja 1800-lukujen vaihteen eri-ikäisiin isojaon karttoihin perustuva kihlakunnan kartta ei anna kovinkaan luotettavaa kuvaa Säijän asutuksesta ja viljelymaisemasta 1870-luvulla. Kartalla näkyy hyvin kaava-alueella oleva Vesilahden ja Lempäälän vanha raja, jonka länsipuolella on lähinnä niittyjä ja itäpuolella jo peltoja. Ero johtuu siitä, että Vesilahden puolella isojako pidettiin 1790-luvulla ja Lempäälän puolella vasta 1830-luvulla, jolloin pellonraivaus oli jo edennyt. Lähde: Kihlakunnankartta, digitaaliarkisto, KA.

2.3 Säijä 1900-luvun alkupuolella - uudistilat ja itsenäistyvät torpat

Kantatilojen jakamiseen suhtauduttiin kruunun puolelta pitkään negatiivisesti, mistä seurasi, että maatilojen määrä säilyi Suomessa aina 1800-luvun lopulle saakka pienenä. Voimakas väestönkasvu näkyi tilojen maille perustettuina torppina ja mäkitupina. Tilojen jakamisen esteenä oli kruunun pelko veronmaksukyvyn heikkenemisestä ja elinkelvottomista tiloista, perustuihan verotuotto pitkälle 1800-luvulle saakka lähinnä heikosti tuottavaan maa- ja metsätalouteen. Maatalouden tuottavuus kasvoi voimakkaasti 1800-luvun jälkipuoliskolta alkaen, jolloin isojaon helpottama pellonraivaus sekä maatalouden ja karjatalouden kehitys tehostivat tuotantoa. Taustalla vaikuttivat Suomen alkava teollistuminen, kaupungistuminen ja liikenteen kehitys, jotka yhdessä väkiluvun kasvun kanssa loivat ky-syntää maatalouden tuotteille ja metsien puutavaralle. Rahatalous ja vaurastu-minen näkyivät kavinavetoissa, asuinrakennuksissa ja maatalouden koneellistu-misessa.

Torppa oli tilan osa ja perustettu tilan peltoalan raivaamiseksi ja työvoiman ta-kaamiseksi kantatilalle. Torppien itsenäistyminen alkoi Suomen itsenäistymisen jälkeen annettujen maanlunastuslakien jälkeen. Tällöin vuokramaille olleet mäki-tuvat ja torpat oli mahdollista lunastaa itsenäisiksi. Suomi pientilavaltaistui, mikä tuntui hyvältä ratkaisulta maatalousvaltaisessa ja sisällissodan kokeneessa maas-sa. 1920-luvun asutuslait myös mahdollistavat uudistilojen perustamisen valtion maille. Säijässä valtion asutustiloja edustaa mm. valtion virkatalosta erotettu Korpela, joka sijoittuu alueen itäosiin, ns. korpiviljelyn kulttuurimaisemaan.

Torppia ja niiden raivaamia peltoja kuitenkin ostettiin itsenäisiksi tiloiksi jo ennen ns. torpparivapautuslakeja. Säijässä torpasta itsenäiseksi tilaksi muuttuivat mm. Tarkan torppiin kuuluneet Harjunpää ja Lehtiniemi.

Tiloilla omistajan vaihdos ja itsenäistyminen tarkoittivat usein rakennuskannan uudistamista. Taustalla vaikuttivat epävarmuuden poistuminen ja maatalouden uudistuminen 1900-luvun vaihteessa. Vanhojen torppien 1800-luvun pihapiirejä tai rakennuskantaa onkin säilynyt varsin vähän. Torppakauden aikaisia pihapiirejä ovat Junkkaala ja rakennuksia Järven ja Marjamäen vanhat asuinrakennukset se-kä yksittäiset aitat sekä riihet.

Säijän maisema 1900-luvun alkuvuosina

Kartta: Ote Senaatinkartasta. 1900-luvun alun kartassa näkyy Säijän asutus- ja viljelymaiseman rikkonaisuus, johon liittyy runsas rannasta sisämaahan suuntautuva polkuverkko. Lähde: Senaatinkartta, mittaus 1909, KA, digitaaliarkisto.

2.4 Sotien jälkeinen aika

Pientilavaltaisuus vahvistui Säijässä vielä sotien jälkeen, jolloin perustettiin muutamia siirtolaisille tarkoitettu asutustiloja, mm. Kantola, Ahola ja Rankki/Kolkkinen, joiden pohjana hyödynnettiin vanhoja tiloja. Edellisten lisäksi vanhemmista tiloista ja torpista erotettiin asuintontteja tyttärille ja pojille. Säijän väkiluku ja pientilavaltaisen maatalous ovatkin huipussaan 1950-luvulla, jonka jälkeen yhteiskunnan ja maatalouden muutos, keskittyminen ja kaupungistuminen alkavat.

Maatalouden kehitys jatkui osana yhteiskunnan muutosta ja alkoi muuttua 1960-luvulla yhä enemmän elinkeinosta yrittämiseksi; alettiin korostaa maatalouden taloudellista kannattavuutta. Pienimuotoisen ja monipuolisen maatalouden tilalle tulivat yksikkökoon kasvu ja erikoistuminen. Se merkitsi myös erikoistuneiden neuvojen hankkimista, muun muassa sikataloutta, puutarhatuotantoa ja perunaa varten.

Pientilojen viljelymaisemaa näkyviin sarkoihin jakanut ojitus ja aitaaminen katosivat sotien jälkeen salaojituksen alkaessa Säijässä. Myös peltokivien raivaaminen helpottui sodan jälkeisessä koneistumisessa. Maatalous- ja viljelytoiminta alkoi

hitaasti keskittyä muutamalle tilalle, ja pellot saivat nykyisen yhtenäisemmän ilmeen, kun tilakeskuksia ja peltoja yhdistävät peltotiet katosivat. Autojen kehittyessä osa vanhasta polkuverkosta jäi pois käytöstä.

Muuttuvaa yhteiskuntaa ja maaseutua edustavat mm. liikuntapaikkojen rakentaminen, jota valtio ja kunnat alkavat sotien jälkeen tukea osana hyvinvointiyhteiskunnan rakentamista ja vastapainona koneellistuvalla yhteiskunnalle. Säijän urheilukentän rakentaminen aloitettiin sotien jälkeen, joskin varojen vähyydestä johtuen kenttä muutettiin 1970-luvulla jalka- ja lentopallokentäksi. Parantuneet liikenneyhteydet, ympäristön kaupungistuminen ja Pirkkalan lennosto toivat Säijään 1970-luvulla Kokkovuoren ampumaradat ja pururadan entisen Säijärven koulun viereen.

Tiestö parani merkittävästi sotien jälkeen. 1960-luvun alkupuolella valmistui vanhaa tierakentamista tieosuuksineen edustava ja pitkään suunniteltu Pirkkalantie. Maaltamuuton käänöpuolelle tulivat kesämökkit mökkiteineen. Metsäautotiet yleistyvät 1970-luvulla osana yhteiskunnan ja elinkeinoelämän yleistä autoistumista, teollistumista ja koneistumista. Pirkkalantien rakentaminen ja ympäristön kaupungistuminen loivat tarpeita, jotka näkyivät mm. Pirkkalantien Pitkällion maa-aineksen ottona. Maatalouden ja yhteiskunnan elinkeinojen muutosta edustavat myös Harjunpään, Typyn ja Peltomäen tiloille perustetut kauppapuutarhat.

Sotien jälkeen Säijän sähköistys laajeni. Säijän sähköistys alkoi 1920-luvulla, kun Nokia Oy rakensi sen omaa teollisuutta palvelevan korkeajännitelinjan, joka seurasi Säijässä Vanhan Rantatien linjausta. Tähän ns. Rautalinjaan liittyy Sullan muuntaja. Linjan varrelle sijoittuneista taloista sähkön hankkivat tällöin Pyhälä, Priari, Haapaniemi ja Uusitalo. Myöhemmin purettua rautalinjaa täydensi puulinja, mutta varsinainen Säijän sähköistys alkoi vasta sotien jälkeen kun Nokia Oy oli halukas laajentamaan verkkoa. Säijä jaettiin kolmeen muuntopiiriin, johon kuuluivat Kiukaisten, Murron ja Perälän muuntajat. Linjat ja tiilimuuntajat rakennettiin vuosina 1949–1952.

Kuva: Myllymäen lähelle sijoittuva, peltomaiseman kiintopisteen muodostava Perälän tiilimuuntaja kertoo Säijän sähköistyksestä sotien jälkeen. Myös Kiukaisten ja Murron muuntajat ovat säilyneet.

2.5 Säijä kartoilla - tielinjojen ja maiseman kehitys

Tiestö yleisesti, kärrypolkuja torpista rintamaille ja asemille

Säijän sisäiset ja ulkopuolelle johtavat tieyhteydet olivat aina sotien jälkeiselle ajalle saakka huonot. Suurin osa Säijoen ja Sullajoen varsille levinneistä torpista oli joko tiettömän taipaleen takana tai vähäisen tilustien tai polun varassa. Alueen harvat kantatalot keskittyivät lähelle rantaa, jolloin vesistö muodosti hyvän kulkureitin. Vesitie parani 1800-luvun jälkipuoliskolla, jolloin Pyhäjärven höyrylaivaliikenne alkoi. Säijässä höyrylaivojen laitureina toimivat Typyn ja Käenojan laiturit, jotka suojaisina lahtina pohjautuvat vanhempiin laituripaikkoihin. Asutuksen hajanaisesta luonteesta johtuen Säijään muodostui pitkällä ja pientilavaltaisella maatalouskaudella tiheä, laskuojia seuraava, asutusta, viljelyksiä ja rantaa yhdistävä polku- ja tilustieverkko. Näiden lisäksi erityisesti syrjäisestä Pohjois-Säijästä syntyi polkureittejä Pirkkalaan ja ns. Juustotiet Kuljun asemalle.

Säijän ensimmäinen maantie, Vanha Rantatie, korjattiin rantaa 1800-luvulla seuraavasta kylätiestä maantiekseksi 1920-luvulla. Tieolot paranivat merkittävästi vasta 1960-luvulta alkaen, kun elintaso nousi, Suomi autoistui ja tierakentaminen koneellistui. Metsätyöt alkoivat siirtyä tiloilta metsäyhtiöille ja puunkuljetus vesistöistä pyörille. Pitkään synnytetyn toisen maantien, Pirkkalantien, jälkeen paikallistiet paranivat ja tieverkko täydentyi mm. metsäautoteillä ja rantojen kesämökiteillä. Säijän päätiät, Pirkkalantie, Vanha Rantatie ja Säijärventie saivat päällysteen vuosina 1985–1993.

Paikallistiet

Säijän ensimmäiset polut syntyivät jo varhain, kun kylistä käytiin niittämässä heinää Säijän laskuojien rannoilla. Rannasta sisämaahan suuntautunut polkuverkko vahvistui asutuksen levittäytyessä aina Säijoen ja Sullajoen latvoille saakka. Torpparit tekivät kantataloille taksvärkkiä, mikä vahvisti rantaan suuntautuneita polkuja. 1800-luvun lopulla metsätöiden puunajo talvisin vahvisti polkuverkostoa, josta vähitellen muodostuivat nykyiset paikallistiet. Osa polkuverkostosta on jäänyt pois käytöstä autoliikenteen keskittyessä muutamalle tielinjalle.

Vanha Rantatie

Rautakauden asutus oli Pyhäjärven rannoilla tiheää. Keskiajalla alkaneella kyläkaudella Säijä jäi Pirkkalan, Vesilahden ja Lempäälän kylien väliin, joten Säijän kautta on todennäköisesti kulkenut kyliä yhdistäviä polkuja hyvästä vesitiestä huolimatta. Pirkkalan puolella mm. Aniaan ulottunut polkureitti mainittiin jo 1800-luvulla ikivanhaksi, ja se korjattiin tieksi v. 1900. Vesilahden puoleisessa Säijässä Vanha Rantatie sai nykyisen linjauksensa isonjaon yhteydessä, jolloin sen suoraviivainen reitti merkittiin isojakokartassa (1782) talojen tilusten rajalle. Säijässä polun muuttuminen tieksi kesti kuitenkin pitkään, ja vielä 1865 se ulottui vain Kuokkalasta Ruuholan kylään saakka. Vuonna 1908 Vanha Rantatie mainitaan vielä huonona kylätienä ja 1921 parempana kylätienä. Vasta vuosina 1926–1928 tie korjattiin perusteellisesti, jolloin siitä tuli kunnollinen läpikulkuliikenteen kannalta.

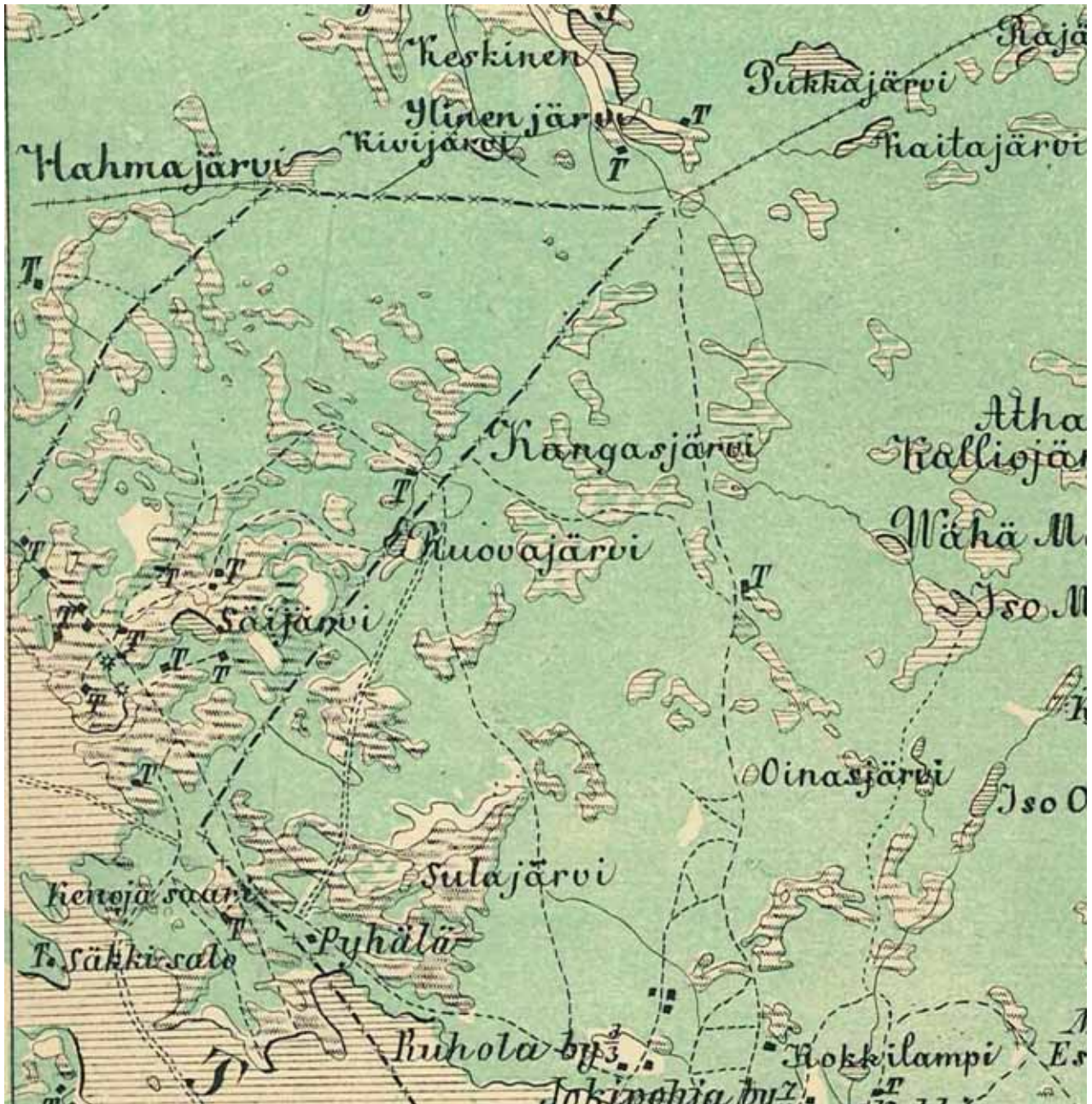

Pirkkalantie

Pirkkalan Sorkkalan, Säijän ja Ruuholan yhdistävän maantien tarve todettiin jo 1920-luvulla, ja tien yleiselle linjaukselle saatiin maaherran vahvistus 1926. Vaikka tiehankkeelle saatiin avustuksia sekä valtiolta että Lempäälän ja Vesilahden kunnilta, sillä oli vastustajia. Valitusten seurauksena tien rakentaminen venyi aina sotien jälkeiseen aikaan asti. Tie valmistui vaiheittain vuosina 1952–1964. Pirkkalantietä edelsivät 1800-luvun rantakylä ja Säijoen latvoja yhdistävät paikallistiet, joiden linjausta Pirkkalantie osittain seuraa. Vanhempaa historiaa edustaa Pirkkalantien suunnassa kulkenut ja jo Kuninkaan kartastoon merkitty ratsupolku Pirkkalaan. Tämä tielinja on merkitty arkeologisessa selvityksessä muinaisjäännökseksi. (Ratsu)tie esiintyy vain ruotsalaisten tekemiin sotilaskarttoihin kuuluvassa ja 1776–1805 kartoitetussa Kuninkaan kartastossa sekä kartasta tehdyssä Kuninkaan tiekartasto 1790 -teoksessa. Valitettavasti kartoitustyö on ratsutien osalta jäänyt kesken, tielinja kulkee Säijässä osin valkoisella, kartoittamattomalla alueella. Hieman myöhemmin, 1850-luvulla laaditussa sotilaskartassa tielinja ei ulotu enää Pirkkalantien puolelle. Todennäköisesti tieksi merkitty ratsupolku oli yksi rintamaita ja takamaita yhdistäviä polkuja. Sotilaskarttaan se merkittiin koska Kuokkalankoskea ja Emäkoskea yhdistävälle reitille olisi kenties ollut sotilaallista käyttöä, joskin ilman yhtyettä Pyhäjärven länsirantaa seuraavaan Laidetiehen, ratsupolku oli sotilaallisesti umpikuja. Paremman yhteyden tarjosi Pyhäjärven eteläpuolelle 1700-luvun jälkipuoliskolla raivattu maantie, ns. Narvanmatkantie, joka tarjosi oikotien Hiidentiestä Laidetielle, joten Säijän kautta kulkeva vastaava ratsutie jäi toisarvoiseksi. Tämä osoittautui todeksi jo vuosien 1808–1809 Suomen sodassa, jossa venäläiset käyttivät etenemiseen Hiidentien lisäksi Narvanmatkantietä ja Laidetietä, ei Säijän ratsupolkua.

Kartta: Säijän maisema 1850-luvulla.

Kartta: Sotilaskäyttöön, nyt venäläisten toimesta 1850-luvulla tehty suurimittakaavainen yleiskartta antaa yleiskuvan Vesilahden Säijän ja Lempäälän puolen Sullajärven kulttuurimaisemista, johon kuuluvat laajat vesistöjen varrelle sijoittuvat niityt, torpat, myllyt ja taloista Pyhälä. Torppia on Säijään merkitty 12, jota voidaan pitää viitteellisenä lukuna. Myllyjä on kartalla kaksi, joskin joidenkin tietojen mukaan Säijoen Alinen mylly perustettiin vasta 1890-luvulla. Asutusta, vesistöä ja niittyjä yhdistävät vähäiset polut sekä talvitiet (kaksoiskatkoviiva), jotka suuntaavat Pyhäjärven rantojen vanhoista maakirjakylistä niiden takamaille, torppien ja peltojen luokse. Säijän läpikulkureittiä edustavat Vanhan Rantatien paikalla oleva kärrytie ja Säijän itäosassa Paarenmaan torpparin rai-vaama tielinja, joka yhdisti Jokipohjan kylän, Paarenmaan torpan ja Pirkkalan Rajalan. Karttaan on merkitty myös pitäjän rajat sekä Anian ja Säijän välinen raja. Lähde: Kalmberg 1855, RIII, list 8, JYX.

Säijä 1900-luvun alkupuolella.

Kartta: Vuoden 1909 kartassa näkyy punaisella merkitty Säijän laajalle alalle hajonnut tila- ja torppa-asutus. Tilustiet suuntautuvat rannasta sisämaahan, mikä kertoo, että asutus ja maankäyttö olivat laajentuneet kyläalueelta takamaille. Pelloksi on Säijässä tässä vaiheessa raivattu jo lähes kaikki mahdollinen viljelyyn kelpaava maa, joskin senaatinkartassa niityt on usein merkitty pelloiksi. Vasemmassa yläkulmassa näkyy Anian kylä, johon Pirkkalasta tuleva tie päättyy. Oikeassa alakulmassa näkyy Lempäälän Hahkalan, Nurmen ja Ruuhalan vanha kylämaisema, josta käsin Lempäälän puolen Säijä asutettiin. Vesilahden puolella asutus tuli Vakkalanselän eteläpuolelta, josta kartalla näkyy Laukon kartanon lisäksi Hinselän ja Niemenpään kylät. Tämän ajan Säijän tiestö suuntautui rantakylästä takamaille, yhdistäen kantataloja ja takamaiden viljelmiä ja torppia. Punainen viiva osoittaa Vesilahden ja Lempäälän kunnanrajan. Lähde: Senaatinkartta Venäläinen topografikartta 1909, Senaatin kartasto XVII-XVIII: 22-23. digitaaliarkisto, KA.

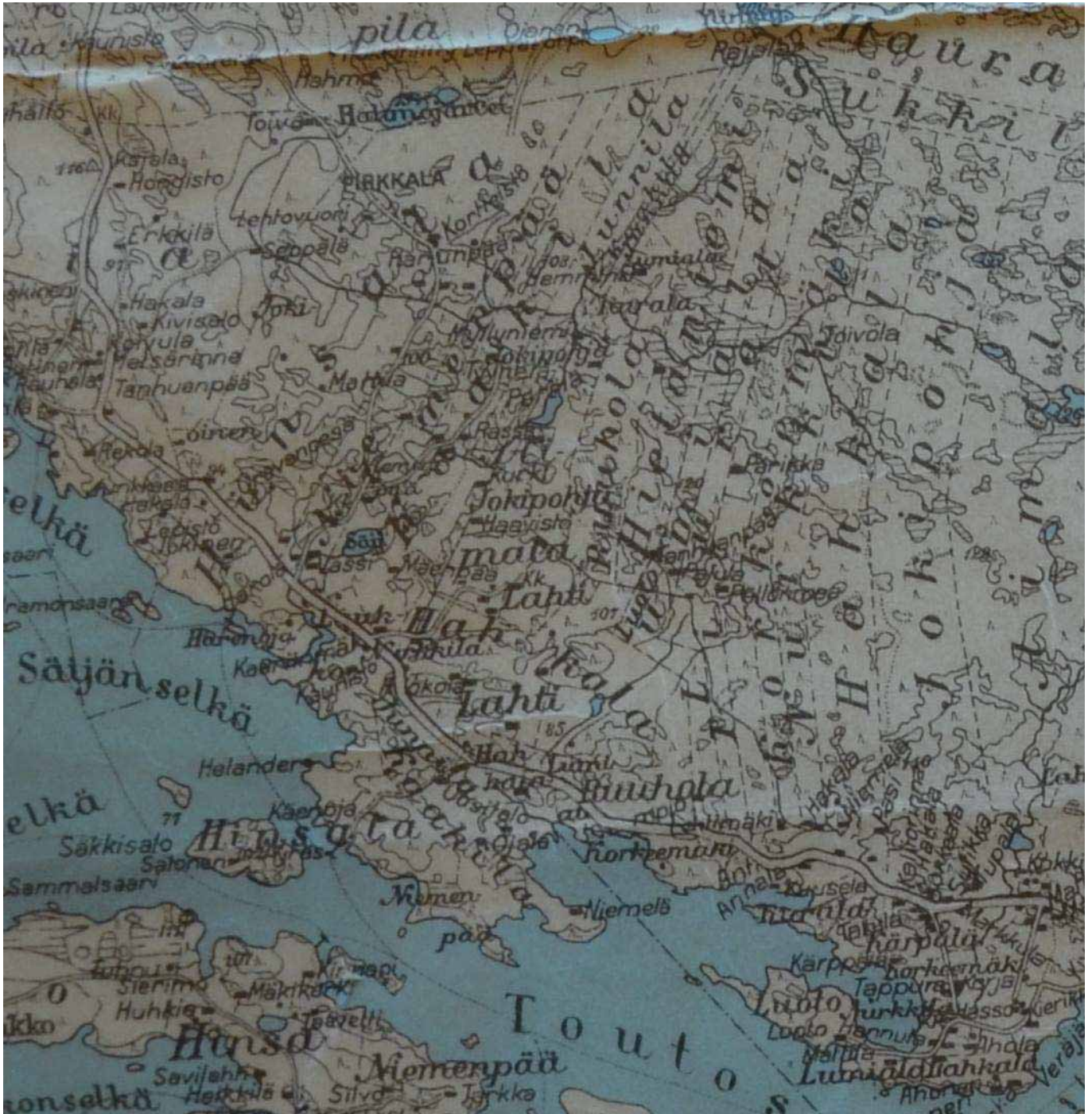
Säijä ja kaava-alue 1922

Karttaote v. 1922 taloudellisesta kartasta, johon on merkitty peltojen ja tiestön ohella pitäjä- ja kylärajat. Kaava-alue on kartassa rajattu punaisella viivalla. Suurimittakaavaisia yleiskarttoja edustavassa kartassa ei Säijän tiheä polkuverkko näy. Yleiskarttaan on maantieksi merkitty Vanha Rantatie ja siitä Käenojan laiturille erkaneva pistotie. Kyläteinä on merkitty Kuralasta Portaankorvan kautta Perälän torpalle päätyvä reitti sekä Kuralasta Toivolan torpalle kulkeva reitti. Peltojen sarkajaosta päästiin eroon 1700-luvulla isojaossa, josta se siirtyi metsäalueille. Kartan kylien kapeat sarat jakautuivat kylän talojen vielä kapeampiin sarkoihin, mikä isonjaon täydennysten jälkeenkin vielä osin leimaa suomalaisia metsiä. Lähde: Suomen taloudellinen kartta, lehti IV:5 Tampere, Maanmittaushallitus 1922.

Säijä 1931

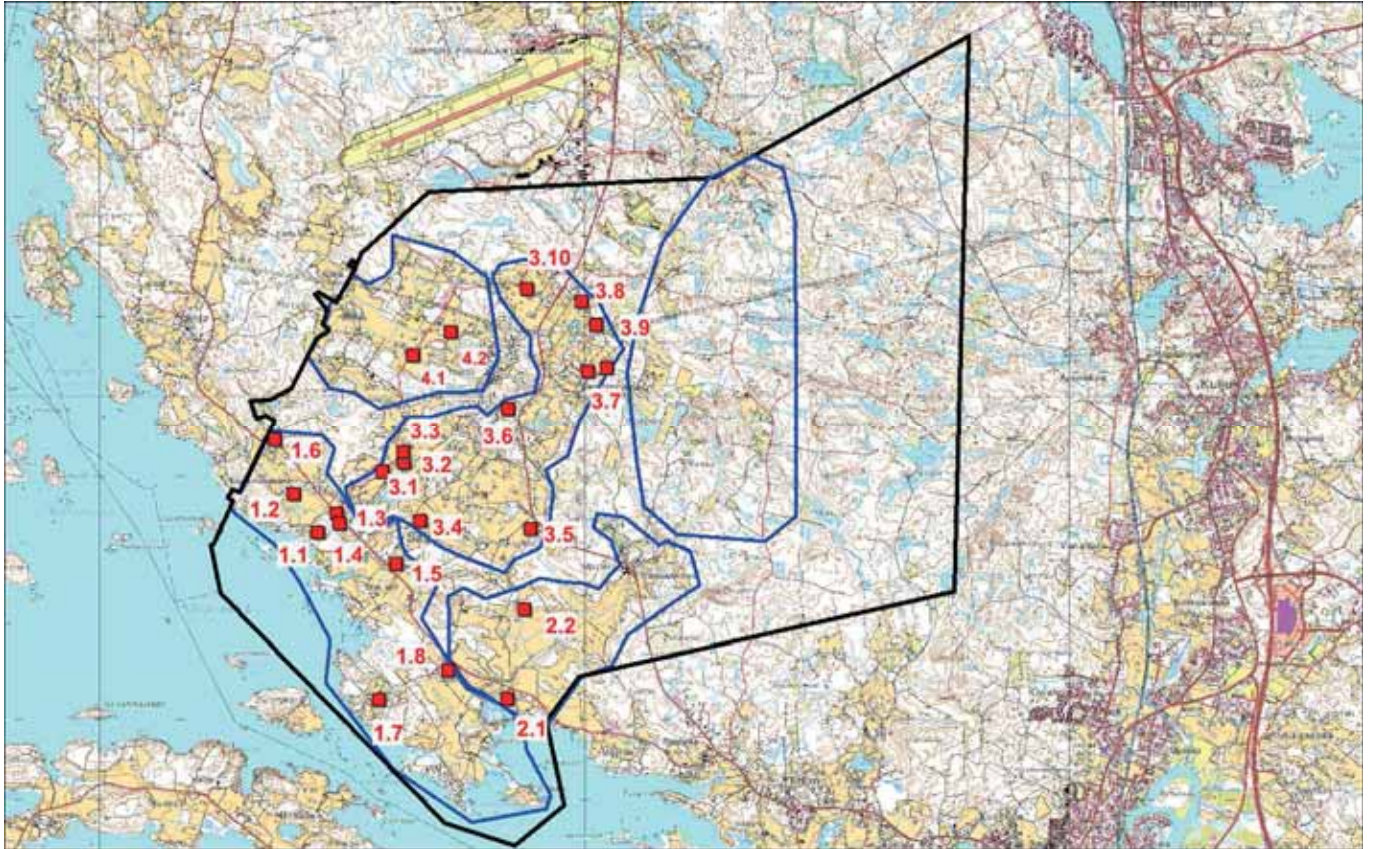

Karttaote v. 1931 taloudellisesta kartasta. Tieolot alkoivat hitaasti kehittyä, Vanhan Rantatien ohella karttaan on merkitty Säijöntie-Hahmontie ja Riukulantie sekä Säijän koululle johtanut Mäenpäntie. Lähde: Suomen taloudellinen kartta, lehti IV:5 Tampere, Maanmittaushallitus 1931.

3 Inventoidut alueet ja kohteet

Kartta: Aluerajaus, aluekokonaisuudet ja inventoidut kohteet

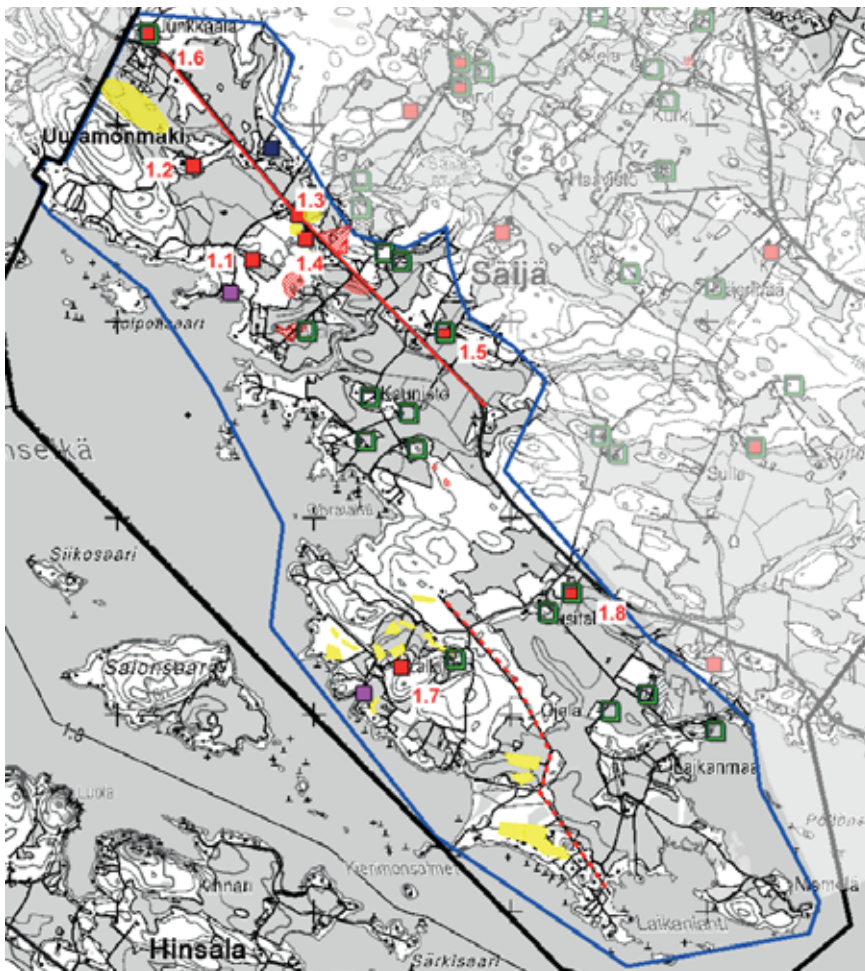

1. Vanhan Rantatien kulttuurimaisema: 1.1, Haikala (Typpy), 1.2 Heikkilä, 1.3 Koskipuisto, 1.4 Säijän kyläkauppa, 1.5 Kauriinmäki, 1.6 Junkkaala, 1.7 Kallela (Friari), 1.8 Haapaniemi.
2. Pyhälän ja Sullanmaan kulttuurimaisema: 2.1 Pyhälä, 2.2 Sullanmaa
3. Säijoen kulttuurimaisema: 3.1 Säijärven kansakoulu, 3.2 Järvi, 3.3 Lehtiniemi, 3.4
4. Kärjenmaan kulttuurimaisema: 4.1 Kärki, 4.2 Kylä-Kärki
5. Korpiasutuksen kulttuurimaisema: ei inventointikohteita.

3.1 Säijän Vanhan Rantatien kulttuurimaisema

Kulttuurimaiseman ominaispiirteet: Rauta- ja kivikauden asuinpaikat, myllypaikat, kaskiraunio, torppien, pientilojen ja kantatalojen asuinpaikat, Säijän vanhimmat pellot, Vanha Rantatie, Pyhäjärven laiturit, 1900-luvun historiaa: asuin- ja maatilakiinteistöihin perustetut entiset kaupat, posti ja pankki sekä jalkapallokenttä, yhteiskunnan muutos 1960-luvun jälkeen: rantojen kesäasutus mökkiteineen, yksittäiset omakotitalot.

Vanhan Rantatien kulttuuriympäristöjä

Inventoidut kohteet ja niiden historiallinen luonne

- 1.1. Tyyppi (kt.)
- 1.2. Heikkilä (kt.)
- 1.3. Säijän kyläkauppa
- 1.4. Koskipuisto (mylly, kauppa)
- 1.5. Kauriinmäki (t., kauppa)
- 1.6. Junkkaala (t., kauppa)
- 1.7. Kallela/Friari (kt.)
- 1.8. Haapaniemi (t.)

Lyhenteet: kt. = kantatalo, t. = torppa.

Kartta: Sininen rajaus = Rantatien ja Säijänselän kulttuurimaisema. Punainen neliö = inventoidut kohteet. Punainen rasteri = kivi- ja rautakauden muinaisjäännökset, myllynpaikka ja kaskiraunio. Aniliini neliö = Typyn ja Käenojan laiturit. Keltainen rasteri = peltoalueita 1782 isojakokartassa. Vihreä avoneliö = kantatalojen torppia. Punainen viiva = Vanhan Rantatien isojaon linjaus. Punainen katkoviiva = Kierimontien isojakokartan linjaus. Pohjakartta MML 2013. Sininen neliö = jalka- ja lentopallokenttä sekä posti.

Inventointi- ja tarkistustarve: Torppia ja 1900-luvun asuinpaikkoja: Niemelä, Navettalahti, Ojala, Uusitalo, Turto, Kaunisto, Joensivu, Karitsanoja, Vapaavuori, Ohralahti.

Kuva: Säijän maisemaa Vanhan Rantatien suoran itäpäässä, jossa kulki 1960-luvulle saakka Lempäälän ja Vesilahden kunnanraja. Viljelymaisemassa on useita entisiä torppia, joista oikealla näkyvällä Kauriinmäellä ja Ohralahdella on edelleen maisemallinen asema.

Kuvaus: Alue on maisemaltaan rikkonainen ja asutus on hajallaan viljelymaiseman reunamilla. Vanhalle Rantatielle aukeavaa peltomaisemaa rajaavat ja katkovat metsäsaarekkeet, osa pelloista on metsittynyt. Tilakeskukset ja muu rakennuskanta sijaitsee haja-asutusluonteisesti peltojen reunamilla ja Vanhan Rantatien varrella. Pellot ovat pääosin viljelyssä, mutta reuna-alueiden pusikoitumisen ja pihapiirien kasvillisuuden lisääntymisen vuoksi tilakeskukset ja Säijoki eivät juuri näy maisemassa. Peltoalueet keskittyvät lähelle tietä, ranta-alueet ovat pääosin mäkisiä metsäalueita.

Asutus käsittää kantatiloja, entisiä torppia, maatiloja ja pienasutusta. Sotien jälkeinen kaupungistuminen toi muutamia omakotitaloja Rantatien varteen ja kesämökkejä rannoille. Julkisempaa rakentamista edustavat kaksi entistä kauppa-kiinteistöä ja jalkapallokenttä. Rantaan sijoittuvat Typyn ja Käenojan pienvenesatamat, joita suojaisina paikkoina on käytetty jo höyrylaivakaudella sekä todennäköisesti jo Säijän alkuvaiheissa. Tilojen rakennuskanta on pääosin 1900-luvun ensimmäiseltä puoliskolta, jolloin kantatiloihin kuuluneet torpat oli mahdollista ostaa tai lunastaa itsenäisiksi tiloiksi, mikä johti usein rakennuskannan uudistamiseen. Tällöin alueelle perustettiin myös uusia tiloja, esim. kantataloista Heikkilä ja Priaari siirtyivät Säijään. Vanhempaa pihapiiriä edustaa Junkkaalan entinen torppa, jonka rakennuskanta on pääosin 1800-luvun jälkipuolelta.

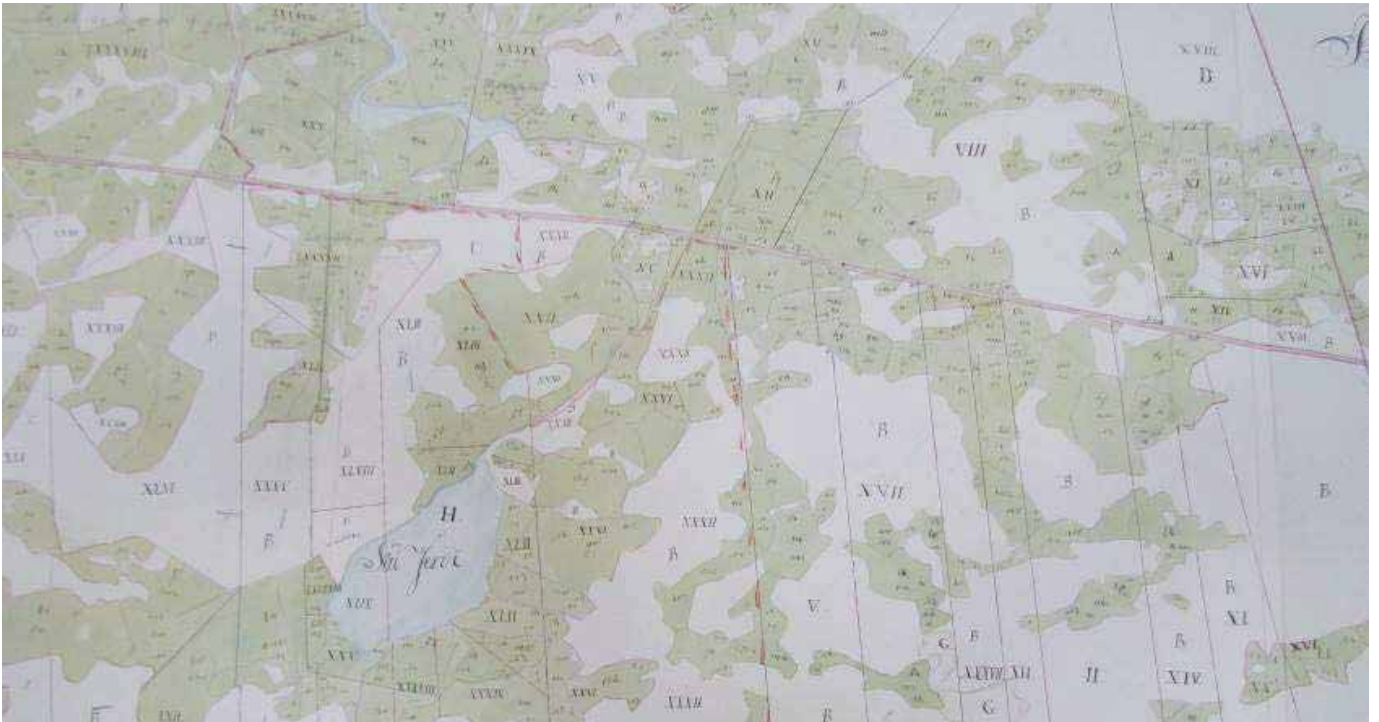
Historia: Vanhan Rantatien ja Säijoen suosan maisema on Säijän vanhin kulttuurimaisema, ja siihen liittyy asutus-, mylly-, liikenne- ja kauppahistoriaa sekä rakennusperinnön arvoja. Vanhimmat rakenteet ovat kivi- ja rautakauden asuinpaikat sekä autioituneet myllypaikat Säijoen suulla. Esihistoriallisen ajan jälkeen asutus taantui Säijässä. Kyläasutus ja Laukon kartano sijoittuivat Vakkalanselän etelärannalle, jolloin Säijä jäi kylien yhteisesti hyödyntämäksi taka- tai ulkomaaksi. Vesilahden keskiaikaiset kylät, Hinsala, Ania, Kaakila, Junnila sekä Laukon kar-

tano valtasivat rantojen ja Säijoen suun niittyalueet jo varhain. Säijoen Hinsalan kylälle kuuluneesta myllystä, ns. Säijoen ylisestä myllystä, on maininta v. 1586.

Säijän ranta-alueella oli laajat, nykyisiä peltoja pitkälti vastaavat niittyalueet jo 1700-luvulla. Myös ensimmäiset pienet peltokappaleet oli raivattu nykyisten Priarin, Junkkaalan ja Typyn tilojen ympäristöön. Todennäköisesti Typyn ja Käenojan satamapaikkojen käyttö alkoi tällöin ja jatkui myöhemmin höyrylaivalaitureina ja venesatamina. Turton entisen torpan itäpuolella on kaskiraunio, joka viittaa historialliseen maankäyttöön. Kylien yhteisomistus purkautui 1780-luvulla aloitetussa isojaossa. Maat jaettiin kantatalojen omistuksiin, ja Säijän asuttaminen alkoi. Hinsalan jakokunnassa isojako aloitettiin 1780-luvulla, minkä jälkeen torppien perustaminen alkoi ja ensimmäiset kantatalot siirtyivät alueelle.

Ensimmäisenä Säijään siirtyi Hinsalan Typyn kantatalo, joka sijoittui lähelle Hinsalan kylän myllyä ja Säijoen suuta. Junkkaala, Ohralahti, Turto, Kauriinmäki, Käenoja, Ojala, Haapaniemi ja Pansoori (autio), Kankaanpää ja Koivisto olivat kantatalojen perustamia torppia. Säijoen suulla sijaitivat myös Laukon kartanon vanhojen niittyjen yhteydessä kartanon torpat Kaunisto, Joenniemi ja Karitsanoja. Niiden lisäksi kantatalot viljelivät maita Hinsalasta käsin, joten Säijässä saattoi olla riisiä, itsellistorppia tai muonamiesten mökkejä, jotka eivät näy varsinaisina torppina. 1800-luvun asutusta edustaa mm. Kylä-Kärjen Vainiolahti (ent. Navetalahti) ja 1800- ja 1900-luvun vaihteen uudistiloja mm. Vapaavuori ja Uusitalo. Torppien ja vuokra-alueiden lunastaminen itsenäisiksi tonteiksi toteutui Suomen itsenäistyessä, jolloin tilaluku kasvoi entisestään. Isojakoa täydennettiin vielä 1920-luvun uusjaossa, jonka järjestelyiden jälkeen Hinsalan kantataloista Heikkilä ja Rriari siirtyivät Säijän puolelle. Samassa uusjaossa turvattiin myös 1890-luvulla tehdyissä kaivauksissa (A.O.Heikel 1894) löytyneiden rautakautisten hautojen säilyminen Säijoen suulla. Uusjaon asiakirjan mukaan ”sovittiin yhteisellä päätöksellä että jakokunnassa olevat muinaiset kivikiukaat jätetään jakamatta, jakokunnan yhteiseksi omaisuudeksi”.

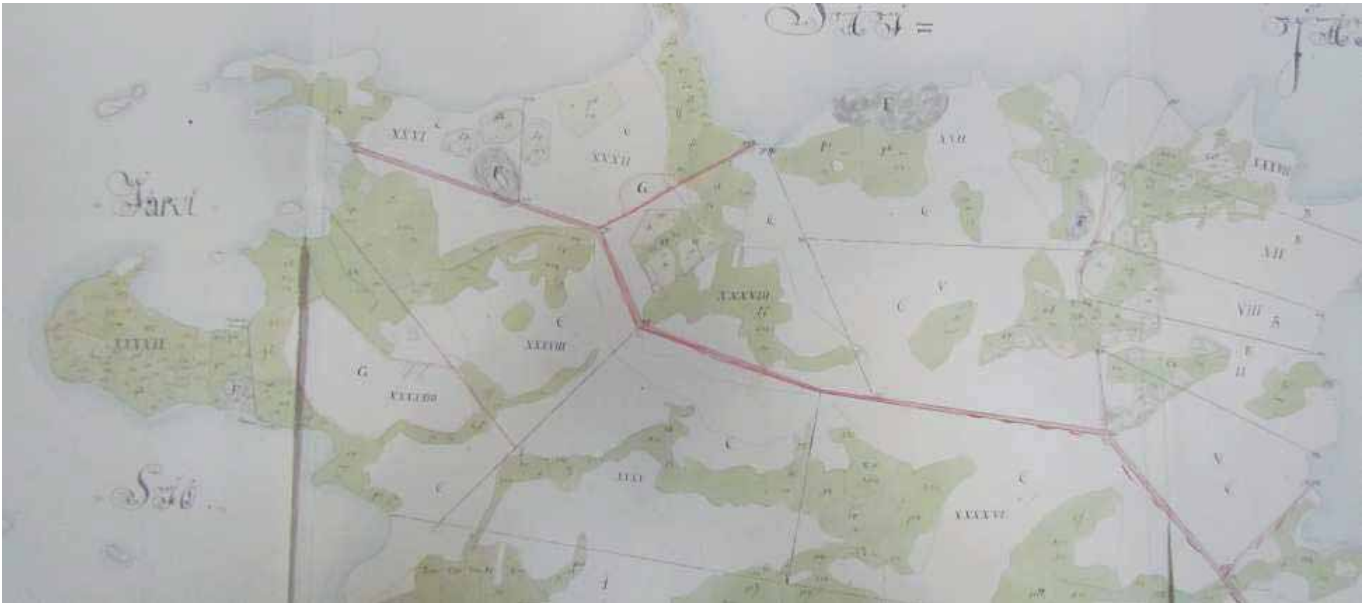
Pyhäjärven pitkän ja vahvan asutushistorian huomioiden, rantaa seuraava reitti on todennäköisesti hyvin vanha. Luultavasti alueella on ollut polkureittejä jo varhain. Nykyinen Pirkkalaa ja Lempäälää yhdistävä tie, Vanha Rantatie, esiintyy kuitenkin kylätienä vasta 1800-luvulla ja maantienä 1920-luvun alkupuolella. Vielä 1780-luvulla polkua ei näy isojakokartassa, toisaalta tulevalle tielle varattiin jo tällöin linjaus, joka näkyy muuta leveämpänä rajalinjana isojakokartassa. Todennäköisesti tällöin ennakoitiin tulevaa tietä, jättämällä sille linjaus, jolloin välttäisiin usein riitaisilta maanlunastuksilta. Näiltä osin maantienä varsin nuori Vanha Rantatie liittyy mielenkiintoisella tavalla isojaon vaikutuksiin maisemassa.

Vanhan rantatien maisemaa 1780-luvulla, Säijoen ympäristö

Kartta: Vesilahden Hinsalan jakokunnan Säijää esittävä kartta vuodelta 1782. Kartalla näkyvät, roomalaisilla numeroilla merkityt pitkät lohkot ovat taloille isojaossa jaettuja omistuksia. Erikseen on jaettu mm. Säijärven ranta, joka kertoo niittyjen arvosta. Kartalle merkitty järvi on Säijärvi, punainen, leveä vaaka- viiva osoittaa Vanha Rantatien nykyisen linjauksen. Tämän rajaviivan eteläpuolella on selkeästi suurempia lohkoja mm. Typyn ja Heikkilän lohkot, mikä mahdollisti tilojen siirrot Säijään. Rajan pohjoispuolella maanomistus muodostuu kapeammista sektoreista, mikä puolestaan johti torppien perustamiseen. Karttapohjoinen on poikkeuksellisesti kartan alaosassa, mikä johtuu kartanpiirtäjän virheestä. Nykyiset peltoalueet olivat tällöin vielä niittyinä. Lähde Hinsalan jakokunnan isojakokartta 1782, KA.

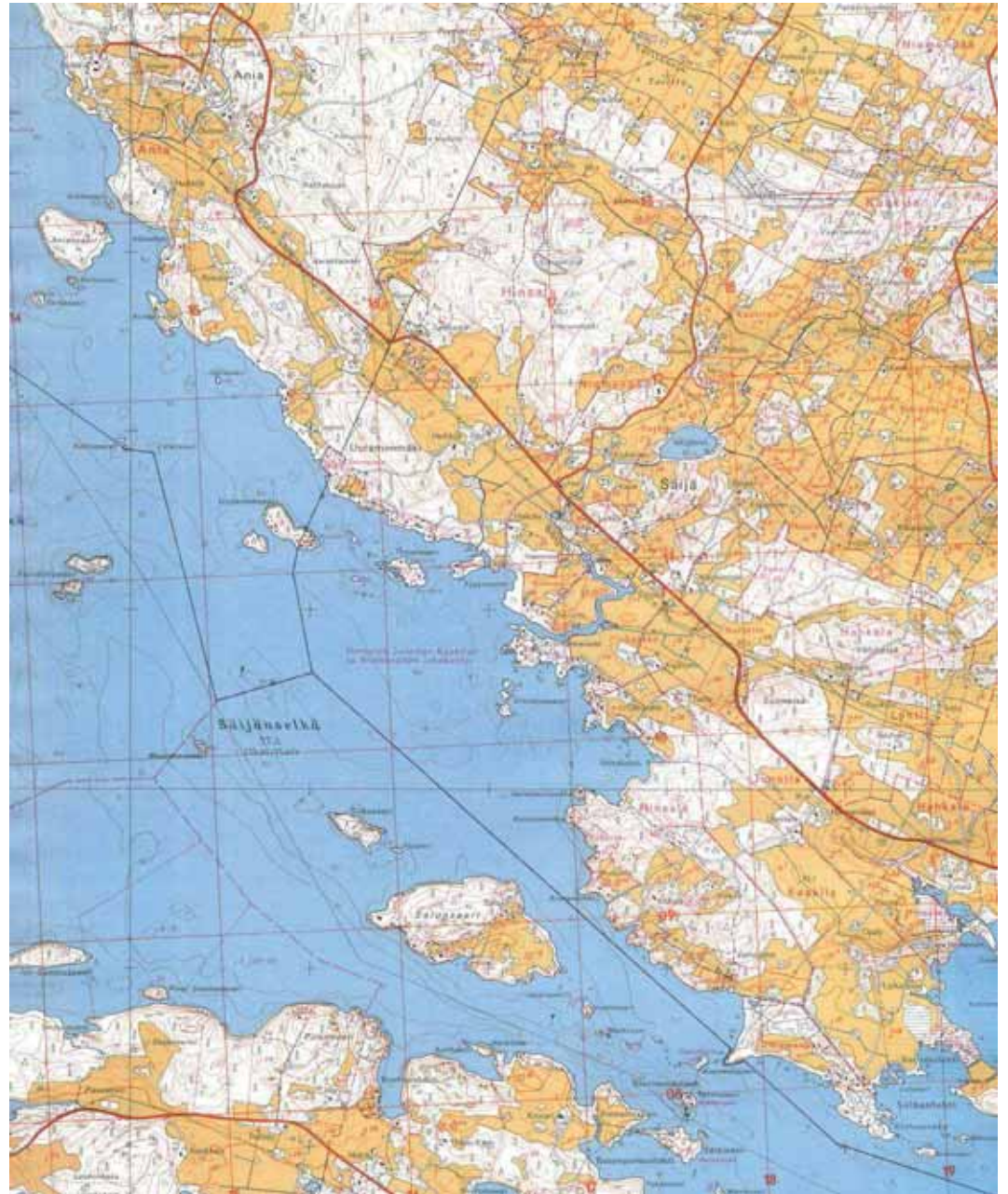
Vanhan Rantatien maisemaa 1780-luvulla, nykyisen Kierimontien ympäristö

Karttaote v. 1782 isojakokartasta, jossa näkyy kaava-alueen eteläosa, mm. Käenoja, Uusitalo, Friaari ja Ojala. 1780-luvulla alueella oli laajat niittyalueet sekä muutamia pieniä peltoalueita rantavyöhykkeellä. Punaiset viivat ovat isojakomerkintöjä ja osoittavat talojen maanomistuksia. Kartan punainen, muita leveämpi vaakarajaus erotti Kaakilan ja Hinsalan kylien maita. Siitä tuli tiloja ja kesäasutusta palveleva Kierimontie 1960-luvulla.

Sotien seurauksena Säijään perustettiin muutamia tiloja siirtolaisille, esim. Syväojan tila Vanhan Rantatien varrelle. 1960-luvulla kiihtyneet maatalouden kehitys, kaupungistuminen ja elintason nousu autioittivat pientiloja ja toivat rannoille kesämökkejä tieyhteyksineen (esim. Uuramonmäki, Kitinäinniemi, Kollonnokka). Ennen 1960-lukua pääosin metsäisiä mäkiä käsittävillä Säijän rannoilla oli ollut vain yksittäisiä pienasumuksia. Vanhempaa kesäasutusta oli edustanut nyt jo purettu Alhan huvila.

Vanhan Rantatien maisema 1970-luvulla

Kartta: Ote v. 1975 peruskartasta. Vapaa-aika lisääntyi ja elintaso nousi 1960-luvulla, mistä seurasi kesämökkien ja mökkiteiden määrän kasvu. Säijän Rantatien suora linjaus näkyy hyvin Vesilahden puoleisessa osassa Säijää, suoran päässä tiehen tuli mutka sen liittyessä vanhempiin, Anian ja Lempäälän puoleisiin tie-
linjoihin.

Vanha Rantatie ja Säijän kyläkauppa

Kuva: Vanhan Rantatien suoraviivaista tielinjaa Säijän Heikkilän ja entisen postin kohdalla. Taustalla vasemmalla, Kiukaisten tieristeyksessä, Säijän kyläkauppa ja oikealla uusi omakotitalo.

1900-luvun alkupuolella kehitys toi rantatien varrelle harvaksi ketjuksi Säijän kaupat, postin ja pankin, joiden kaikkien toiminta päättyi 1900-luvun lopulla. Aluksi niitä pidettiin, perinteiseen tapaan, torppien ja muiden asuinkiinteistöjen kamareissa. Kauppaa on käyty mm. Junkkaalassa, Koskipuistossa, Kauriinmäessä ja Peltopuistossa, joka ainoana mainituista edustaa kaupaksi rakennettua rakennusta. Posti toimi Säijässä useissa rakennuksissa aina 1950-luvulle saakka, minkä jälkeen se muutti Lintupuiston taloon, johon rakennettiin 1980-luvulla oma siipi postitoimintaa varten. Palveluita, yhdistystoimintaa ja muuttuvaa yhteiskuntaa edustaa myös postin taakse rakennettu jalka- ja lentopallokenttä.

Kuva: Vanhan Rantatien liike- ja palvelurakentamista, Lintupuiston kiinteistö Vanhan Rantatien varrella, lähellä Säijän jalkapallokenttää. Asuinrakennus valmistui 1954. Säijän posti toimi aluksi sen kellarissa, kunnes 1980-luvulla valmistui vasemmalla näkyvä siipirakennus, jonka seinässä on vielä postin vaakunarunko. Säijän posti lakkautettiin 1991.

Kuva: Säijän jalka- ja lentopallokenttä. Säijään puuhattiin ajan hengen mukaisesti sodan jälkeen urheilukenttää ja seurojentaloa. Paikallisten yhdistysten omistama sekä kunnan ja valtion avustuksella rakennettu kenttä jäi kuitenkin keskeneräiseksi. Se muutettiin kuntaliitoksen jälkeen, 1970-luvulla, jalkapallokentäksi. Kenttään liittyvät vähäisinä rakennuksina ulkokuone, pukusuoja ja katsomo.

Kulttuurihistorialliset arvot: Arvot liittyvät vahvasti alueen esihistoriaan saakka ulottuvaan käyttö- ja asutushistoriaan, joka historiallisella ajalla oli osa kylä- ja maataloushistorian kehitystä. (kantatalot Typpy, Heikkilä ja Friari, torppia). 1780-luvun isojakotoimitukseen liittyvää paikallista liikennehistoriaa edustaa Vanhan Rantatien suoraviivainen osuus. Vanhan Rantatien varrelle keskittyivät 1900-luvulla Säijän palvelut: kaupat, posti ja pankki. Maisema-arvoa edustavat rantatien ja paikallisteiden varrella aukeavat peltomaisemat sekä maatioista lähinnä Ohralahti ja Kauriinmäki, sekä nuorempaa historiaa Säijän kyläkauppa ja Koskipuiston kauppa.

Toimenpidesuosituks: Uudisrakentamista ei suositella pelloille eikä vanhojen maatalouden asuinpaikkojen ympäristöön. Pihapiirien asema maisemassa ja viljelymaiseman avoin tila tulisi turvata.

Kuva: Ojalan entisen torpan tilakeskus muodostaa vielä näkyvän kiintopisteen viljelymaisemassa.

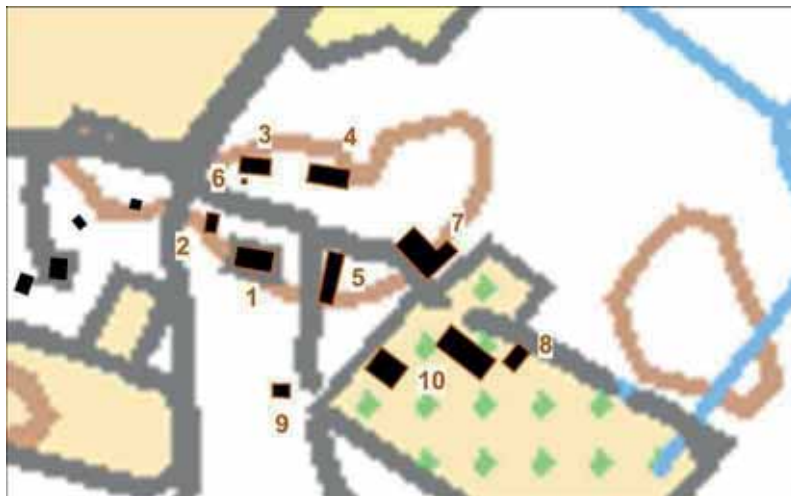
3.1.1 Haikala (Typpy)

Kuva: Entisen Typyn kantatalon asuinrakennus. Maatalouden, erityisesti metsä- ja karjatalouden, tuotto kasvoi 1800-luvun lopulta alkaen, jolloin vaurastuminen näkyi rakennuskannan uudistumisena, mm. talonpoikaisrakennuksien julkisivut alkoivat saada näyttäviä kuisteja. Perinteitä edustavat ikkunat ja punainen/keltainen väriyty.

Tilatyyppi: Hinsalan kylän kantatalo, siirretty Säijään isonjaon jälkeen

Rakennukset: 1. Asuinrakennus 1930-l, 2. riviaitta 1930-l, 3. pakari n. 1800/1900-l, 4. navetta 1900-l alkup., 5. ulkokuone/kanala/liiteri 1920/1930-l, 6. kellari 1950-l. Pihapiirin ulkopuolella ovat 7. riihi, 8. heinälato ja 9. palvisauna 1930-l sekä 10. kauppapuutarhan kausikasvihuoneet. Tilan rakennuskanta on säilynyt 1930-luvun asussa. 1970-luvun jälkeisen ajan muutoksia ovat rakennusten profiilipeltikatot ja riviaitan 2000-luvun koristelu sekä asuinrakennuksen kattolapteen valo-kaappi. Riiehtä ei tarkistettu, tieto perustuu omistajan ilmoitukseen.

Pohjakartta MML2013.

Kuvaus: rek. 418-409-1-42 Haikala os. Tyyntyntie 72. Hirsirakenteiset asuinrakennus, riviaitta, navetta, pakari ja ulkokuone/kanala muodostavat rakennusten väljästi ympäröimän neliöpihan, jonka rakennuskanta on pääosin 1920/30-luvulta, pakari ja siirtomerkinnöin merkitty riihi ovat tätä vanhempia. Asuinrakennuksen nurkkapilastereissa, kissanpenkeissä ja 6-ruutuisissa ikkunoissa näkyy rakennusajan niukan klassismin vaikutus. Kookas, julkisivuun epäsymmetrisesti sijoittuva poikkipääty ja sen pieniruutuiset ikkunat viittaavat vielä kansallisromantiikan vaikutukseen. Peiterimavuorattu hirsirunko on sekalaisen, kylmämuuratun lohkokivisokkelin päällä, joka on mahdollisesti vanhemman rakennuksen sokkeli.

Kuvat: navetta, riviaitta, ulkokuone/liiteri ja pakari.

Historia: Hinsalan kylän kantatalo siirtyi 1780- ja 1790-luvuilla toimitetun isonjaon jälkeen Säijän puolelle, ja sai tällöin haltuunsa mm. Säijoen ylisen myllyn ja rantaniityt. Tilan nykyiset rakennukset rakennettiin pääosin Oskari Typyn ollessa isäntänä 1898–1940. Pihapiirin eteläpuolelle sijoittuva Typyn laituri toimi höyrylaivakaudella pysäkkinä, jossa pysähtyi mm. Alho-laiva. Tila jaettiin perinnönjaossa 1964 Junkkaalan ja Vesalan sukujen kesken. Typyn pihapiirin ja Vesalan puolen osti vuonna 1967 professori Eino Haikala, joka perusti tilalle 1970-luvulla kaupapuutarhan, jonka toiminta jatkuu edelleen. Tilan mailla sijainneet ylinen ja alinen mylly on purettu. Tilasta on erotettu rantatontteja 1968 ja 1980.

Typyn pihapiiri 1920-luvulla.

Kartta: Uusjako, mittaus v. 1929–30. Typyn nykyiset rakennukset näkyvät jo 1920-luvun lopun kartassa. Tällöin Vanhan Rantatien ja Säijoen risteyksessä ollut mylly ja 1901 rakennettu Koskipuiston asuinrakennus kuuluivat Typyn tilaan. Lähde: Uusjaon kartta, KA.

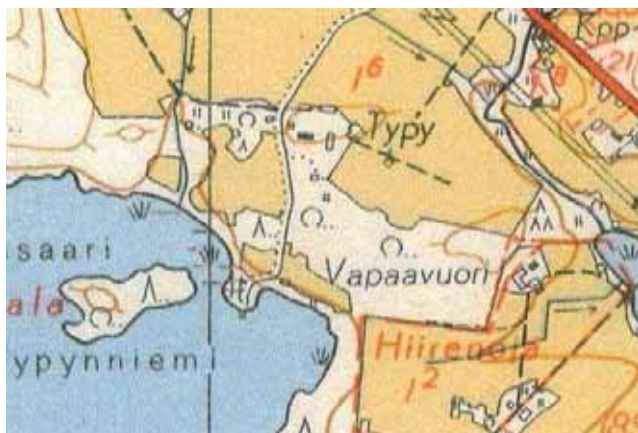

Pihapiiri ja ympäristö: runsas kauppapuutarhan aikainen kasvillisuus, mm. omenapuita, tammia ja havupuita. Pihapiirisistä aikaisemmin alkaneet pellot ovat muuttuneet 1970-luvun jälkeen puutarhan kasvatusmaiksi. Pihapiirillä ei ole nykyisin maisemallista asemaa. Peltomaisema on osittain säilynyt, rantaan on rakennettu kesäasuntoja 1960-luvun jälkeen. Ympäristöön liittyy muinaisjäänöksiä ja 2 myllyn paikkaa.

Kulttuurihistorialliset arvot: Typyn kantatalon pääosin 1920/30-luvulla rakennetulla pihapiirillä ja rakennuksilla on asutus- ja rakennushistoriallista merkitystä. 1970-luvulla aloitettu kauppapuutarha kasvitarhoineen on osa Typyn ja maatalouden kehityshistoriaa. Typy kuuluu Hinsalan maakirjakylän vanhoihin kantataloihin, joka siirtyi ensimmäisenä ryhmäkylästä Säijän puolelle pian 1780-luvulla aloitetun isonjaon jälkeen muodostaen näin Säijän historiallisen asutuksen alun. Typyn kantatalon yhtenäinen pihapiiri edustaa 1900-luvun alkupuolen talonpoikaista rakentamista, jossa perinteisillä hirsirakennuksilla oli keskeinen rooli. Tilan ympäristöhistoriaan kuuluu rauta- ja kivikauden muinaisjääniteitä, höyrylaivan laituri Pyhäjärven rannassa, kaksi myllypaikkaa Säijössä (1580- ja 1890-l) sekä Vanhan Rantatien varren keskeiset kaupparakennukset.

Arvoluokka: I pihapiiri, asuin- ja talousrakennukset 1920/30-l.

Informantti: Klaus Haikala

Kartta: Ote peruskartasta v. 1954. Perinteinen maisema on vielä osittain nähtävissä, tilakeskus on peltojen yhteydessä ja asuinrakennukselta oli näkymä vesistöön. Ensimmäisenä Säijän historiallisen ajan tulijana Typy valitsi paikan, jossa olivat ensimmäiset pellot, mylly ja parhaan liikennereitin tarjoava vesireitti suojaisine venepaikkoinen. Paikka oli sama, johon esihistoriallinen asutus oli keskittynyt. Samantyyppiseen paikkaan sijoittui myös Lempäälän puolen Säijässä Pyhälä muutamaa vuotta myöhemmin.

Toimenpidesuositus: Typyn yhtenäinen, 1920- ja 1930-luvun hirsirakentamista edustava neliömäinen pihapiiri rakennuksineen tulisi säilyttää. Samoin pihapiirin ulkopuolelle sijoittuvien saunan ja riihen säilyttämistä tulisi harkita. Päärakennuksen, navetan, pakarin, aitan ja ulkokuone/kanalarakennuksen muodostaman kokonaisuuden säilyminen on erittäin suositeltavaa. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauteen kuuluvia materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Mahdollinen uudisrakentaminen tulee sijoittaa pihapiirin ulkopuolelle, jolloin se muodostaa joko oman kokonaisuuden tai selkeän jatkeen vanhalle pihalle. Uudisrakentaminen on sovittava alueen rakennettuun ympäristöön mitataavan, värien ja rakennusten sijoittelun suhteen.

3.1.2 Heikkilä

Kuva: Heikkilän asuinrakennus kaakosta kuvattuna.

Tilatyyppi: Hinsalan kylän kantatalo, uusjaon asuintontti 1930-l

Rakennukset: 1. asuinrakennus n. 1934, 2. tiilinavetta 1934, 3. palokaluston vaja, 4. aitta /1930-l.

Pohjakartta MML2013.

Kuvaus: rek. 418-409-4-44 Kolmikulma, os. Uuramontie 23. Heikkilän pihapiirin rakennukset ovat 1930-luvulta, päärakennus uusittu 1990-luvulla, ympäristöstä on purettu rakennuksia.

Kuva: Heikkilän asuinrakennus Hinsalan kylässä ennen siirtoa. Lähde: Suomen maatilat, osa II, 1931.

Asuinrakennus (1): Vuonna 1920 Hinsalan kylään aumakattoisena valmistuneessa ja vuoden 1934 tienoilla Säijään siirrettyssä kookkaassa asuinrakennuksessa (10 x 23 m) on hirsirunko ja satulakatto, julkisivussa on umpikuisti ja pohjoispäädyssä ns. keittiön kuisti. Rakennus oli siirron jälkeen moderni, siihen tuli mm. kellari ja keskuhlämmitys, ja empireen viittaavat piirteet saivat väistyä perinteisemmän asun tieltä. Rakennus on kunnostettu 1990-luvulla, jolloin se sai profiilipeltikaton ja lomalaudoituksen, sokkeli pinnoitettiin ja ikkunat vaihtuivat 1-ruutuisiksi uusine vuorilautakoristeluineen. Sisätiloissa on säilynyt huonejako, sisäovet ja vintin portaikko. Rakennuksessa on hieman muunneltu karoliininen pohjakaava, pääkuistin kautta kuljetaan pariovien kautta keskeissaliin ja nurkkasaliin. Arki-/työmiesten ovi on pohjoispäädyssä. Rakennuksesta on olemassa vanhat piirustukset, johon ei kuitenkaan ole merkitty suunnittelijan nimeä tai ajankohtaa.

Kookas navetta (2): betonisokkeli, runko muurattu poltetusta tiilestä. Ikkunat ja ovet alkuperäiset, ovissa ajalle tyypillinen vinopanelointi. Katto uusittu 2000-luvulla.

(3) Todennäköisesti vilja-aittana toiminut, pihapiirin ulkopuolelle sijoittuva kookas aitta on rakennettu betonisokkelille, lyhytnurkkaisessa hirsirungossa on punamullan jäämiä. Hirsissä ei näy siirtomerkintöjä, se on kenties rakennettu 1930-luvulla. Rakennuksen oviaukkoa on suurennettu ja toisen kerroksen lattia on osittain purettu.

Palokaluvajan (4) alla on maakellari, rankorakenteisessa rakennuksessa on pariovet, ja siinä on säilytetty kylän/ympäristön palokalustoa, pumppu on edelleen tilalla.

Historia: Heikkilä on Hinsalan kylän kantataloja. Isonjaon jälkeen tila sai maita myös Säijästä, jonka niittyjä raivattiin pelloksi. Heikkilällä oli Säijässä ennen tilan siirtymistä nykyiselle paikalleen mm. riihi ja muonamiehen pirtti. Itse talo siirrettiin vuoden 1934 vaiheilla. Vuonna 1932, ennen siirtoa, Heikkilän tila käsitti 52 hehtaaria metsää, 42 ha peltoa ja 4 ha luonnonniittyjä, lehmiä oli 19 ja hevosia 7. Nykyisin tilakeskus on asuinkäytössä, ja sen noin 6 hehtaarin tontti on erotettu Heikkilästä 2006.

Heikkilän pihapiiriä 1920-luvulla, ennen kantatilan siirtoa

Kartta: Uusjaon kartta, mittaukset 1929–1930. Heikkilän nykyisessä pihapiirissä oli tällöin lukuisia rakennuksia, joka kertoo asuinpaikan käytöstä ennen kantatilan siirtoa 1930-luvulla, jolloin pihapiiriin rakennettiin nykyiset rakennukset; asuinrakennus, navetta ja vilja-aitta. Vanhalta Rantatieltä tuleva tilapolku/tie kulki pihan halki rantaan, nykyinen pihan kiertävä tielinja rakennettiin vasta rantojen ke-säasutuksen alkaessa 1960-luvulla.

Heikkilän pihapiiri 1950-luvulla

Kartta: ote v. 1954 peruskartasta. Heikkilän pihapiiriin kuului nykyisten rakennusten lisäksi eteläsivulla toinen asuinrakennus ja ympäristössä neljä talousrakennusta. Pihapiirin itäpuolella näkyy 1920-luvulla rakennettu korkeajännitelinja, ns. rautalinja. Eteläpuolella näkyy pelolla kuoppaan viittaava ruudukko, kenties navetan tiilien savikuoppa (?).

Pihapiiri ja ympäristö: Heikkilän kuivaan moreenisaarekkeeseen sijoittuva pihapiiri on pääosin luonnontilainen kookkaine mäntyineen. Pihakasvillisuutta edustavat syreenipensas, kriikuna- ja omenapuu. Pihapiiri on metsäsaarekkeessa, ja sen yhteys ympäröiviin peltoihin on katkennut ympäristön metsittymisen seurauksena. Ympäristö on säilynyt rakentamattomana, lukuun ottamatta Vanhan Rantatien ja ranta-alueen 1960-luvun jälkeistä rakentamista.

Kulttuurihistorialliset arvot: asutus- ja rakennushistoria. Hinsalan kylän kantataloihin kuuluvan Heikkilän siirto Säijään 1930-luvulla kuuluu isojaon täydennyksen ja 1920-luvun uusjaon vaikutuksiin. Rakennuskannasta ovat säilyneet 1930-luvulla rakennetut asuinrakennus, tiilinaavetta, vilja-aitta ja palokalustovarasto. Lähiympäristö, metsäsaarekke ja pellot ovat säilyneet rakentamattomina, mikä on eräs kantataloihin ja isonjaon tavoitteisiin liittyvä historiallinen ominaispiirre. Asuinrakennuksessa (1920/1934) on muutoksista huolimatta säilynyt karoliininen pohjakaava, joka saleineen ja pariovineen kertoo vauraiden talonpoikaistalojen kulttuurilainoista ja hierarkioista. Asuinrakennuksen ulkoasun muutos 1920- ja 1930-luvuilla kertoo muodin muutoksista.

Arvoluokka: II (pihapiiri, asuinrakennus, navetta ja aitta)

Toimenpidesuositus: 1930-luvulla rakennetun pihapiirin rakenne, väljä neliöpiha, tulisi pyrkiä säilyttämään. Päärakennuksen ja sitä vastapäätä sijaitsevan tiilinaavetan muodostaman kokonaisuuden säilyminen on suositeltavaa. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauteen kuuluvia materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Mahdollinen uudisrakentaminen tulee sovittaa pihapiirin rakennettuun ympäristöön mittakaavan, värien ja rakennusten sijoittelun suhteen. Asuinrakennuksen nykyisen, 1990-luvulla korjatun ulkoasun palauttamista lähemmäksi alkuperäistä (1934) tulisi harkita nykyisten julkisivumateriaalien saatavuudessa käyttökänsä päin.

Informantit: Silja Frigård ja Turo Tuominen

3.1.3 Koskipuisto

Kuva: Koskipuiston asuin- ja liikekiinteistö Rantatien varrella

Tilatyyppi: Typyn/Säijän yllisen myllyn myllärin vuokratontti n. 1900, asuin- ja liiketontti 1939.

Rakennukset: 1. asuin- ja liikerakennus (1902), 2. talousrakennus (v. 1930 jälkeen).

Pohjakartta MML2013.

Kuvaus: rek. 418-409-1-27 Koskipuisto, os. Vanha Rantatie 607. Tontilla on 1902 rakennettu, ennen sotia laajennettu ja 1940- ja 1960-luvuilla remontoitu asuin- ja liikekiinteistö. Rakennuksen mittakaava, materiaalit ja julkisivun jäsentely ovat säilyneet vain osittain. Muutoksia edustavat kauppatilan näyteikkunat, yksiruutuiset ikkunat, ulko-ovi, alaosan peiterimavuoraus ja kivisokkelin levyttäminen.

Julkisivuun ovat vaikuttaneet myös rantatien tieparannukset, jolloin rakennus on joiltain osin jäänyt tiepintaa alemmaksi.

Historia: Rantatien varteen, Säijoen sillan korvalle, erotettiin Typyn tilan isännän siskolle tontti 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Tontille valmistui asuinrakennus 1902. Tällöin Koskipuistosta käsin hoidettiin tontin lounais- ja luoteisreunalla olutta Säijoen ylistä myllyä, josta ensimmäinen maininta on v. 1586. Omistajavaihdoksen jälkeen rakennuksessa toimi ennen sotia leipomo, kauppa ja kahvila. Kauppatoiminta jatkui omistajavaihdosten jälkeen aina vuoteen 1948. Sotien jälkeen kiinteistö siirtyi osuusliike Tuotannolle, joka remontoi tilat. Tuotannon kauppa pysyi Koskipuistossa vuoteen 1960, jolloin osuuskauppa siirrettiin Säijoen vastarannalle. Koskipuiston tiloissa toimi Tuotannon lajittelija vuoteen 1964, jolloin kiinteistö myytiin Lempäälän-Viialan osuuspankille, joka siirsi Majaniemen talossa toimineen konttorinsa vuosiksi 1964–1967 Koskipuistoon. Kauriinmäessä vuosina 1967–1978 toiminut Säijän konttori siirtyi vuonna 1978 takaisin Koskipuistoon. Kauppa- ja pankkitoiminta alkoivat keskittyä 1970-luvulta alkaen suuremmiksi yksiköiksi. Lempäälän-Viialan Osuuspankki ja Säijän konttori sulautuivat osaksi Tampereen seudun osuuspankkia, ja pienet yksiköt vähitellen lakkautettiin. Säijän konttori suljettiin 1991. Alkujaan Typyn talosta vuokratulle tontille rakennetut rakennukset erotettiin omaksi tontikseen vuonna 1939. Tontti jaettiin 1971 Koskipuistoon ja Pankkipuistoon.

Kartta: Ote 1920/30-luvun uusjakokartasta. Rakennus oli suorakaiteen muotoinen ja pihapiiri myllyineen sijoittui molemmin puolin jokirantaa. Nykyinen piha talousrakennukseen oli peltoa. Lähde: Hinsalan kylän uusjakokartta, KA.

Pihapiiri ja ympäristö: Koskipuisto sijoittuu Vanhan rantatien ja Säijoen risteykseen. Pihassa on nurmikkoa, koristepensaita ja kasvimaata. Eteläpuolella on Säijoen ylisen myllyn autioitunut tontti. Ympäristössä on peltotilkkuja, joen länsipuolella sijaitsee Säijän kyläkauppa vuodelta 1950. Koskipuiston itäpuolella, tien varrella on 1990-luvulla rakennettu omakotitalo.

Kuva: Koskipuiston talousrakennus

Kulttuurihistorialliset arvot: kauppa- ja myllyhistoria, myllyn jäänteet, 1900-luvun elinkeino- ja taloushistoria. Koskipuiston kiinteistössä (1902) on asumisen lisäksi harjoitettu leipomo-, kauppa- ja pankkitoimintaa 1900-luvun alkupuoliskolta aina vuoteen 1991.

Arvoluokka: II (asuin- ja kaupparakennus)

Toimenpidesuositus: Vähäisestä ja osin uudistuneesta rakennuskannasta huolimatta kaupparakennuksen ja talousrakennuksen muodostaman kokonaisuuden säilyminen on suositeltavaa. Erityisesti kaupparakennus ja sen keskeinen asema Rantatien maisemassa tulisi turvata. Tiepinnan nousun aiheuttama uhka kaupparakennuksen säilymiselle tulisi selvittää ja ottaa huomioon rakennuksen ja tien muutostöissä. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauteen liittyviä materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Uudisrakentaminen tulee sovittaa pihapiirin rakennettuun ympäristöön mittakaavan, värien ja rakennusten sijoittelun suhteen.

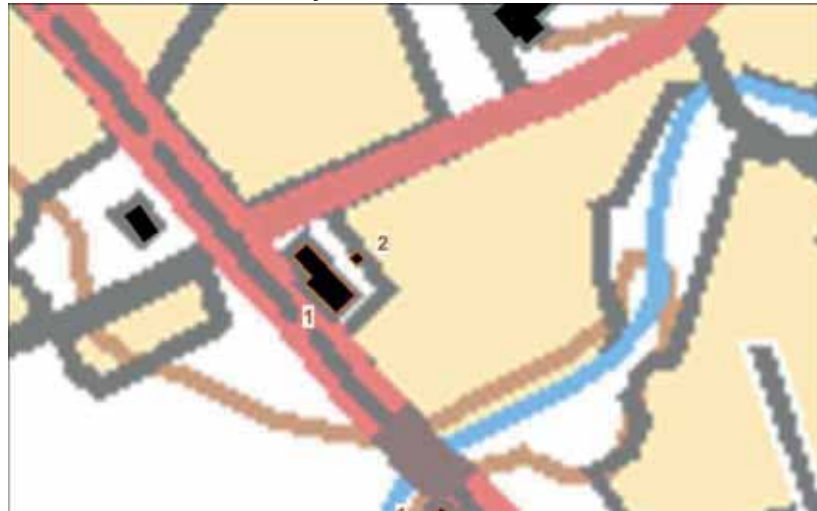
3.1.4 Säijän kyläkauppa

Kuva: Säijän kyläkauppa, liiketoiminnan päättymisen jälkeen hiekkapiha on korvattu nurmikolla ja pensasaidalla ja näyteikkunoita pienennetty alkuperäisestä. Varastosiiwet ja vinotuetut katokset viittaavat vielä aikaisempaan kauppatoimintaan.

Tilatyyppi: tontti, asuin- ja liikerakennus 1950.

Rakennukset: 1. asuin- ja liikekiinteistö, varastosiiwet 2. sauna

Kuvas: rek. 418-409-15-25 Peltopuisto, os. Vanha Rantatie 620. Säijoen varrella, Vanhan Rantatien ja Kiukaistentien sekä Typyn laiturille vievän risteyksessä olevalla tontilla on 1950 valmistunut asuin- ja liikekiinteistö.

Historia: Pertti ja Helmi Routamaa pitivät kauppaa Nurmin kylässä. Säijässä heillä oli aluksi pieni kauppa Kauriinmäen tilan kammarissa. Sotien jälkeen he hankkivat tontin Rantatien ja Kiukaistentien risteyksestä, johon kauppatalo valmistui 1950. Kauppakiinteistö siirtyi osuusliike Tuotannolle 1960, joka siirsi tätä ennen läheisessä Koskipuistossa toimineen kaupan rakennukseen. Tuotanto lopetti kauppa-

toiminnan 1977, minkä jälkeen yksityistä kauppaa pidettiin vielä 2000-luvulle saakka. Nykyisin kiinteistö on asuinkäytössä. Peltopuiston tontti on erotettu Hinselän kylän Vassin kantatalosta 1951. Lisäpalsta, Peltopuisto 1, erotettiin 1956.

Pihapiiri ja ympäristö: nurmipiha, avoin peltomaisema, Rantatie, länsipuolella uusi omakotitalo.

Kulttuurihistorialliset arvot: 1950-luvun talous- ja rakennushistoria, kaupan kehitys Säijässä. Asuin-, liike- ja varastotilat sekä saunarakennuksen käsittävä, keskeiseen risteykseen rakennettu kaupparakennus edustaa Säijän ainoata liiketiloiksi rakennuttua kiinteistöä. Rakennuksella on maisemallisesti keskeinen asema Vanhan Rantatien maisemassa. Ympäristöön, Säijoen alajuoksulle liittyy lukuisia Säijän esihistoriaa ja historiaa edustavia elementtejä.

Arvoluokka: II (asuin-, liike- ja varastokiinteistö sekä sauna)

Toimenpidesuositus: Entisen kyläkaupan hallitseva asema Vanhan Rantatien ja Kiukaisten tien varressa olisi hyvä säilyttää. Rakennuksen mahdollisuudet kauppatiloina olisi hyvä säilyttää tai hyödyntää tulevilla tontin suunnitelmissa. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauden liittyviä materiaaleja, värejä, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Mahdollinen uudisrakentaminen tulee sovittaa pihapiirin rakennettuun ympäristöön mittakaavan, värien ja rakennusten sijoittelun suhteen.

3.1.5 Kauriinmäki

Kuva: Kauriinmäen pihapiiri Vanhan Rantatien maisemassa.

Tilatyyppi: torppa 1875, itsenäinen tila 1899.

Rakennukset: 1. asuinrakennus n. 1907, 2. navetta 1937, 3. kärryrakennus 1900-l alkup. 4. talousrakennus, 5. paja.

Kuvaus: rek. 418-442-1-72 Kauriinmäki, os. Kurjentie 4. Vanhan Rantatien maisemaan sijoittuvassa pihapiirissä on pitkä maatalan asuinrakennus n. 1907, tiilinavetta (1937), talousrakennus (1900-l alkup.) ja uudehko huvimaja.

Kuva: Asuinrakennus on rakennettu siististi lohkotuista kivistä tehdyille kivi- ja jalalle. Rakennuksen kuisti, ikkunat ja katto on uusittu nykyaikaisilla materiaaleilla.

Historia: Kauriinmäki esiintyy rippikirjassa Nurkkilan kantatalon torppana 1875. Lempäälän Nurkkilan talo jaettiin 1899 Hannula, Kauriinmäki, Oinaanmäki, Toivola ja Nurkkinen -nimisiksi tiloiksi. Tilalla oli 1900-luvun alkupuolella useita omistajia. Päärakennuksessa on pidetty kauppaa vuosina 1929–1931 ja 1948–1950 sekä Osuuspankin konttoria 1967–1978. Nykyisin kiinteistö on asuinkäytössä.

Pihapiiri ja ympäristö: Pihapiirissä on hoidettua nurmikkoa, huvimaja ja koristekasvillisuutta. Asuinrakennuksen eteläpuolella on omenapuita. Kauriinmäellä on Vanhan Rantatien varrella hallitseva asema peltovainion reunalla. Länsipuolen metsikössä sijaitsee aiemmin rukoushuone Ristilä, eteläpuolella on kolme 1900-luvun alkupuolella ja sotien jälkeen rakennettua pihapiiriä. Pohjoispuolella on peltovainion reunalla pieniä asuin- ja talousrakennuksia, joiden tontit on erotettu Kauriinmäen tilasta 1930-luvulla ja sotien jälkeen.

Kuva: pihapiirin talousrakennukset, keskellä navettarakennus.

Kulttuurihistorialliset arvot: Säijässä torppana aloittaneessa Kauriinmäessä on toiminut kauppa ja pankki. Kauriinmäki edustaa 1900-luvun alun maataloja, asuinrakennuksella ja navetalla on maisemallisesti keskeinen asema Vanhan Rantatien viljelymaisemassa.

Arvoluokka: III (pihapiiri, maisemallinen asema)

Toimenpidesuositus: Tilakeskuksen näkyvä asema Vanhan Rantatien maisemassa tulisi säilyttää. 1900-luvun alulle tyypillinen maatalouden pihapiiri, väljä neliöpiha, jota rakennukset rajaavat, tulisi huomioida rakennussuunnitelmisissa. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauteen liittyviä materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Uudisrakentaminen tulee sovittaa pihapiirin rakennettuun ympäristöön mittakaavan, värien ja rakennusten sijoittelun suhteen.

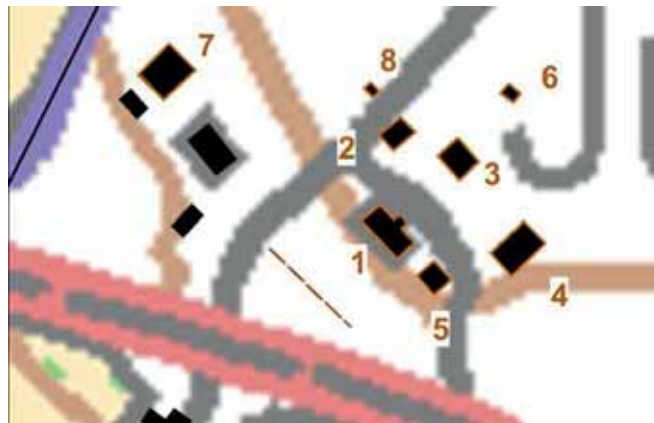
3.1.6 Junkkaala

Kuva: Näkymä pihatien puolelta, neliömäistä pihapiiriä väljästi rajaavat rakennukset.

Tilatyyppi: Hinsalan Jopin talon torppa 1830-l, itsenäinen tila 1926.

Rakennukset: 1. asuinrakennus 1880-l, 2. pakari, 3. liiteri, 4. navetta 1940-l, 5. ratasvaja/aitta, 6. sauna, 7. riihi 1800-l. Katkoviivalla on merkitty kiviaita.

Kuvaus: , rek. 418-409-12-25, Junkkaala I, os. Vesastontie 6. Junkkaalan pihapiiri sijoittuu pellolta nousevan metsärinteen päälle, jossa maatilan asuinrakennus, pakari, liiteri, navetta ja ratassuoja/aitta rajaavat suorakaiteen muotoista pihapiiriä. Rakennukset ovat pääosin hirsirunkoisia, poikkeuksen tekee vain betonitiilestä muurattu navetta. Rakennuksista riihi ja sauna sijoittuvat palovaarallisina pihapiirin ulkopuolelle. Rakennuskanta on navettaa lukuun ottamatta 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun alkupuolelta.

Rakennukset

Empiretyylinen, aumakattoinen asuinrakennus on rakennettu rinteiden reunalle, perimätiedon mukaan 1880-luvulla. Nykyinen ulkoasu, ikkunat, vuoraus ja kuisti ovat v. 1979, jolloin rakennus peruskorjattiin. Alkuperäisestä ulkoasusta ovat säilyneet sokkeli, ulkomitat, kattomuoto, julkisivun ikkunajako, räystään voimakas profiloitilaudoitus ja Attika-kentän haukkaikkunat. Rakennuksessa on sekalaisista luonnonkivistä muurattu sokkeli, hirsirunko on vuorattu lomalaudoituksella ja ikkunat ovat 6-ruutuiset. Julkisivumuutoksen ohella sisätilat uudistettiin ja siellä on säilynyt lähinnä karoliininen huonejako ja kaksi uunia, joista toinen on empireen liittyvä kolonniuuni.

Kuvat: pihapiirin ratassuoja/aitta, pakari, liiteri ja navetta

Kuvat: pihapiirin ulkopuolella ovat palovaarallisista rakennuksista riihi ja sauna.

Historia: Junkkaala oli Hinsalan Jopin kantatalon torppa, joka luultavasti perustettiin 1830-luvulla. Jopin kantatalo taas kuului 1780-luvulle saakka Laukon kartanoon, minkä jälkeen tilan omistajina oli useita päällystään kuuluvia sotilaita. Jopin omistajaksi tuli 1880-luvulla Lohjelm-suku, joka oli aateloitu Ruotsissa 1600-luvulla. 1880-luvulla Juho Lohjelmista tuli talon isäntä. Torppa siirtyi isännän veljelle, Otto Lohjelmille, jonka aikana luultavasti rakennettiin pääosa nykyisistä rakennuksista. Asuinrakennuksen itäpään kamareihin perustettiin Junkkaalan kauppa 1912, ja sitä pidettiin aina sotien jälkeiseen aikaan saakka. Myös Säijän posti tuli pitkään Junkkaalan taloon.

Kartta: Junkkaalan pihapiiri ja riihi vuonna 1929 mitatussa uusjakokartassa. Merkittäviä muutoksia ei ole sen jälkeen tapahtunut, navetta uusittiin 1940-luvulla vanhalle paikalleen. Kartassa näkyy Vanhan Rantatien jyrkkä mutka, joka oikaistiin tien perusparantamisen yhteydessä.

Kulttuurihistorialliset arvot: asutus- ja rakennushistoria. Jopin talon torpaksi perustettu Junkkaala tuo havainnollisesti esiin torppien erilaiset luonteet ja kehityksen. Vauras pihapiiri ja 1880-luvulla rakennettu empiretyylinen asuinrakennus kertovat omistajan säätytaustasta, eivät niinkään torppakulttuurista. Junkkaalan monipuolinen, usean rakennuksen pihapiiri muodostaa erittäin hyvin säilyneen 1800- ja 1900-luvun vaihteen, torppakaudella rakennetun maatalouspihan kokonaisuuden.

Arvoluokka: I (pihapiiri, asuin- ja talousrakennukset)

Pihapiiri ja ympäristö: Rakennukset muodostavat suorakaiteen muotoisen pihapiirin, jota rakennukset rajaavat väljästi. Nurmipihan kasvillisuus on osin nykyiäkaista, omakotipihaan kuuluvaa. Puutarha on päärakennuksen eteläpuolisessa rinteessä ja siihen kuuluu omenapuita ja marjapensaita, puutarhaa rajaa alarinteessä kiviaita. Pihapiiri rajautuu pääosin metsäalueisiin, joka korkeaksi kasvaena katkaisee pihapiirin maisemayhteyden alempana olevaan viljelymaiseen. Pihapiirin maisemallinen asema Vanhan Rantatien varrella on myös kadonnut. Pihapiirin länsipuolelle, tien toiselle puolelle on rakennettu 1990-luvulla tiilivuorattu omakotitalo.

Toimenpidesuositukset: Rakennuskannan ja pihapiirin rakenne tulisi säilyttää. Asuinrakennuksen empire-tyylinen julkisivu tulisi palauttaa korjausten yhteydessä. Pihapiirin asema maisemassa tulisi palauttaa puustoa karsimalla.

Informantti: Meeri Junkkaala

3.1.7 Kallela (Friiari)

Kuva: Kallelan pihaa pohjoisesta kuvattuna, vasemmalla navetta, takana asuinrakennus

Tilatyyppi: Friiari (nyk. Kallela) on Hinsalan kylän kantatalo, siirretty Säijään 1920-luvulla.

Rakennukset: 1. asuinrakennus 1927, 2. navetta 1925, 3. ratasrakennus n. 1932, 4. vilja-aitta 1930-l, 5. kuivuri 1930-l, 6. puimala 1930-l (tuhoutumassa) 7. sauna 1930-l, 8. autotalli, 9-10. hirsilato

Pohjakartta MML2013.

Kuvaus: rek. 418-457-2-13 Kallela, os. Käenojanmaantie 109. Tilan monipuolinen, hyvin säilynyt, osin huonokuntoinen rakennuskanta on rakennettu pääosin 1920- ja 1930-luvulla, kun tila siirrettiin Hinsalan ryhmäkylästä Säijään.

Asuinrakennus (10x15 m) on rakennettu lohkotuista kivistä saumatulle kivijalalle. Hirsirunko on vuoraamaton, julkisivun pääkuisti ja päädyn keittiökuisti on vuorattu vaakapaneloinnilla. Pääkuistissa näkyy rakennusajan niukka klassismi. Rakennus on säilynyt julkisivuiltaan alkuperäisasussa. Sisätiloissa on säilynyt huonejako, sisäovet,

kolme kaakeliuunia, kaksi tiiliuunia sekä aulan portaikko. Kuistien maalipinnat ja betonitiilikate on uusittu 2000-luvulla. Pihapiiriin kuuluvat lisäksi hirrestä rakennetut aitta ja navetta.

Kuvat: pihapiirin navetta, ratassuoja, kuivuri ja vilja-aitta.

Historia: Friiri on Hinsalan kantataloja. Tila siirrettiin vanhasta ryhmäkylästä 1920-luvun uusjaossa nykyiselle paikalleen. Päärakennuksen rakentamisessa hyödynnettiin vanhan päärakennuksen materiaaleja. Tilakeskus on asuinkäytössä, eläimistä luovuttiin 2000-luvulla ja pellot ovat vuokralla. Tilaa ympäröivät pellot olivat niittyinä jo isonjaon aikaan ja niihin oli raivattu useita peltokappaleita.

Pihapiiri ja ympäristö: Kallelan suorakaiteen muotoinen, rakennusten väljästi rajaama pihapiiri sijoittuu kapean harjanteen päälle, jossa asuinrakennus on harjanteen lounaiskärjessä. Pihassa on suuria luonnonpuita ja muutamia koristepensaita, mm. syreeniä. Harjua rajaavat pienet peltovainiot, jotka päättyvät metsäisiin mäkialueisiin. Läheisessä rannassa on suojaisessa lahdelmassa veneranta, jossa höyrylaivakaudella oli Käenojan laituri. Ennen Friiarin siirtoa nykyiselle paikalle, ympäristössä oli Kaunon mäkitupa ja Käenojan torppa, joista ensin mainittu purettiin 1920-luvulla. Käenojanmaantien varrella näkyy humalatarhan jäänteitä.

Kulttuurihistorialliset arvot: asutus-, maatalous- ja rakennushistoria. Kallela on Hinsalan Friiarin kantatalo, joka siirrettiin Säijään uusjaon yhteydessä 1920-luvulla. Nykyinen pihapiiri rakennettiin 1920- ja 1930-luvuilla ja se käsittää asuinrakennuksen lisäksi hirsinavetan, aitan, vaunuvajan, saunan, kuivurin ja puimalan. Talonpoikainen rakennuskanta on yhtenäinen ja monipuolinen, joskin talusrakennusten osalta paikoin huonokuntoinen. Ympäristössä on Säijän vanhimpia peltokappaleita, joiden viljely alkoi jo ennen isojakoa.

Arvoluokka luokka I. (asuinrakennus, pihapiiri.)

Informantti: Kalle Wallenius

Toimenpidesuositus: Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauteen liittyviä materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Mahdollinen uudisrakentaminen tulee sovittaa pihapiirin rakennettuun ympäristöön mittakaavan, värien ja rakennusten sijoittelun suhteen.

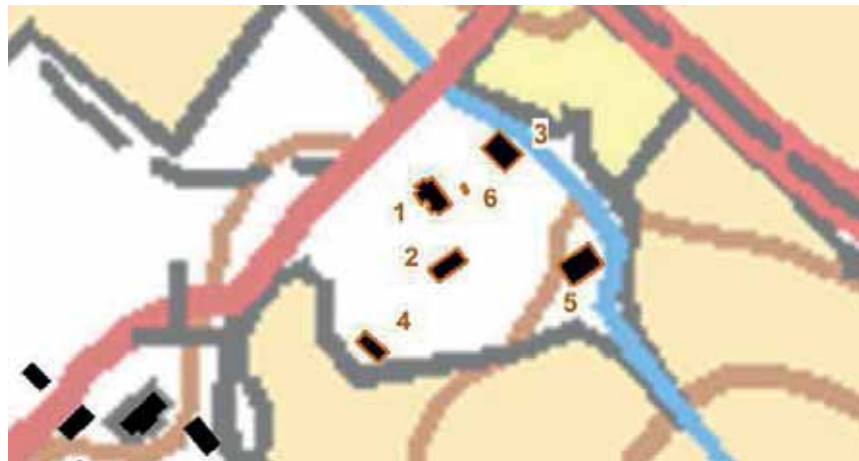
3.1.8 Haapaniemi

Kuva: Haapaniemen asuinrakennus ja aittarakennus pihatieltä kuvattuna.

Tilatyyppi: Hietaniemen/Junnilan torppa, itsenäinen tila 1921

Rakennukset: 1. asuinrakennus, 2. aitta/ratassuoja, 3. navetta, 4. riihi, 5. talousrakennus, 6. maakellari.

Kuvaus: rek. 418-418-2-4 Haapaniemi os. Käenojanmaantie 11. Asuinrakennus, aitta ja riihi on rakennettu mahdollisesti 1900-luvun alkupuolella, sementtitiilinen navetta 1900-luvun puolivälissä. Pihassa on runsaasti puutarhakasvillisuutta.

Maatilan asuinrakennus on rakennettu matalalle kivijalalle 1910-luvun vaiheilla. Hirsirunko on vuorattu peiterimavuorauksella, jossa näkyy punamullan jäänteitä. Ikkunat ovat T-karmilliset. L-mallisessa rakennuksessa on kaksi kookasta kuistia, jotka tuovat rakennukseen näyttävyyttä ja huvilamaisia piirteitä.

Kuvat: aitta ja ratassuoja sekä betonitiilestä muurattu navetta

Historia: Elämää Säijänmaassa -teoksen mukaan Haapaniemen tilan pohjana on Hietaniemen kantatalolle kuulunut torppa, jonka Erland ja Elina Haapaniemi lunastivat itsenäiseksi. Torpan nimestä tai sijainnista ei ole tietoa. Kiinteistörekisterin mukaan Haapaniemi on erotettu Hietaniemen omistukseen kuuluneesta Junnilan Jyskän tilasta 1921. Pellot ovat viljelyssä, tilakeskus on ollut autiona 1980-luvulta alkaen.

Pihapiiri ja ympäristö: Haapaniemen tilakeskus sijoittuu viljelymaiseman reunaan, Vanhan Rantatien varrelle, joskin pihapiirin metsittyminen on vienyt pihapiiriltä sen maisemallisen aseman. Pihapiiri on kasvanut umpeen, kasvillisuus on perinteistä pihakasvillisuutta, omenapuita, marjapensaita, perennoja ja lehtikuuksi. Tien suuntaan pihaa rajaa korkeaksi kasvanut kuusiaita.

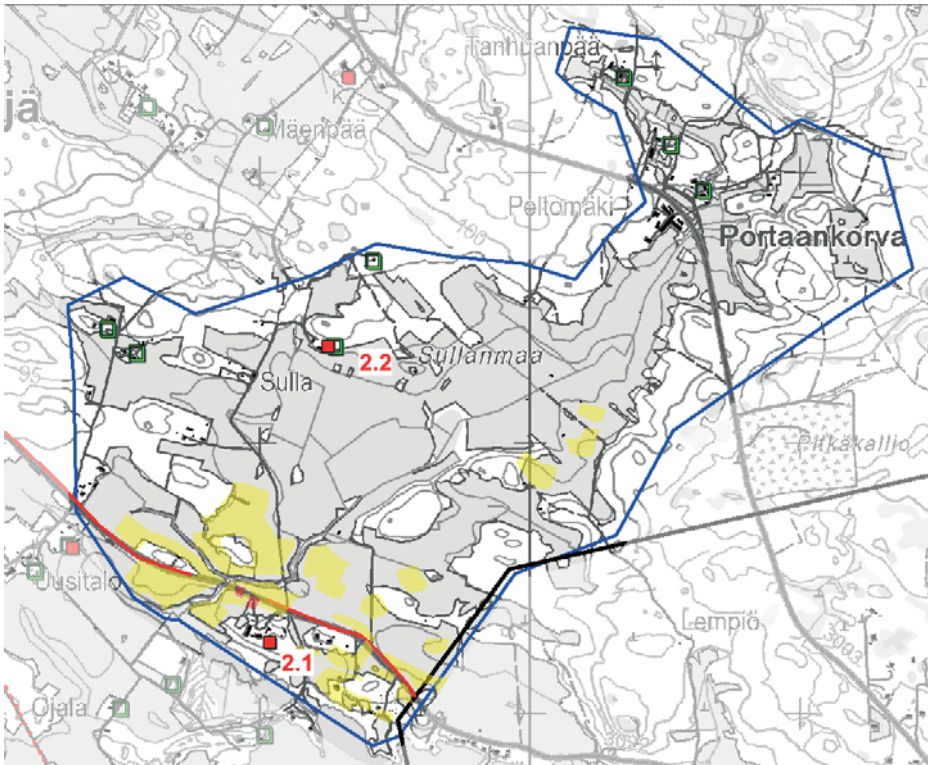
Kulttuurihistorialliset arvot: asutus- ja rakennushistoria. Hyvin säilynyt, autioitunut Haapaniemen pihapiiri edustaa rakennuksineen ja puutarhoineen 1900-luvun alkupuolen tilarakentamista. Näyttävässä, huvilamaisessa asuinrakennuksessa näkyy hyvin perinteisen talonpoikaisen rakentamisen väistyminen ja uusien vaikutteiden tulo maaseutumaisemaan. Haapaniemen pihapiirissä ovat 1900-luvun alkupuoliskolla rakennetut ja perinteisen asunsa säilyttäneet asuinrakennus, aitta/kalustosuoja, maakellari ja navetta sekä pihapiirin laidoilla riihi ja suurehko lato.

Arvoluokka: III

Toimenpidesuositus: Haapaniemen autioituneelle pihapiirin rakennuksille tulisi löytää käyttöä, joka takaisi niiden kunnostamisen ja säilymisen. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauteen liittyviä materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Vanha pihakasvillisuus olisi hyvä huomioida puutarhan kunnostamisen lähtökohtana.

3.2 Pyhälän ja Sullanmaan kulttuurimaisema

Kulttuurimaiseman ominaispiirteet: Sullajoen varren metsämäkiin rajautuva viljelymaisema, Pyhälän kantatalon hallitseva asema maantien varrella, torppia ja pientiloja viljelymaiseman pohjoisreunalla, Vanha Rantatie 1800-I, Pirkkalantie 1960-I.

Inventoidut kohteet:

2.1 Pyhäälä

2.2 Sullanmaa

Kartta: Sininen raja = Pyhälän ja Sullanmaan kulttuurimaisema. Kantataloihin kuuluva Pyhäälä valitsi siirtyessään sijainnikseen Sullajoen suulla olevan, maisemaa hallitsevan mäen. Torpat ja muu maatalousasutus keskittyivät viljelymaiseman pohjoisreunalle. Punainen neliö = inventoidut kohteet. Keltainen rasteri = peltoalueita 1830 isojakokartassa. Punainen rasteri = Pyhälän autoitunut asuintontti maantien varressa. Vihreä

avoneliö = kantatalojen torppia. Punainen viiva = Vanhan Rantatien isojakokarttaan merkitty polkulinja. Pohjakartta MML 2013. Isojakokartan (1830) digitointi, pellot ja Pyhälän asuintontit, Kirsi Luoto, Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto.

Inventoituja kohteita: Pyhäälä (kantatalo), Sullanmaa (torppa)

Inventointi- ja tarkistustarve: entiset torpat: Välimäki, Portaankorva, Tanhuanpää ja Pajula. Eläketilat ja pirtit: Sulla, Haapamäki.

Kuvaus: Sullanmaan maatalouden kulttuurimaisema on raivattu Pyhäjärveen laskevan Sullajoen ja siihen aikaisemmin liittyneen Sullajärven/lammen varrelle. Maatalousmaisemassa sijaitsevat Pyhälän kantatalo sekä peltomaiseman pohjoisreunaa reunustavat torpat: Männistö, Ruokola, Sullanmaa, Välimäki, Portaankorva, Tanhuanpää ja Pajula. Niiden lisäksi maiseman reunoille sijoittuu yksittäisiä 1900-luvun alun ja jälleenrakennuskauden pihapiirejä sekä taajamakautteen liittyviä yksittäisiä omakotitaloja. Metsittymisen seurauksena Sullajoella, Pyhälällä ja entisillä torpilla ei ole maisemallista asemaa avoimen viljelymaiseman osana. Maisemassa erottuvat Pyhälän kuivuri ja viljamakasiini sekä Sullan 1920-luvulla rakennettu päärakennus.

Kuva: Sullajoen varren peltomaisemaa Pyhälästä kuvattuna. Kuvan keskellä virtaava pieni, syvässä uomassa virtaava Sullajoki erottuu maisemassa vain joenvarsisavillisuutensa ansiosta. Taustalla Sullan tila.

Historia: Sullajoen ympäristö, Sullanmaa oli 1700-luvulla Lempäälän maakirjakylien yhteisiä takamaita, jossa sijaitsevia ranta- ja suoniittyjä käytiin niittämässä. Aimalan eli Nurmenkulman suuressa jakokunnassa isonjaon aloittaminen siirtyi aina vuoteen 1801, ja se saatiin päätökseen 1837. Isonjaon yhteydessä Sullajoen varsi jaettiin Hahkalan, Lahden, Tiuralan ja Lumialan kylän talojen omistukseen. Suurin alue tuli Hahkalan kylälle, mikä mahdollisti Pyhälän talon siirron kylästä pian isonjaon jälkeen. Pyhälän tontti sijoittui Sullajoen suulle. Kantatalojen torpat Sullanmaa, Portaankorva, Tanhuanpää, Pajula, Männistö ja Ruokola rakennettiin 1800-luvulla niittymaiseman reunavyöhykkeelle. Vanha Rantatie näkyy paikallispolkuna 1830-luvun isojakokartassa, maantienä se ilmestyy karttoihin 1900-luvun alkupuolella. Vanhimmat pellot muodostivat jo 1830-luvulla laajan viljelymaiseman Pyhälän asuintontin ympäristöön. Pirkkalantietä edelsi rintamailta alkanut Portaankorvan ja Säijän koulun kautta kulkenut paikallistie. Nykyisen Pirkkalantien suunnittelu alkoi 1920-luvulla, mutta osakkaiden pitkällisten riitojen seurauksena, se toteutui vasta 1960-luvun alkupuolella.

Kulttuurihistorialliset arvot: Lempäälän maakirjakylien asutus- ja viljelyhistoria, takamaiden asuttaminen isonjaon jälkeen. Pyhälän kantatalon keskeinen sijainti ja torppien ketju viljelymaiseman pohjoisreunassa kertovat asutuksen historiallisesta hierarkiasta. Torpat ovat säilyttäneet luonteenomaisen asemansa maisemassa rakennuskannan uudistumisesta huolimatta. Pyhälän ja Sullanmaan tiloilla on säilynyt rakennuskantaa 1900-luvun alkupuolelta.

Toimenpidesuosituks: Uudisrakentamista ei suositella pelloille eikä vanhojen maatalouden asuinpaikkojen ympäristöön. Pihapiirien asema maisemassa ja viljelymaiseman avoin tila tulisi turvata.

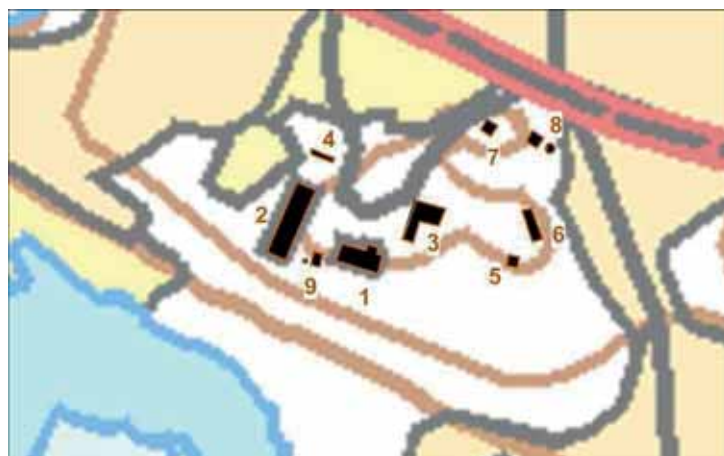
3.2.1 Pyhälä

Kuva: Pyhälän päärakennus. Punaisten talousrakennusten keskellä keltainen päärakennus viestii väri-
lään pihapiirin hierarkiasta.

Tilatyyppi: Pyhälä on Hahkalan kylän kantatalo, siirretty Säijään isonjaon jälkeen, 1800-luvun alkupuolella.

Rakennukset: 1. päärakennus 1895/1926, 2. kivinavetta 1916, 3. aittari-
vi/ratastalli, 4. sauna/liiteri, 5. paja, 6. saharakennus 1900-l alkup. 7. tiilimakasiini
1939 ja 8. kuivuri 1930-l ja 9. kärryvaja ja ulkokuone.

Kuvaus: rek. 418-403-3-42 Kyrölä, os. Vanha Rantatie 297. Pohjoiseen aukeavaa
neliöpihaa rajaavat asuinrakennus, kivinavetta, aittoja ja ratassuojan sisältävä ta-
lousrakennus sekä pieni saunarakennus. Pihapiirin ulkopuolelle on sijoitettu tiili-
nen viljamakasiini, kuivuri, saharakennus ja paja. Rakennukset ovat 1800-luvun
lopulta ja 1900-luvun alkupuolelta.

Pitkä asuinrakennus on rakennettu lohkotuista kivistä tehdylle kivijalalle. Hirsirunko on vuorattu keltaiseksi maalatulla peiterimavuorauksella, ikkunat ovat 6-ruutuiset, vuorilaudoissa on puuleikkaus. Rakennukseen kuuluu kaksi umpikuis-tia, toisessa niistä on lunetti-ikkuna.

Kuvat: 1900-luvun alun vaurastumisesta ja karjatalouden noususta kertovat kivinavetta, aittarivi ja tiilimakasiini edustavat pientilavaltaisessa Säijässä harvinaisempia rakennusmateriaaleja ja -tyyppejä, erottaen näin vauraan kantatilan torppien pihapiireistä.

Historia: Hahkalan kylän kantataloihin kuuluva Pyhälä mainitaan jo 1540-luvulla. Pyhälä siirrettiin Säijään pian isonjaon jälkeen. Ensimmäinen kaksiosainen asuinpaikka oli lähempänä jokea, nykyisen Vanhan Rantatien varressa. Ylemmäksi, nykyiselle paikalleen tila siirtyi 1800-luvun jälkipuoliskolla. Tilaan kuului 1930-luvulla noin 130 hehtaaria maata, josta peltoa oli noin 40 hehtaaria, mikä teki Pyhälästä Säijän torppa- ja pientilavaltaisen maiseman suurimman tilan. Asumaton pihapiiri on erotettu vuonna 1999 tilasta omaksi tontikseen.

Pihapiiri ja ympäristö: Pyhälän pihapiiri sijoittuu rantapeltojen yhteydessä olevalle metsäiselle mäelle. Pohjoiseen aukeavaan pihapiiriin kuuluu rakennusten lisäksi puutarha ja pihakasvillisuutta, mm. omenapuita ja lehtikuusia. Autioitunut piha on kasvamassa umpeen. Vanhan Rantatien maisemaan Pyhälästä näkyvät kuivuri ja tiilimakasiini. Mäkeä ympäröi avoin peltomaisema, jossa sijaitsee Sullan tilakeskus. Sullajoki ja siihen liittynyt Sullajärvi näkyvät metsittyneenä vyöhykkeenä pellon keskellä.

Kulttuurihistorialliset arvot: Hahkalan kylän kantataloihin kuuluva Pyhälä siirrettiin kylän takamaihinkin kuuluvaan Säijään isonjaon jälkeen. Nykyinen, hyvin säilynyt ja monipuolinen pihapiiri on rakennettu 1800-luvun lopulla. 1900-luvun alkupuolella siihen kuului mm. kookas asuinrakennus, riviaitta, kivinavetta sekä puutarhakasvillisuutta. Tilan tiilisellä viljamakasiinilla on maisemallinen asema Vanhan Rantatien varrella. Vanhempi, 1800-luvun alun autioitunut asuintontti sijoittuu pihapiirin pohjoiskulmalle.

Arvoluokka I. pihapiiri, asuin- ja talusrakennukset.

Toimenpidesuositus: Pyhälän 1800- ja 1900-luvun vaihteen vauraan kantatalon pihapiirin säilyminen tulisi turvata. Autioituneen, osin umpeen kasvavan pihapiirin rakennuksille olisi hyvä löytää käyttöä, joka turvaisi niiden säilymisen. Puutarhan kunnostuksessa tulisi huomioida vanhan pihan tarjoamat lähtökohdat. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauden liittyviä materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Mahdollisessa uudisrakentamisessa tulee huomioida pihapiirin rakenne, mittasuhteet, materiaalit ja värit.

3.2.2 Sullanmaa

Kuva: Sullanmaan metsäharjanteen etelärinteän juurelle sijoittuva pihapiiri, asuinrakennus, navetta ja puimala eteläpuolelta kuvattuna.

Tilahistoria: Alasen kantatalon torppa 1860-l, itsenäinen tila 1933.

Rakennukset: 1. asuinrakennus 1914, 2. tiilinavetta 1933 ja puimala 1950-l

Kuvaus: rek. 418-428-1-6 Sullanmaa, os. Sullanmaantie 123. Asuinrakennus (n. 7x13 m.) on rakennettu lohkotuille nurkkakiville. Hirsirunkoinen paritupa on vuorattu peiterimavuorauksella, ikkunat ovat T-jakoiset, kuistin- ja vintinikkunat pieniruutuiset. Rakennuksessa on pihan puolella leveä kuisti, josta on sisäänkäynti kaikkiin huoneisiin, päädyn tupiin ja keskellä olevaan keittiöön. Kiinteään sisustukseen kuuluvat sisäövet, tiilihella/uuni ja pönttöuuni. Keittiössä on palkkikatto ja tuvissa helmiponttipaneeli. Vakituksessa asuinkäytössä olevassa rakennuksessa ei ole sisävessaa. Rakennus edustaa perinteistä hirsirakentamista, ikkunoissa ja niiden vuorilautoissa on nähtävissä viitteitä rakennusajan kansallisromantiikkaan ja uusgotiikkaan. Satulakatossa on aaltopeltikate.

Kuva: Sullanmaan asuinrakennus

Historia: Rippikirjoissa Lahden kylän Alasen kantatilaan kuulunut Sullanmaa esiintyy v. 1860, jolloin siellä asui kaksi itsellistä, torppana Sullanmaa mainitaan ainakin 1868. Torppa itsenäistyi 1933, jolloin sen koko oli noin 6 hehtaaria.

Pihapiiri ja ympäristö: Asuinrakennus, tiilinavetta ja puimala muodostavat metsärinteeseen päin avautuvan pihapiirin. Pihassa on nurmikko, koivuja ja marjapensaita. Sullanmaan pihapiiri sijoittuu Sullajoen varrelle levittäytyvään viljelymaisemaan. Sen lounaispuolella on Sullan tilakeskus. Pihapiirin asema viljelymaisemassa on heikentynyt pihaa rajaavan kasvillisuuden lisääntyessä sekä Sullajoen varren metsittyessä.

Kuva: Oikealla Sullanmaa, vasemmalla Sulla, joka erotettiin ja rakennettiin Pyhälän kantatilan isännän eläketilaksi 1918.

Kulttuurihistorialliset arvot: torpan asuinrakennus. Poikkeuksellisen hyvin alkuperäisasussa julkisivuiltaan ja sisätiloiltaan säilynyt paritupatyypinen asuinrakennus edustaa perinteistä maaseudun asuinrakentamista. Nuoremmilla talousrakennuksilla on merkitystä pihapiirin rajaajina ja suojaajina.

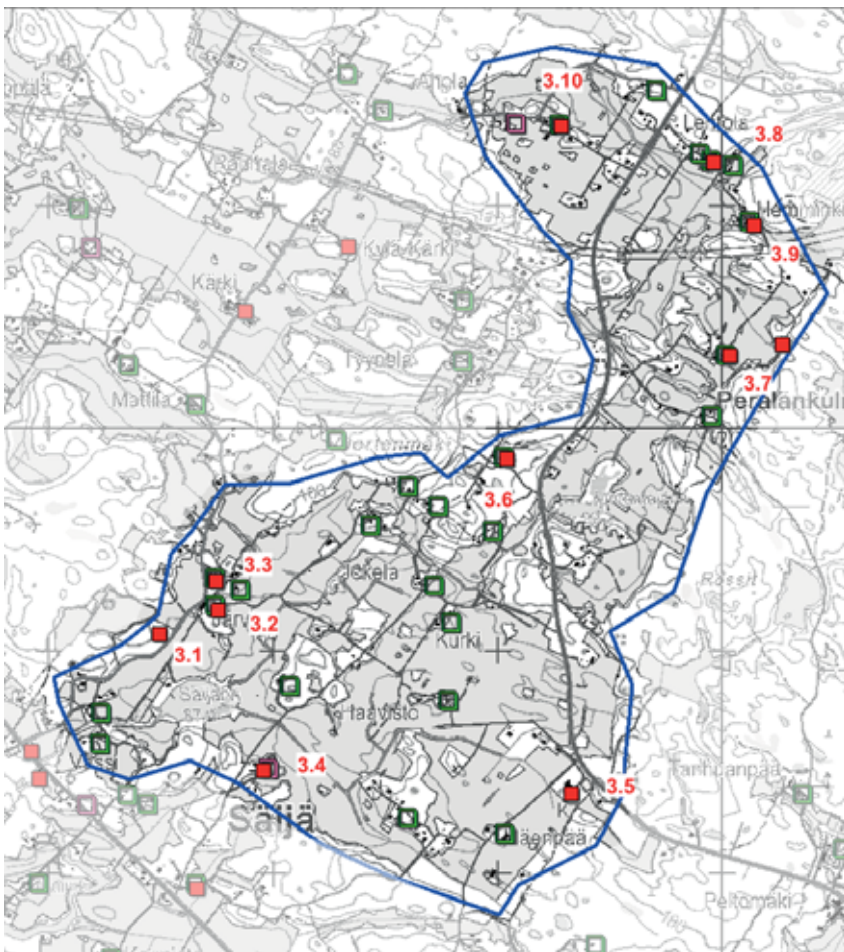
Arvoluokka: II (torpan asuinrakennus)

Toimenpidesuositus: Asuinrakennuksen säilyminen ja pihapiirin rakenne tulisi turvata. Asuinrakennuksen korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauteen liittyviä materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Mahdollinen uudisrakentaminen on sovitettava alueen rakennettuun ympäristöön mittakaavan, värien ja rakennusten sijoittelun suhteen.

3.3 Säijoen kulttuurimaisema

Kulttuurimaiseman ominaispiirteet: Pyhäjärven laskevan Säijoen ja siihen liittyvien Säijärven, Urvantajärven ja Kaakkolammen varrelle 1800-luvulla raivattu moreenisaarekkeiden rikkoma ja rajaama viljelymaisema. Torpat, mylly ja 1900-luvun alun tilat muodostavat harvan ketjun, jossa paikoitellen tiiviimpiä ryhmiä ja yksittäisiä omakotitaloja. Kuntajaon perintönä maisemassa on kaksi kansakoulua. Vanhoja paikallisteitä edustavat Kiukaistentie-Riukulantie ja Mäenpääntie. Maisemaa leikkaava Pirkkalantie, ns. Miljoonatie, valmistui kokonaisuudessaan 1960-luvulla.

Kartta: Säijoen kulttuurimaisema, inventoidut kohteet ja torpanpaikat.

3.1 Säijärven kansakoulu (nyk. monitoimitalo)

3.2. Järvi (t.)

3.3. Lehtiniemi (t.)

3.4. Rankki (kt. siirtolaist.)

3.5. Säijän kansakoulu (koulu)

3.6. Marjamäki (t.)

3.7. Myllymäki (t. mylly)

3.8 Kaakkolampi (t.)

3.9. Hemminki (t.),

3.10. Harjunpää (t.)

kt. = kantatalo, t. = entinen torppa.

Kartta: Sininen rajausta = Säijoen kulttuurimaisema. Punainen neliö = inventoidut kohteet. Punainen rasteri = kivi- ja rautakauden muinaisjäännökset. Vihreä avoneliö = asuinpaikkoja ja torppia v. 1909. Pohjakartta MML 2013. Kartasta puuttuvat v. 1909 jälkeen perustetut tilat.

Inventointitarve: entiset torpat ja tilakeskukset.

Kuvaus: Pyhäjärven Vakkalanselkään laskeva Säijoki virtaa mutkitellen alavassa jokilaaksossa, jonka maisemaa rikkovat loivat metsäselänteet. Säijokeen liittyvät pieninä, umpeen kasvavina vesialueina Säijärvi, Urvantajärvi ja Kaakkolampi. Asutus, joka pääosin muodostuu 1800-luvulla perustuista Rankin kantatalosta,

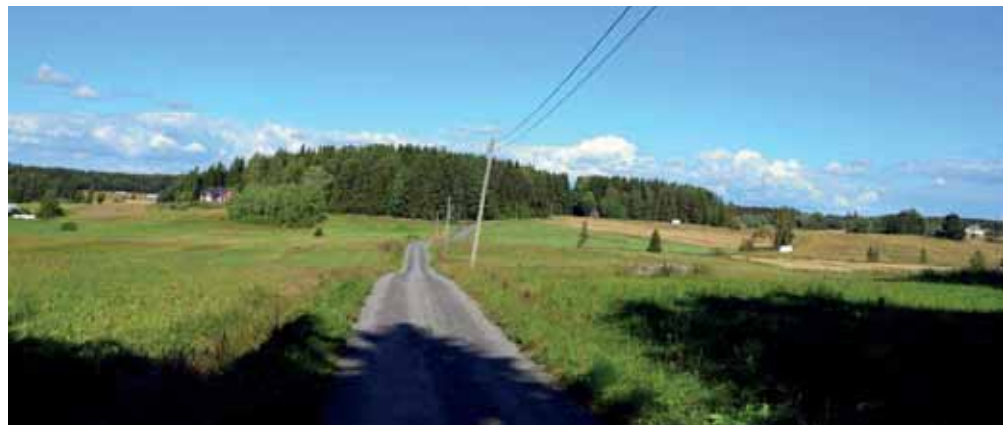
lukuisista torpista ja 1900-luvun alun pientiloista, on keskittynyt jokilaakson reunamille, metsäselänteiden etelärinteisiin. Paikoitellen torpat ja pientilat muodostavat tiiviitä ryhmiä. Viljelymaiseman reunalla ovat myös Vesilahden ja Lempäälän 1920-luvulla perustetut koulut. Muutamat 1960-luvun jälkeen rakennetuista omakotitaloista ovat varsin näkyvällä paikalla. Pientilavaltaisessa maisemassa on asutushistoriallisista syistä useita paikallisteitä.

Historia: Säijoen varsille jo 1700-luvulla levittäytyneiden niittyalueiden raivaus pelloiksi alkoivat 1800-luvun alkupuolella, jolloin ensimmäiset torpat perustettiin. Tiloja perustettiin aina 1950-luvulle saakka. Alueen halki kulki aina vuoteen 1964 Lempäälän ja Vesilahden kunnanraja, jonka vuoksi Jokilaakson maisemaan rakennettiin 1920-luvulla kaksi koulua. Yläjuoksulle perustettiin Myllymäen torppa, johon kuului myös mylly. Kantataloja edustaa vain Rankki, joka muutettiin siirtolaistilaksi ja jaettiin kahdeksi tilaksi toisen maailmansodan aikaan. Pirkkalantie valmistui 1960-luvun alkupuolella.

Kulttuurihistorialliset arvot: Lempäälän maakirjakylien asutus- ja viljelyhistoria, takamaiden asuttaminen isonjaon jälkeen. Säijoen varsi asutettiin ja raivattiin niityistä pelloiksi 1800-luvulla kymmenien torppareiden voimin. Asutusmaisema muodostui isojaon pohjalta pitkäksi ja harvaksi ketjuksi, joka keskittyi viljelymaiseman reunoille. Vanhat torppapaikat ja 1900-luvun alkupuolella perustetut pientilat ovat säilyttäneet luonteenomaisen asemansa maisemassa rakennuskannan uudistumisesta huolimatta. Asutukseen liittyy tiheä, vähitellen rakentunut paikallistieverkko.

Toimenpidesuosituks: Uudisrakentamista ei suositella pelloille ja vanhojen torppien ja tilakeskusten ympäristöön. Pihapiirien asema maisemassa ja viljelymaiseman avoin tila tulisi turvata.

Säijoen varren asutusmaisemia:

Kuva: Näkymä Kurjentieltä Säijoen viljelymaisemaan. Säijoki ja sen viljelyyn kelpaavat rinteet muodostavat kulttuurimaiseman rungon, jonka varrelle torpat perustettiin. Niitä yhdistämään syntyivät vähitellen lukuisat paikallistiet, joita Kurjentiekin edustaa.

Kuva: Näkymä Kurjentieltä länteen, kohti Säijärveä, joka näkyy vasemmalla metsittyneenä alueena.

Kuva: Maisemaa entisen Mäenpään torpan ja 1900-luvun alkupuolella Säijän keisarin tilana tunnetun tilakeskuksen ympäristössä. Mäenpää on esimerkki entisestä torpasta, jonka tilakoko kasvoi huomattavasti itsenäistymisen jälkeen, kun siihen hankittiin lisämaita 1930-luvun lama-aikana. Taustalla näkyy Säijän koulu.

Kuva: Kurjentien maisemaa, keskellä näkyy Säijoen varrella olevalla peltokumpareella sijaitseva Jokelan tilakeskus.

Kuva: Riukulantien varren asutusmaisemia Riukulankulman kohdalla.

Kuva: Isonjaon viipaloimaa asutusmaisemaa Säijoen yläjuoksulla. 1800-luvulla perustetut, eri taloille kuuluvat Lehtolan, Kaakkolammen, Lamminojan ja Hemmingin torpat, myöhemmät pientilat, muodostavat ketjumaisen asutusmaiseman pellon pohjoisreunalle. Maisemakuvan mahdollistava Pirkkalantie valmistui 1964, jolloin Pohjois-Säijä sai ensimmäisen tieyhteyden Pirkkalaan ja Lempäälään.

3.3.1 Säijärven kansakoulu (Monitoimitalo)

Kuva: Säijoen entinen kansakoulu itäpuolelta kuvattuna, perinteisen hiekka/nurmipihan koristeena on yksinäinen syreenipensas.

Tilatyyppi: kansakoulun tontti, kansakoulurak. 1903, siirretty 1929.

Rakennukset: 1. koulurakennus 1929, 2. sauna 1920-luku. Länsipuolella on pelonreunaa kiertävä pururata 1980-luvulta.

Kuvaus: rek. 418-441-1-11, Säijärven kansakoulu, os. Säijärventie 87. Säijoen tien varrelle sijoittuvaan pihapiiriin kuuluu koulurakennuksen lisäksi pieni talousrakennus. Muut rakennukset ja koulun kasvimaat ovat kadonneet. Poikkipäädyllyllä varustettu punavalkoinen koulurakennus on rakennettu kivijalalle, hirsirunko on vuorattu peiterimavuorauksella, päädyt pystypaneloitu. Ikkunat ovat T- ja ristikarmilliset. Rakennuksen pilarein ja pilasterein tuettu pieni avokuisti, katon lunetti-ikkuna sekä päätyjen pyöreät koristeikkunat viittaavat klassismiin. Rakennuksessa on havaittavissa sen kaksivaiheinen rakentaminen vuosina 1903 ja 1929. Julkisivuiltaan rakennus on säilyttänyt rakennusaikaiset ominaispiirteensä. Myöhempiä, sotien jälkeisiä muutoksia ovat julkisivun taakse sijoittuva pulpettikattoinen frontoni metalliparvekkeineen sekä oven pääoven panelointi.

Historia: Säijärven koulu rakennettiin alkujaan vuonna 1903 Anian kylään, Vanhan Rantatien varteen, Anian koulupiirin kouluksi. Anian piiri kattoi tällöin myös Vesilahden puoleisen Säijän. Paikan valintaan vaikuttivat luultavasti maantien läheisyys sekä Anian kylä kantataloineen ja varakkaine isäntineen. Anian kylä liitettiin Pirkkalaan 1922, jolloin myös koulupiiri jaettiin ja Anian koulurakennus siirrettiin Säijään. Kouluhallituksen tyyppipiirustuksilla rakennettu koulu valmistui nykyiselle paikalleen vuonna 1929. Vesilahden Säijä liitettiin Lempäälään 1964, minkä jälkeen Säijän koulu lakkautettiin vähäisen oppilasmäärän ja uudistustarpeiden vuoksi. Koulutoiminta päättyi 1969, ja rakennus kunnostettiin Säijän kylätaloksi. Koulun ulkokuoneet ja liiterin ja varastotiloja sisältänyt talousrakennus purettiin 2000-luvun vaihteessa. Metsää ja opettajien peltopalstan käsittänyt tontti erotettiin Kärppälän kylän Kiukaisten kantatilasta vuonna 1929.

Pihapiiri ja ympäristö: Koulurakennus sijoittuu Säijärven tien varteen metsäsaarekkeen ja peltomaiseman rajalle. Piha on hiekka- ja nurmipintainen, talon julkisivua koristaa kookas syreeni. Itäpuolella, puretun talousrakennuksen paikkeilla, on pieni leikkikenttä ja pusikoitunut jätepiste. Länsipuolta lukuun ottamatta koulun ympäristössä aukeaa Säijoen varren viljelymaisema. Koulun perinteinen asema maalaismaisemassa on jonkin verran heikentynyt pihapiirin reunojen pusikoitumisen seurauksena.

Kulttuurihistorialliset arvot: sivistys-, maisema- ja rakennushistoria. Koulut olivat alueen identiteetin kannalta ja kokoontumispaikkoina tärkeitä rakennuksia, jotka taitavasti ja keskusjohtoisesti suunniteltuina edustivat rakennusaikansa ihanteita ja tarpeita. Koulurakennus sijoittui keskeiselle paikalle koulupiirissä viestien täten asutuksesta ja liikenneyhteyksistä.

Arvoluokka I koulurakennus, piha ja sauna.

Toimenpidesuositus: Koulurakennuksen, saunan ja avoimen pihapiirin säilyminen tulisi turvata. Koulun asema maisemassa tulee säilyttää ja mieluusti parantaa kasvillisuutta karsimalla. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauteen liittyviä materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Mahdollinen uudisrakentaminen tulee sijoittaa pihapiirin ulkopuolelle tai vanhan talousrakennuksen paikalle. Uudisrakentaminen on sovittava alueen rakennettuun ympäristöön mittakaavan, värien ja rakennusten sijoittelun suhteen.

Kuva: koulun saunarakennus

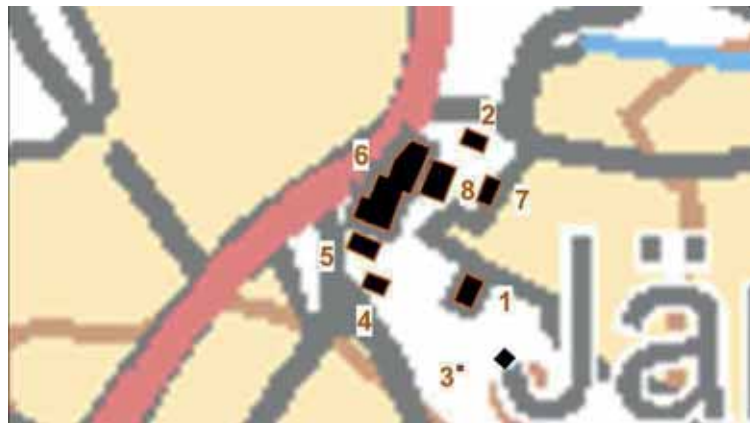
3.3.2 Järvi

Kuvat: Järven torpan auringonpuoleisessa eli eteläjulkisivussa on vielä nähtävissä perinteistä runkoa suojaavaa pärevuorausta.

Tilatyyppi: Hinsalan kylän Kinnarin torppa 1810-l, itsenäistyi 1923.

Rakennukset: 1. asuinrakennus 1937/1995, 2. Torpparakennus 1800-l, 3. pieni aitta 1800-l, 4. sauna/kammari 1962, 6. navetta 1953, 5. viljasiilo/autotalli 1998/1970-, 7. varastokatos 1970-l, 8. konesuoja, liiteri 1983.

Kuvaus: rek. 418-409-10-6 Järvi, 418-441-1-25 Kaivomäki, os. Säijärventie 110. Pihapiirin länsipuoli kuuluu Niemenpään kylän alueisiin. Järven pihapiiri on yleisilmeeltään ja rakenteeltaan 1900-luvun jälkipuoliskolta. Vanhempaa torppa-ajan rakennuskantaa edustavat pihapiirin laidoille jääneet pieni otsa-aitta ja torpan vanha, länsipäästä lyhennetty asuinrakennus.

Kuvat: Järven tilan vanha torpparakennus ja pikkuaitta

Vanha, harmaantunut torpparakennus on hirsirunkoinen ja pitkänurkkainen, vintinpäädyt ovat lautarakenteiset. Matalien nurkkakivien päällä oleva runko on vuoraamaton, lukuun ottamatta eteläsivua, jossa on pärevuorauksen jäänteitä. Lyhennetyssä länsipäädyssä on lautavuoraus. 6- ja 9-ruutuiset ikkunat ovat 1900-luvun vaihteesta. Aikaisemmin savupirttinä ja paritupana ollut rakennusta on lyhennetty yhdellä huoneella länsipäästä, jolloin rakennukseen jäi tupa, porstua ja peräkammari. Rakennuksen yksinkertainen umpikuisti on lautarakenteinen.

Kuva: Torpan itsenäistymisen jälkeen rakennettiin 1930-luvulla uusi asuinrakennus, jota laajennettiin vasemmalla näkyvällä, parvekkeen sisältävällä laajennusosalla 1990-luvulla.

Historia: Järvi on entinen Kinnarin talon torppa, joka erotettiin omaksi tilakseen 1923. Pihapiirin länsiosa, Kaivomäki, erotettiin Kinnarista 1955. Järvi mainitaan Kinnarin talon torppana jo vuosien 1810–1815 rippikirjassa. Rakennuskanta uu-

distui torpan itsenäistymisen jälkeen, jolloin rakennettiin mm. uusi asuinrakennus. Järvi on edelleen asuinkäytössä ja tilan pellot viljelyssä.

Pihapiiri ja ympäristö: Järvi sijaitsee pienessä metsäsaarekkeessa Säijärven viljelymaisemassa. Pihapiirin eteläpuoleiselle pellolle on rakennettu uusi omakotitalo. Maisemassa on useita muitakin entisiä torppia (esim. Lehtiniemi ja Peltola) sekä Säijoen kansakoulu.

Kulttuurihistorialliset arvot: asutus- ja rakennushistoria. Järven torppa-ajan rakennuksilla on yksittäisinä kohteina asutus- ja rakennushistoriallista arvoa. Säijälle tyypillinen, paikoin tiivis torppa-asutus on nähtävissä Järven ympäristössä rakennuskannan uudistumisesta huolimatta. Järvi mainitaan jo 1810-luvulla Kinnarin talon torppana. Asuinrakennus ja aitta ovat 1800-luvulta.

Arvoluokka: II (torppa ja pikkuaitta)

Toimenpidesuositus: Järven torpan vanhan asuinrakennuksen säilyminen tulisi turvata. Vaikka pitkään autiona olleen asuinrakennuksen hirsirunko on maata vasten, ovat sen rakenteet edelleen suhteellisen hyvässä kunnossa. Torpan ympäriltä olisi hyvä poistaa sitä ympäröivä runsas kasvillisuus sekä varmistaa alapohjan tuulettuminen. Sammaloitunut betonitiilikate olisi hyvä puhdistaa. Eteläseinälle on kehittymässä muurahaiskeko, joka tulisi poistaa. Rakennuksen korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauteen liittyviä materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää.

3.3.3 Lehtiniemi

Kuva: Lehtiniemen yhden piipun ympärille rakennettu, pohjaltaan neliömäinen asuinrakennus v.1915, matalampi laajennusosa 2000-luvulta näkyy vasemmalla.

Tilatyyppi: Niemenpään kylän Tarkan kantatilan torppa 1800-l, itsenäinen tila 1912.

Rakennukset: 1. asuinrakennus 1915, laajennus 2000-l. navetta 1910/20-luku, laajennus 1960-l 3. hirsiaitta, 4. hirsiaitta, 5. sauna. Itäpuolella näkyy entisen Peltonimisen torpan, nykyisen tilan, rakennukset.

Kartta: Lehtiniemen pihapiiri, itäpuolella Pellon tilan rakennukset.

Kuvaus: rek. 418-441-1-40 Vanha Lehtiniemi os. Säijärventie 122. Tontilla on asuinrakennus, navetta sekä pienet aitta ja saunarakennukset.

Puolitoistakerroksinen asuinrakennus rakennettiin vuonna 1915, ja sitä on laajennettu pohjoispuolelta 2000-luvulla matalalla lisäsiivellä. Vanhemmassa osassa on lohkotuista kivistä tehdyn kivijalan päällä neliömäinen, yhden piipun ympärille rakennettu asuinrakennus, jossa on peiterimavuoraus sekä ristikarmilliset, 6-ruutuiset ikkunat. Rakennuksen symmetrisellä julkisivulla on umpikuisti, jonka katolla on kookas frontoni. Asuinrakennus edustaa kaupunkien ja huviloiden rakennustapaa, ei niinkään perinteistä maaseuturakentamista.

Kuva: Lehtiniemen navetta, keskiosa on 1920-luvulta, poikittaiset osat 1960-luvulta.

Navetta ja siihen liittyvä varastotila on rakennettu 1900-luvun alkupuolella, ja sitä on laajennettu 1960-luvulla poikittaisella osalla, jolloin rakennus muodosti läpiajettavan portin pihaan. Rungoltaan saviseinäisessä navetassa on kivijalka, julkisivun rappausta

on sokkelin yläpuolelta koristettu kuusiriviä kuvaavalla relieffillä sekä ylempänä olevalla ilveksen naamalla. Navetan korkea ylinen on rankorakenteinen.

Historia: Asuinrakennuksen kivijalan hakkasi Säijässä asunut Kalle Jokela. Säijärven koulu toimi asuinrakennuksessa vuosina 1926–1929. Asuinrakennuksen rakensi Kalle Lehtiniemi, joka toimi Säijärven koulun käsityöopettajana ja kirjasto-ohitajana. Nykyinen, vain pihapiirin käsittävä tontti, on erotettu Lehtiniemestä 2005. Niemenpään kantatiloihin kuuluvan Tarkan torpaksi perustettu Lehtiniemi itsenäistyi 1912, jolloin Tarkan tilasta muodostettiin Kiukainen, Lehtiniemi, Lehtimäki, Kortteisto, Harjunpää ja Tarkka -nimiset tilat.

Pihapiiri ja ympäristö: Pihapiirissä on rakennusten lisäksi nurmikkoa ja kookkaita luonnonpuita. Tien puolella tonttia rajaa syreeniaita. Lehtiniemi, Pelto ja Järvi muodostavat tiiviin, peltosaarekkeeseen sijoittuvan rakennusryhmän Säijäjärven länsipuolella, Säijärventien varrella.

Kulttuurihistorialliset arvot: asutus- ja rakennushistoria. Tarkan kantatilan torpaksi 1800-luvulla perustetulla Lehtiniemen tilalla on rakennusten laajennusosista huolimatta asutus- ja rakennushistoriallista arvoa. Julkisivuiltaan säilyneet vanha asuinrakennus ja navetta ovat tilan itsenäistymisen jälkeen rakennettuja ja poikkeavat rakennustavaltaan ja materiaaleiltaan perinteisestä maatalousrakentamisesta.

Arvoluokka: II (asuinrakennus ja navetta)

Toimenpidesuositus: Asuinrakennuksen ja navetan säilyminen tulisi turvata. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauden liittyviä materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Uudisrakentaminen on sovitettava alueen rakennettuun ympäristöön mittakaavan, värien ja rakennusten sijoittelun suhteen.

3.3.4 Rankki

Kuva: Rankin asuinrakennus, 1940-luku.

Tilatyyppi: Rankki on Kaakilan kantatalo, siirretty Säijään isonjaon jälkeen, siirtolaistila 1941, jaettu kahdeksi Rankki ja Koppanen -nimisiksi tiloiksi 1955. Pihapiirit sijaitsivat vierekkäin.

Kuvaus: rek. 418-419-2-42 rankki, os. Kurjentie 66. Pihapiirissä ovat vastakkain 1940-luvulla rakennettu asuinrakennus ja 1950-luvulla rakennettu navetta. Kurjentien varteen sijoittuu tilan kuivurirakennus.

Historia: Rankki on Kaakilan kylän kantataloja. Säijän puolelle vanhalta kylätontilta Rankki siirtyi ilmeisesti 1800-luvun aikana. Tilalla on ollut useita omistajia, ja siitä on erotettu useita tiloja. Tilan omistajaksi tuli 1940 Vesilahden kunta, joka myi sen valtiolle asutustarkoituksiin 1941. Tilalle asutettiin siirtoväkeä, kunnes 1942 valtio myi tilan Sakkolasta tulleelle Koppasen perheelle. Asuinrakennus oli tuhoutunut tulipalossa ja Koppaset rakensivat uuden asuinrakennuksen. Tila jaettiin poikien kesken 1955, jolloin Rankin kantatilasta erotettiin uudistilaksi Koppanen.

Kuva: Rankin navetta

Koppanen

Kuva: Rankin pihapiirin jatkeena on Koppasen pihapiiri (rek. 418-419-2-41), johon kuuluu jälleenrakennuskaudella rakennettu asuinrakennus ja pesubetonielementeistä tehty navetta 1980-luvulta.

Kulttuurihistorialliset arvot: Säijän asutus- ja maatilahistoria. Vanhojen ryhmäkylien hajoamiseen liittyvän Rankin historiaan kuuluu lisäksi sota-ajan siirtolaisten asutustoiminta ja pihapiirin jatkeeksi rakennettu Koppasen tilakeskus. Rakennuskantaa 1940- ja 1950-luvuilta.

Arvoluokka: III (asuinrakennukset, Rankin pihapiiri)

Toimenpidesuosituks: Rankin ja Koppasen vanhin, 1940- ja 1950-lukujen rakennuskanta olisi hyvä säilyttää. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauteen liittyviä materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Uudisrakentaminen on sovitettava alueen rakennettuun ympäristöön mittakaavan, värin ja rakennusten sijoittelun suhteen.

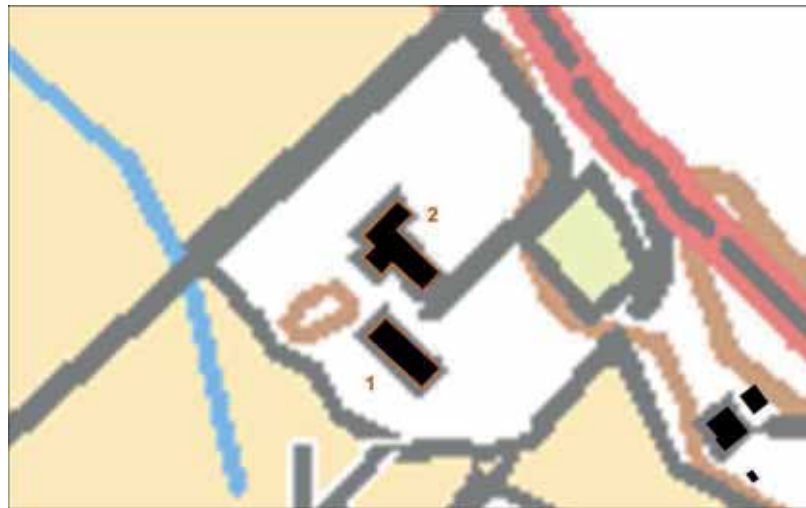
3.3.5 Säijän kansakoulu

Kuva: Vasemmalla Säijän koulun 2000-luvun uudisrakennus, takana näkyy vuonna 1958 valmistunut koulurakennus. Kiviset portinpylväät ja kuusiaita ovat muistoja 1920-luvun koulupihasta.

Tilatyyppi: kansakoulun tontti 1924, koulurakennukset 1958, 2007

Rakennukset: 1. kansakoulu 1958, 2. uudisrakennus 2007.

Kuvaus: rek. 418-428-3-100, Säijänmaan kansakoulutila, os. Säijän yhdistie 212. Koulun pihapiiri on sekoitus 1950- ja 2000-lukujen kulttuuriympäristöjä, joista jälkimmäinen on hallitsevampi. Vanhempi koulurakennus on maanpäällisellä kellarikerroksella varustettu, yksikerroksinen koulurakennus, joka valmistui 1958. Rakennuksen edustalla on rakennusajalle tyypillinen betoni- ja metallirakenteinen sisäänkäyntiä suojaava katos. Tiilirakenteinen, rapattu rakennus saneerattiin uudisrakentamisen yhteydessä 2007, jolloin julkisivumateriaaliksi vaihtui puu. Uudisrakennus, joka käsittää mm. liikuntatilat, valmistui vuonna 2007.

Kuva: Vuonna 1958 valmistuneessa koulurakennuksessa näkyy saneerauksesta huolimatta rakennusajan selkeä ja pelkistetty julkisivujäsentely, johon ilmettä tuo veistoksellinen katosrakennelma.

Historia: Lempäälään kuuluneeseen Säijän itäosaan perustettiin Säijän koulupiiri vuonna 1914. Koulu aloitti vuokratiloissa, ja toimi mm. Mäenpään pirtissä. Varsinaisen koulurakennuksen koulupiiri sai 1925, jolloin kouluhallituksen tyyppipiirustuksilla rakennettu koulu vihittiin käyttöön. Tämä puinen koulurakennus tuhoutui tulipalossa 1951. Koulutoiminta jatkui sen jälkeen Lauri Ruokosen uudessa päärakennuksessa vuoteen 1954, jonka jälkeen se siirtyi Haaviston taloon. Jälleenrakennusaika oli Suomessa voimakasta koulurakentamisen aikaa, ja Säijän koulun uudelleen rakentaminen siirtyi usealla vuodella. Uusi koulurakennus päätettiin rakentaa tiilestä ja sen suunnitelmat laati Tampereen kaupunginarkkitehti Jaakko Ilveskoski. Muita hänen suunnitelmiaan 1950-luvulla olivat mm. Tampereen yhteiskoulu, Raholan, Härmälän ja Amurin kansakoulut sekä Kärjenniemen kansakoulu Valkeakoskella. Säijän uusi kansakoulu valmistui 1958. Uudisrakennuksen suunnitteli Arkkitehtisuunnittelu Mikko Uotila Oy vuonna 2006, ja se valmistui 2007. Kansakoulun tontti kuului Raukolan kantatalolle, josta Säijän kansakouluntila lohkottiin 1922.

Pihapiiri ja ympäristö: Koulun pihapiiriä leimaa 2000-luvun uudisrakennus, parkkipaikat ja kasvillisuus. Vanhempaa kulttuuriympäristöä edustavat kiviset portinpylväät, kuusiaita ja 1950-luvun kansakoulu, jonka rapattu julkisivu on muutettu puuvuoraukseksi 2000-luvulla. Tontti sijoittuu avoimen viljelymaiseman reunaan, jossa peltoa täplittävät Mäenpään ja Haaviston entisten torppien tilakeskukset sekä omakotitalo 1980-luvulta. Pirkkalantie ns. Miljoonatie valmistui 1950- ja 1960-luvun vaihteessa.

Kulttuurihistorialliset arvot: sivistys- ja rakennushistoria. Säijän kansakoulu rakennettiin 1924, nykyiset koulurakennukset ovat vuosilta 1958 ja 2007. Vahvasta saneerauksesta huolimatta vanhempi, arkkitehti Ilveskosken suunnittelema koulurakennus edustaa jälleenrakennuskauden koulurakentamista, ja sillä on maisemallinen asema maatalousmaiseman reunassa. Pihapiirissä on nähtävissä koulun historiaan liittyviä kerrostumia mm. kuusiaita ja portinpylväät.

Arvoluokka: II (vanhempi koulurakennus, katosrakennelma.)

Toimenpidesuosituks: Vanhemman koulurakennuksen ja katoksen säilyminen tulisi turvata. Tulevissa muutostöissä tulisi huomioida rakennuksen alkuperäinen ulkoasu, materiaalit ja värit.

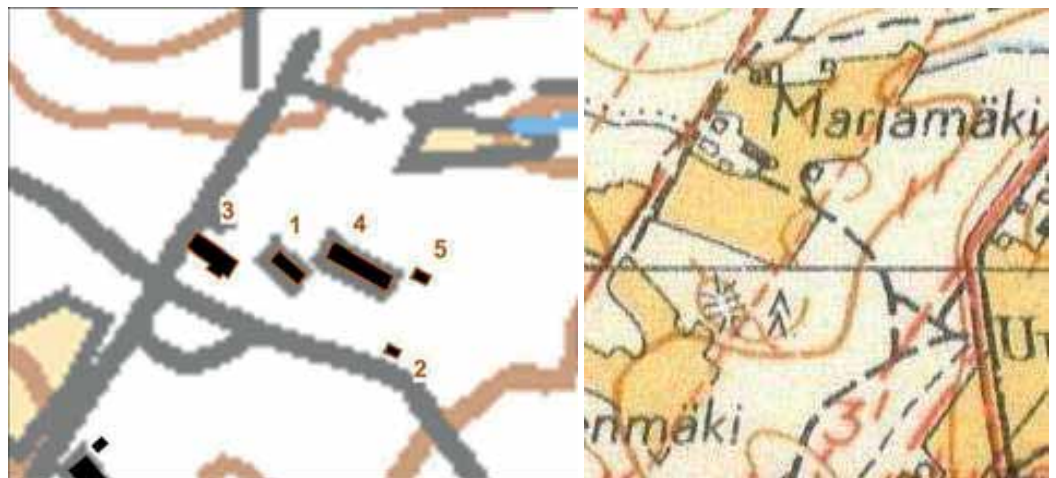
3.3.6 Marjamäki

Kuva: Marjamäen torpan asuinrakennus on pihapiiriä hallitseva elementti.

Tilatyyppi: Junnilan kylän Jyskän kantatalon torppa, itsenäistyi 1921.

Rakennukset: 1. asuinrakennus 1800-l jälkip. 2. paja 3. navetta 1930-l, 4. asuinrakennus 1986 ja 5. autokatos 1986.

Marjamäki vuosien 2013 ja 1954 peruskartoilla. Pientilaksi itsenäistynyt torppa käsitti suorakaiteen muotoisen, n. 120 x 1200 m kokoisen palstan, jossa metsämäet ja peltokappaleet vuorottelivat. Vielä 1950-luvulla torpan perinteinen asema maisemassa näkyi hyvin. Nykyisin pihapiiriä rajanneet pellot ovat metsittyneet.

Kuvaus: rek. 418-418-2-23 Marjamäki, os. Oikopolku 24. Marjamäen pihapiirissä on säilynyt jäänteitä torppa- ja pientila -ajasta lähinnä sen rakennuksissa. Pihan luonne on nykyään omakotimainen, joskin uudempien rakennusten sijoittelu ja matala massa ovat säilyttäneet torppakauden rakennukset hallitsevina.

Marjamäen torpan paritupa on 1800-luvun jälkipuoliskolta. Alkujaan rakennus käsitti tuvan, porstuan, porstuan peräkamarin sekä kaksi muuta kamaria. Rakennuksessa on myöhemmin sekalaisista kivistä tehty perustus, hirsirunko on vuorattu punamullatulla vaakalaudoituksella. Ikkunat ovat ristikarmilliset, 6-ruutuiset. Rakennus on säilynyt julkisivuiltaan ja sisätiloiltaan varsin hyvin vanhassa asussaan. Nuorempia, sotien jälkeisiä lisäyksiä ovat keittiön ikkuna, vintin valoikkuna, profiilipeltinen kate ja toiseen kamariin tehty sauna.

Historia: Hietaniemen ratsutilan omistuksiin kuulunut Jyskän jakamaton kantatalo jaettiin Jyskän, Haapaniemen, Kaakkolammin, Turton ja Marjamäen tiloihin 1921. Kotiseutukirjan mukaan Marjamäki oli Hietaniemen torppa. Nykyinen omistaja osti pientilan 1984 ja rakennutti tontille uuden omakotitalon ja autotalin. Pihapiirin eteläpuolella toimi 2000-luvun vaihteessa hirsiveistämö.

Pihapiiri ja ympäristö: Rehevä hyöty- ja puutarhapiha, jossa on sekä torppa- että nuoremman omakotipihan piirteitä. Eteläpuolella kohoavalla kalliomäellä on muistitiedon mukaan ollut keinu. Kalliolla on tilan rajalla lyhyt kivistä rakennettu kivirivi. Ympäristöön on rakennettu omakotitaloja 1970-luvun jälkeen. Lähipellot ovat metsittyneet.

Kulttuurihistorialliset arvot: torppa-ajan asutus- ja rakennushistoria. Perinteisellä parituvalla, tiilinavetalla ja pajalla on merkitystä torppa- ja pientila-ajan rakennuksina. Jyskän kantatilan torpaksi perustetulla Marjamäen tilalla on asutus- ja rakennushistoriallista arvoa.

Arvoluokka: II (vanha asuinrakennus, paja)

Toimenpidesuosituks: Vanhan asuinrakennuksen ja pajan säilyminen tulisi turvata.

Informantti: Risto Sundström

Kuvat: navetta ja paja

Kuva: uusi asuinrakennus

3.3.7 Myllymäki

Kuva: Säijän asutusmaisemia. Etualalla kapea viljelymaisema, jota Myllymäen tilakeskus hallitsee. Kuva on otettu myllytontilta.

Tilahistoria: torppa 1800-, itsenäinen tila 1925.

Rakennukset: Pihapiirissä: 1. asuinrakennus, 2. hirsinavetta, 3. riviaitta, 4. sauna, 5. talousrakennus, 6. aitta ja maakellari, 7. kalustusuoja, 8. riihi/kuivuri, 9. paja, 10. puimala, 11. asuinrakennus 1990-l. Pihapiirin ulkopuolella: 12. tiilimuuntaja 1950-l, 13. hirsilato. Myllytontilla: 14. myllyrakennus n. 1900, 15. hirsilato, 16. uusia rakennuksia, mökkejä ja ulkokuone.

Kuva: Hirsinavetta ja asuinrakennus edustavat torpan itsenäistymistä seurannutta rakennuskautta.

Kuvaus: pihapiiri rek. 418-457-2-13 Myllymäki, puromylly rek. 418-457-2-7 Myllyrinne, os. Myllymäentie 54. Myllymäen pihapiirin keskeiset rakennukset, asuinrakennus ja navetta, on rakennettu torpan itsenäistymisen aikoihin, 1920- ja 1930-luvuilla. Vanhempia rakennuksia ovat riihi, paja, aitat ja mylly, uudempia kalustusuoja ja toinen asuinrakennus.

Mylly n. 1900. Matti Myllymäen jalkamyllyksi rakennetun myllyn muutti Nestori Myllymäki 1920-luvulla siipiratasmyllyksi. Nykyinen kartiohammaspyörä on 1940-luvulta. Itäisivulla olevassa rankorakenteisessa osassa toimi myllyyn liitetty pärehöylä 1900-luvun alkupuolella. Mylly oli toiminnassa vielä 1940-luvulla, jonka jälkeen se autioitui. Mylly remontoitiin toimivaksi 1993, uusi pärekatto rakennettiin 1995.

Kuvat: Myllymäen hirsisiä talusrakennuksia: riihi, riviaitta, aitta, paja.

Historia: Myllymäki on Tiuran puustellin torppa 1800-luvun alkupuolelta. Se itsenäistyi 1925, mylly erotettiin tilasta omaksi tontikseen 1949. Torppaan kuullut mylly sijaitti 1800-luvulla alempana jokivarressa, mutta se siirrettiin 1890-luvun suurten sadekesien vuoksi nykyiselle paikalleen.

Pihapiiri ja ympäristö: Peltojen rajaaman metsäharjanteen kaakkoiskärkeen sijoittuva pihapiiri käsittää lukuisia rakennuksia, joista asuinrakennus, navetta, sauna ja riviaitta muodostavat väljän neliöpihan. Nurmipihassa on uutta ja vanhaa kasvillisuutta, mm. lehtikuusia, havupuita, vaahteroita, omenapuita ja marjapensaita. Pihaa ympäröi viljelymaisema, naapurustossa ovat myös Väinölään 1940-luvun pihapiiri ja Perälän tilakeskus, entinen torppa. Lounaispuolelle on rakennettu uudehko omakotitalo. Säijoen varsi on pusikoitunut.

Kulttuurihistorialliset arvot: Myllymäen torppa itsenäistyi 1925, jolloin rakennuskanta uudistui. Myllymäen pihapiiri käsittää lukuisia 1900-luvun alun hirs- ja lautarakennuksia, ja antaa hyvän kuvan aikakauden perinteisestä rakentamisesta ja pihapiiristä. Myllymäessä on 1900-luvun vaihteessa rakennettu ja hyvin säilynyt myllyrakennus sekä autioitunut, vanhempi myllypaikka.

Arvoluokka: I (pihapiiri, mylly, asuin- ja talousrakennukset)

Toimenpidesuosituks: Myllymäen entisen torpan, myöhemmän pientilan ja myllyn perinteisen rakennuskannan säilyminen tulisi turvata. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauteen liittyviä materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Uudisrakentaminen on sovitettava alueen rakennettuun ympäristöön mittakaavan, värien ja rakennusten sijoittelun suhteen.

3.3.8 Kaakkolammi

Kuva: Kaakkolammen tilarakennuksia etelään viettävässä rinteessä, tilan pellot sijaittivat pihapiirin levyisenä kaistaleena etualalla.

Tilatyyppi: Hietaniemen torppa 1800-l, itsenäinen tila 1921.

Kuvaus: rek 418-418-2-2 Kaakkolammi, os. Hemmingintie 24. Kaakkolammen pihapiirin keskeiset rakennukset, asuinrakennus ja navetta, on rakennettu torpan itsenäistymisen jälkeen 1930- ja 1950-luvulla, vanhempaa rakentamista edustaa tien varrelle siirretty aittarakennus.

Kuvat aitta, oven katos on purettu, oveen on kaiverrettu ”1811”. Asuinrakennuksen oikealla näkyvä pohjoispääty on rakennettu 1930-luvulla ja eteläpääty 1950-luvulla.

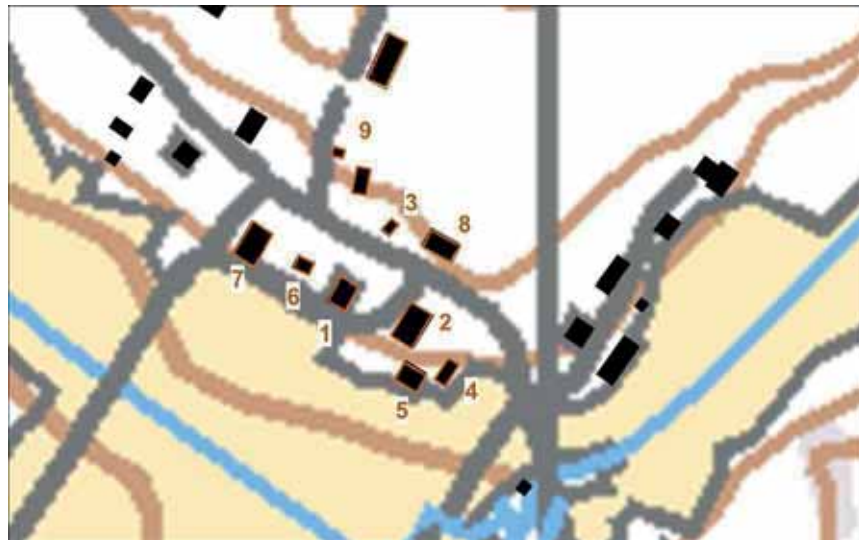

Kuva: Betonitiilestä muurattu navetta, taustalla kuivuri/sauna ja ratassuoja.

Historia: Kaakkolammi on Junnilan Jyskän (Hietaniemen) torppa, joka itsenäistyi 1921.

Rakennukset: 1 asuinrakennus 1936/1950-l, 2. betonitiilinavetta 1953, 3. aitta ”1811”, 4. kuivuri/sauna 1945, 5. ratassuoja, 6. autokatos, 7. puimala 8. konesuoja, 9. Nuorempia talousrakennuksia.

Pihapiiri ja ympäristö: Kaakkolammin pihapiiri sijoittuu Kaakkolammelta nousevan peltorinteen ja metsän rajapintaan, rakennukset ovat osittain metsän puolelle Hemmingintien varrella. Entiset torpat Lehtola, Kaakkolampi, Lamminoja ja Hemminki sijaitsevat rinnakkain etelärinteessä, ja on niillä maisemallinen asema Pirkkalantien varrella.

Kulttuurihistorialliset arvot: asutus- ja maisemahistoria. Hietaniemen torpaksi 1800-luvun alkupuolella perustetun tilan keskeiset rakennukset ovat 1930- ja 1950-luvuilta. Torppakauden rakentamista edustaa aitta, jonka ovesa on kaiverus ”1811”. Kaakkolammi on osa Lehtolan, Kaakkolammin, Lamminojan ja Hem-

mingin torppariviä, joka rakennuskannan uudistumisesta huolimatta on osa Säijälle luonteenomaista tiivistä torppamaisemaa.

Arvoluokka: III (aitta, 1950-luku, asutusmaisema)

Toimenpidesuosituks: Kaakkolampi on osa pellon reunaan rakennettua torppien nauhamaista asutusmaisemaa, jonka säilyminen maisemassa rakennuskannan uudistumisesta huolimatta olisi suotavaa. Rakennustasolla aitan lisäksi myös itsenäistymisen jälkeisen rakennuskannan säilyminen olisi suotavaa. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauteen liittyviä materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Uudisrakentaminen on sovitettava alueen rakennettuun ympäristöön mittakaavan, värien ja rakennusten sijoittelun suhteen.

3.3.9 Hemminki

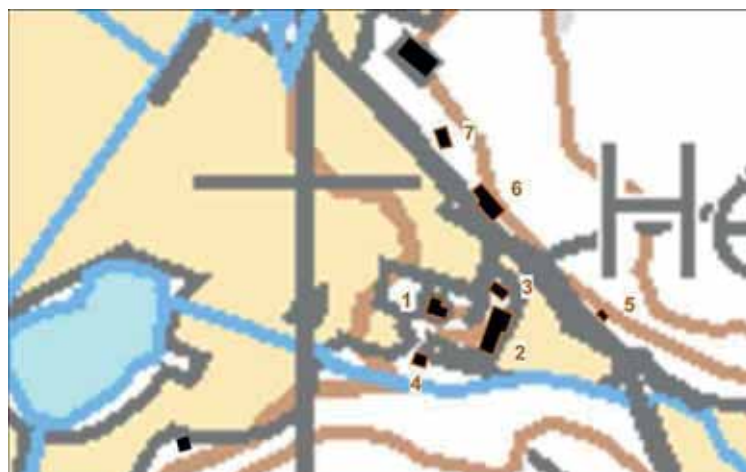
Kuva: Hemmingin pihapiiri itäpuolelta, taustalla Säijoen ja Kaakkolammin viljelymaisemaa.

Kuvat: pihapiirin rakennuksia: hirsinavetta v. 1952, 1930-luvulla valmistunut ja 1990-luvulla pienellä siipiosalla laajennettu asuinrakennus.

Tilatyyppi: Lumialan Mattilan torppa 1840-l, itsenäistynyt 1922

Rakennukset: 1. asuinrakennus 1930-l/1990-l, 2. hirsinavetta 1952, 3. ratassuoja 1930-l, 4. uusi saunamökki, 5. aitta 1800-l, 6. puimala 1920/30-l, 7. riihi 1800-l.

Kuvaus: rek. 418-434-1-60 Vanha Kyrölä, os. Hemmingintie 54. Kaakkolammen itäpuolella kohoavassa rinteessä on laskuojan ja peltovainion yhteydessä Hemmingin torpan entinen pihapiiri. Väljän neliöpihan keskeiset rakennukset kertovat torpan itsenäistymisen jälkeisestä pientilan rakennuskannasta. Hirsi- ja lautarun-

koiset rakennukset ovat 1930- ja 1950-luvuilta. Maatalouden päättymisen jälkeen asuinrakennusta on laajennettu 1990-luvulla pihan puolelta ja sauna on uusittu. Torppaan kuulunut, lautakylkiäisillä varustettu yksinäsriihi kuuluu tilan tytären 1980-luvulla rakennetun omakotitalon tonttiin.

Kuvat: Hemmingin entinen riihi ja aitta Hemmingintien varressa

Historia: Nykyinen, noin viisi hehtaaria ja vanhan tilakeskuksen käsittävä Vanha-Kyrölä, on erotettu Hemmingin tilasta 1995. Lumialan kantatalo jaettiin Mattilaksi ja Hemmigiksi 1922. Lumialan kantatalon torppana Hemminki mainitaan rippikirjassa ainakin jo vuonna 1846 (Ny torp). Pieni otsa-aitta on siirretty 1950-luvulla pihapiiristä nykyiselle paikalleen.

Kulttuurihistorialliset arvot: asutus ja rakennushistoria. Hemminki on Säijoen yläjuoksulle, Kaakkolammen rannalle 1800-luvulla perustettu Lumialan kantatalon torppa. Rakennushistoriallista arvoa on torpan vanhalla aitalla ja riihellä. Pihapiirin navetta (1952) edustaa perinteisen hirsirakentamisen viimeistä vaihetta.

Arvoluokka: III (aitta, riihi, pihapiirin perinteiset rakennukset)

Toimenpidesuosituks: Hemmingin aitta ja riihi, sekä pihapiirin rakenteen säilyminen tulisi turvata. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauteen liittyviä materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Pihapiirin mahdollinen uudisrakentaminen on sovitettava alueen rakennettuun ympäristöön mittakaavan, värien ja rakennusten sijoittelun suhteen.

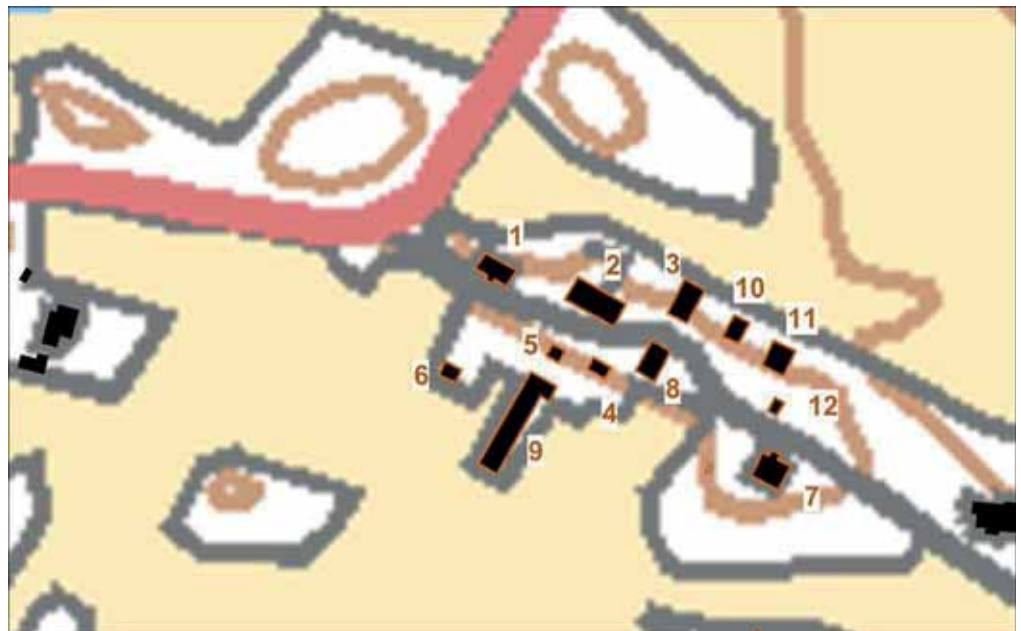
3.3.10 Harjunpää

Kuva: Harjunpään vanhempi asuinrakennus ja navetta sekä tilan lehmiä Säijöntieltä kuvattuna.

Tilatyyppi: torppa 1800-l, ostettu itsenäiseksi tilaksi 1912.

Rakennukset: 1. asuinrakennus 1920-l, 2. tiilinavetta 1920-l, 3. puimala 1930-l, 4. liiteri 1920-l, 5. makasiini 1920-l, 6. sauna 1930-l. 7. Asuinrakennus 1957, 8. heinäkuivuri 1950-l, 9. kasvihuone 1950-l, 10. vanha puimala, ja 10. vanha puimala, 11. heinälato 1950-l, 12. lannoitevarasto 1950-l. Pihapiirin ulkopuolella 13. paja.

Kuvaus: rek. 418-441-1-5, os. Harjunpääntie 31. Harjunpään rakennuskanta sijoittuu kapealle harjanteelle. Rakennukset ovat navettaa lukuun ottamatta hirsitai lautarakenteisia, talousrakennus ja vanhempi asuinrakennus on punamullattu. Vanhemman pihapiirin rakennuskanta on 1920- ja 1930-luvuilta, uudemman 1940- ja 1950-luvuilta. Nuorempia rakenteita edustavat leikkimökki, kasvihuone

neen muutokset ja navetan ylisille vievän parioven muutos koristeikkunaksi 2000-luvulla.

Harjunpään 1920-luvun asuinrakennus on rakennettu säänsäännölliseksi lohkotun kivijalan päälle, johon liittyy pieni kellariosa. Hirsirunko ja umpikuisti ovat peiterimavuorattuja/paneloituja, ikkunat ovat moniruutuiset ja T-karmilliset. Ulko-ovi on peiliovi. Rakennuksen värit on ajalle tyypillinen, talonpoikaista perinnettä edustavat peiterimavuorauksen punainen, keltaista on käytetty paneloidussa vintinpäädyssä ja kuistissa koristeena. Nurkka-, jalka- ja ikkunalistojen valkoinen väri alkoi yleistyä 1920-luvulla.

Uudempi, 1,5 kerroksinen asuinrakennus on rakennettu omistajan ilmoituksen mukaan tamperelaisen arkkitehti Tiitolan piirustusten mukaan 1957. Rakennusvaiheessa rakennusta korotettiin 40 cm. Rakennuksessa on betonista valettu sokkeli ja kellari, jossa on autotalli. Rakennuksessa on peiterimavuoraus ja harjakatto. Ikkunat ovat pääosin vaakakikkunoita tuuletusikkunalla. Paneloituja, ikkunallisia ulko-ovia suojaavat rakennusajalle tyypilliset lippamaiset katokset ja kuistit.

Historia: Harjunpää on Vesilahden Niemenpään kylän Tarkan kantatalon torppa. Nykyinen suku tuli Harjunpään torppareiksi 1900-luvun vaihteessa. Torppareiden poika Kaarl (Kalle) Harjunpää kävi Amerikassa 1900-luvun alkupuolella, josta ansaituilla rahoilla hän osti torpan 1912. Muistitiedon mukaan Harjunpää olisi muodostettu Tarkan torpan lisäksi Tolkin tilan torpasta. Harjunpään tilan rakennukset rakennettiin pääosin 1920-luvulla. Toisen rakennus- ja käyttöhistorian muodostaa tilalle 1945 perustettu kauppuutarha, jonka aikana rakennettiin vanhan pihan itä- ja eteläreunalle mm. kasvihuoneita, lannoitevarasto ja uusi arkkitehti Tiitolan suunnittelema asuinrakennus. Harjunpää itsenäistyi 1912, jolloin Tarkan kantatilasta muodostettiin Kiukainen, Lehtiniemi, Lehtimäki, Kortteisto, Harjunpää ja Tarkka -nimiset tilat.

Kulttuurihistorialliset arvot: asutus-, maisema- ja rakennushistoria. Harjunpään torpan pihapiirissä on nähtävissä edustava 1920-luvun maatalon asuinpiha talousrakennuksineen. Toisen kerrostuman muodostavat tilan elinkeinomuutoksesta kertovat uusi kaupunkimainen asuinrakennus sekä kauppuutarhan talousrakennukset 1950-luvulta. Hyvin säilyneet asuinrakennukset edustavat hyvin aikansa tyypillistä rakentamista. Karjatalous on säilyttänyt pihapiirin ympäristön perinteisenä (mm. pohjoispuolen hakamaa).

Arvoluokka: I 1920- ja 1950-luvun pihapiirit, asuin- ja talousrakennukset

Toimenpidesuosituks: Harjunpään monipuolisen, kahta rakennusaikakautta edustavan pihapiirin säilyminen tulisi turvata. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauteen liittyviä materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyt-

tää. Uudisrakentaminen on sovittava alueen rakennettuun ympäristöön mitta-
kaavan, värien ja rakennusten sijoittelun suhteen.

Harjunpään 1920- ja 1930-lukua

Kuvat: asuinrakennus, navetta, sauna, makasiini ja liiteri

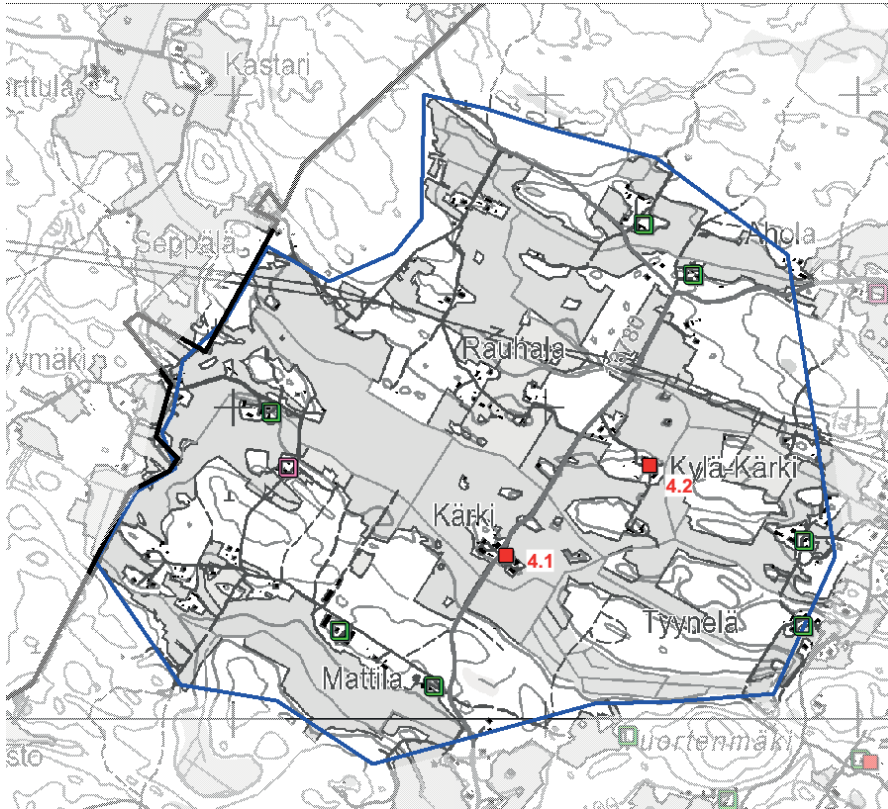
Harjunpään 1950-lukua

Kuvat: asuinrakennus, kasvihuone ja lannoitevarasto

3.4 Kärjenmaan kulttuurimaisema

Kulttuurimaiseman ominaispiirteet: Säijoen sivuojen suovaltaisille alueille 1700-luvulta alkaen raivattuja kapeita viljely- ja metsämaisemia, vanhoja torppia, pientiloja, 1930-luvun kantatiloja ja siirtolaistila. Sotien jälkeistä rakentamista edustavat 1950-luvun tiilimuuntaja, voimalinja ja yksittäiset omakotitalot.

Inventoituja kohteita:

4.1 Kärki

4.2 Kylä-Kärki

Kartta: Sininen rajaus = Kärjenmaan kulttuurimaisema. Punainen neliö = inventoidut kohteet. Vihreä avoneliö = kantatalojen torppia. Aniliini avoneliö = siirtolaistila. Näiden lisäksi alueella on 1900-luvun alkupuolella perustettuja pientiloja ja 1940-luvun tiilimuuntaja, joita ei ole merkitty karttaan. Peltomaisemaa hallitseva korkeajännitelinja rakennettiin 1980-luvulla. Pohjakartta MML 2013.

Inventointitarve: torpat ja 1900-luvun alkupuolen tilakeskukset.

Kuvaus: Säijän asutusmaiseman luoteiskulmalle jää maisemallisesti rikkonainen viljelymaisema. Tasaisen maiseman kiintopisteitä ovat keskeiselle paikalle sijoittuvat Kärjen kantatalo, siitä erotettu Kylä-Kärki sekä reunamaisemaa hallitsevat Harkotteen ja Tuomiston tilakeskukset. Maisema avautuu Säijärventieltä. Asutus-, viljely- ja tierakenteessa näkyy isojaon koillinen-lounas-suuntainen rakenne.

Historia: Alueen asuttaminen alkoi 1700-luvun lopulla, jolloin alueella oli laskuojien varrella jo vähäisiä suo- ja korpiniittyjä. 1780-luvulla aloitetussa isojaossa alue tuli pääosin Hinsalan kylän talojen omistukseen. Omistuksia oli mm. Kärjen, Sorrin, Heikkilän ja Friiarin taloilla. Alueen ensimmäinen torppa oli ilmeisesti Harkote, joka perustettiin 1700-luvun lopulla. Seuraavalla vuosisadalla perustettuja

asuinpaikkoja ovat Kortteiston ja Tuomiston torpat sekä Peltolan tila. 1900-luvun alkupuolelta ovat Vainionmäki, Toivola ja Niinimäki. Asutus ja viljely keskittyivät pohjoisreunalle, alueen keskiosaa hallitsivat Toritunsuo ja Ihanasuo aina 1900-luvulle saakka. Isojakoa täydennettiin 1920-luvulla uusjaolla, jonka jälkeen Kärjen kantatalo ja siitä lohkaistu Kylä-Kärki siirtyivät alueen keskiosiin. Viimeistä maatalouden asutusta edustaa pika-asutuslailla perustettu Honkasenmäki.

Kärjenmaa 1700-luvun lopulla

Kartta: Ote 1840-luvun pitäjänkartasta, jolloin Kärjenmaan alue oli pääosin rai-vaamatonta korpea pienine luonnonniittyineen. Kaava-alueen nimenä oli kartassa vielä Säijänmaa utjord (ulkomaa). Pitäjänkartat tehtiin 1840-luvulla ja pohjana käytettiin isojakokarttoja, joten kartta näyttää lähinnä maiseman 1780- ja 90-luvulla. Punainen pystyviiva on Anian ja Hinsalan kylien/jakokuntien raja, joka nykyään on osa Pirkkalan ja Lempäälän kunnanrajaa. Kiintopisteitä on vähän, vasemmassa reunassa näkyy ns. Vesaston mutka ja oikealla vaaleanpunertavalla merkitty kaksihaarainen Ihanasuo. Lähde: Pitäjänkartat, digitaaliarkisto, KA.

Säijän Kärjenmaan asutus- ja viljelymaisema 1920-luvulla

Kartta: Kärjenmaata ennen Kärjen kantatalon ja Kylä-Kärjen siirtymistä alueelle. Isojako viipaloi maiseman kylittäin ja taloittain kapeisiin sektoreihin, jolloin asutus ja viljely keskittyivät harvaksi ketjuksi samoille alueille. Sektorimaisemaa vahvistivat edelleen peltojen avoajat, aitaaminen ja pihapiiriä ja peltoa yhdistävä peltotiet, jotka näkyvät hyvin oheisessa kartassa. 1920-luvulla aloitetun uusjaon yhtenä tavoitteena oli järjestää omistuksia suurempiin yksiköihin, joka mahdollisti kantataloja ja suurempia osataloja edustavien Kärjen ja Kylä-Kärjen siirtymisen alueelle 1930-luvun puolivälissä. Viljelymaiseman yhtenäistyminen on jatkunut 1900-luvun lopulla, pienviljelyyn päätyttyä ja viljelyn keskittyessä suurempiin yksiköihin, nämä viljelymaisemaa jakavat piirteet alkoivat vähitellen hävitä maisemasta. Kartalla

Ihanasuo ja Torronsuo näkyvät eteläreunalla vielä laajoina niittyalueina, mikä kertoo 1700-luvulla alkaneen Säijän pellonraivauksen jatkuneen vielä 1900-luvulla. Kärjen nykyinen peltomäelle sijoittuva pihapiiri näkyy niittyalueen keskellä pääosin rakentamattomana. Lähde: Hinsalan kylän uusjakokartta 1929–30, KA.

Kulttuurihistorialliset arvot: laaja viljelymaisema, dominantteina Kärki ja Kylä-kärki, pientilat sijoittuvat ketjuksi viljelymaiseman reunoille. Säijän asutus- ja maataloushistoria 1780–1940.

Toimenpidesuosituks: Uudisrakentamista ei suositella pelloille ja vanhojen torppien ympäristöön. Pihapiirien asema maisemassa ja viljelymaiseman avoin tila tulisi turvata.

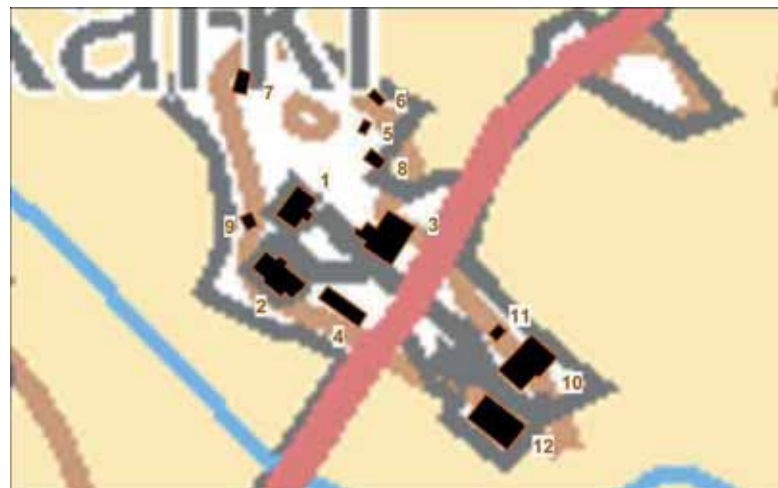
3.4.1 Kärki

Kuva: Kärjen pihapiiriä peltomaiseman keskellä, matalalla harjanteella.

Tilatyyppi: Hinsalan kylän kantatalo, siirretty Säijään uusjaossa 1930-luvulla.

Rakennukset: 1. asuinrakennus 1935, 2. asuinrakennus 1992, 3. hirsinavetta 1930-l, 1962,1972,1990, 4. luhtiaitta-kärryvaja 1942, 5. otsa-aitta 1800-l/1930-l, 6. savusauna 1943, 7. työkaluvarasto 1940-l, 8. puuliiteri 1969, 9. autotalli, 10. puimala 1940-l, 11. kuivuri 1940-l, 12. konehalli 2003.

Kuvaus: rek. 418-409-17-4 Kärki, os. Säijärventie 251. Kärjen pihapiirin keskeiset rakennukset ovat 1930- ja 1940-luvuilta, ja edustavat perinteistä hirsirakentamista. Myös uudisrakennukset, luhtiaitta, sauna ja navetta, on rakennettu hirrestä. Päärakennuksessa on hyödynnetty vanhan asuinrakennuksen hirsii, samoin pieni aitta on siirretty vanhalta kylätontilta. Kivijalalle rakennetussa asuinrakennuksessa on peiterimavuoraus, 6-ruutuiset ikkunat, julkisivun keskellä kuisti sekä päädyssä ns. keittiön kuisti. Yläkerran päädyissä on pienet huoneet.

Historia: Ruotsin vallan aikana ratsutilana toiminut Kärki kuuluu Hinsalan kylän kantataloihin, ja se jaettiin 1780-luvulla pidetyn isonjaon yhteydessä Mäkikärkeen ja Kyläkärkeen, joista jälkimmäinen jaettiin edelleen 1935 Kylä-kärki ja Kärki

–nimisiksi taloiksi, jotka siirrettiin tällöin pidetyn uusjaon yhteydessä Säijään. Rakennuksista asuinrakennus, navetta ja aitta on tehty Hinsalasta tuoduista hirsistä. Tilalla harjoitetaan edelleen aktiivista karjanhoitoa ja viljelyä.

Kulttuurihistorialliset arvot: Kärjen Hinsalan kylän kantataloja edustavalla tilakeskuksella on asutushistoriallisia, rakennushistoriallisia ja maisemallisia arvoja, jotka liittyvät 1930-luvun uusjaon vaikutuksiin ja rakentamiseen. Vanha asuinrakennus, navetta, luhti, sauna, työkalulato, kuivuri ja puimala muodostavat kokonaisuuden, joka edustaa tilan siirtoajan, 1930- ja 1940-luvun maatalouden perinteisestä puurakentamisesta. Uudempi asuinrakennus on sovitettu vanhaan pihapiiriin sijoittelun, materiaalien, mittakaavan ja värityksen avulla.

Pihapiiri ja ympäristö: Kärjen pihapiiri sijoittuu avoimien peltojen keskellä olevalle kapealle metsäharjanteelle. Nurmipihassa on perinteistä kasvillisuutta ja kookas vuorijalava.

Arvoluokka: I (pihapiiri, rakennukset)

Toimenpidesuositus: Kärjen yhtenäinen, 1930-luvun rakentamista edustava pihapiiri rakennuksineen tulisi säilyttää. Samoin pihapiirin ulkopuolelle aitan ja saunan säilyttämistä tulisi harkita. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauteen kuuluvia materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Elinkeino toiminnan uudisrakentaminen tulisi sijoittaa pihapiirin ulkopuolelle, jolloin se muodostaa joko oman kokonaisuuden tai selkeän jatkeen vanhalle pihalle. Pihapiiriin liittyessään uudisrakentaminen on sovitettava rakennettuun ympäristöön mittakaavan, värien ja rakennusten sijoittelun suhteen.

Informantti: Mikko Kärki

Kuva: Kärjen itään aukeavaa nurmipihaa rajaavat rakennukset vasemmalta luki-en: luhtiaitta, uusi asuinrakennus, vanha asuinrakennus ja navetta. Rakennusten värit vahvistaa pihapiirin hierarkiaa, jossa asuinrakennukset ovat saaneet vaalean värityksen. Pihapiiriä hallitsee 1960-luvulla istutettu, prof. Haikalan lahjoittama vuorijalava. Hakanurkilla varustettu hirsinavetta valmistui 1930-luvulla.

Kärjen rakennuksia

Kuvat: Kärjen pihapiirin hirsirakentamista: luhtiaitta ja kalustosuoja, otsa-aitta ja navetta

Kuvat: Kärjen talon julkisivu- ja 1. krs. pohjapiirros. Talossa säilytettävien piirustusten tekijää ei tunneta. Ulkoasusta päätellen kyseessä ovat tyyppi- ja mallipiirustukset, joita julkaistiin 1900-luvun alkupuolella useita valtion, lehtien, suunnittelijoiden tai maatalousseurojen toimesta.

3.4.2 Kylä-Kärki

Kuva: Kylä-Kärjen tilakeskuksen asuinrakennus ja navetta Säijärventieltä kuvattuna.

Tilatyyppi: Kärjen kantatalon osatalo 1930-l

Rakennukset: 1. asuinrakennus 1930-l, 2. navetta 1930-l, 3. sauna, 4. kalustosuoja, 5. autotalli, 6. vilja-aitta, 7. kuivuri, 8. kalustokatos.

Kuvaus: rek. 418-409-15-62, os. Säijärventie 310. Väljää neliöpihaa rajaavat asuinrakennus, tiilinavetta, kalustosuoja, sauna ja autokatos. Pihan ulkopuolelle jäävät vilja-aitta ja talousrakennuksia. Rakennuskanta on keskeisiltä osin 1930-luvulta.

Asuinrakennuksen julkisivumateriaalit, rapattu sokkeli, peiterimavuoraus ja 6-ruutuiset ikkunat, on hiljattain uusittu.

Historia: Hinsalan Kärjen kantatalo jaettiin isojaossa Mäki- ja Kyläkärkeen, joista jälkimmäinen jaettiin uusjaossa, v. 1935, Kylä-Kärjeksi ja Kärjeksi. Molemmat talot siirrettiin tällöin Hinsalan kylän takamaihin kuuluneeseen Säijään.

Pihapiiri ja ympäristö: Rakennusten väljästi rajaama avoin nurmipiha, jossa suuria luonnonpuita ja jonkin verran nuorempaa pihakasvillisuutta. Tilakeskus sijoittuu metsäsaarekkeen kärkeen, avoimen peltomaiseman keskelle. Länsipuolella on Peltolan tilakeskus ja pohjoispuolella voimalinja.

Kulttuurihistorialliset arvot: Kylä-Kärjen 1930-luvun osatalolla on asutus-, rakennushistoriallisia ja maisema-arvoja. Sen pihapiiri rakennuksineen on pääosin 1930-luvulta, jolloin se erotettiin omaksi tilakseen ja siirrettiin Säijään. Asuinrakennuksella, tiilinavetalla sekä pihapiirin ulkopuolelle perinteisesti sijoittuvalla vilja-aitalla on maisema-arvoja avoimen viljelymaiseman perinteisinä maatalouden kiintopisteinä.

Arvoluokka: II (asuinrakennus, vilja-aitta, pihapiiri)

Toimenpidesuositus: Kylä-Kärjen yhtenäinen, 1930-luvun rakentamista edustava pihapiiri sekä vilja-aitta rakennuksineen tulisi säilyttää. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauteen kuuluvia materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Pihapiirin mahdollinen uudisrakentaminen on sovitettava alueen rakennettuun ympäristöön mittakaavan, värien ja rakennusten sijoittelun suhteen.

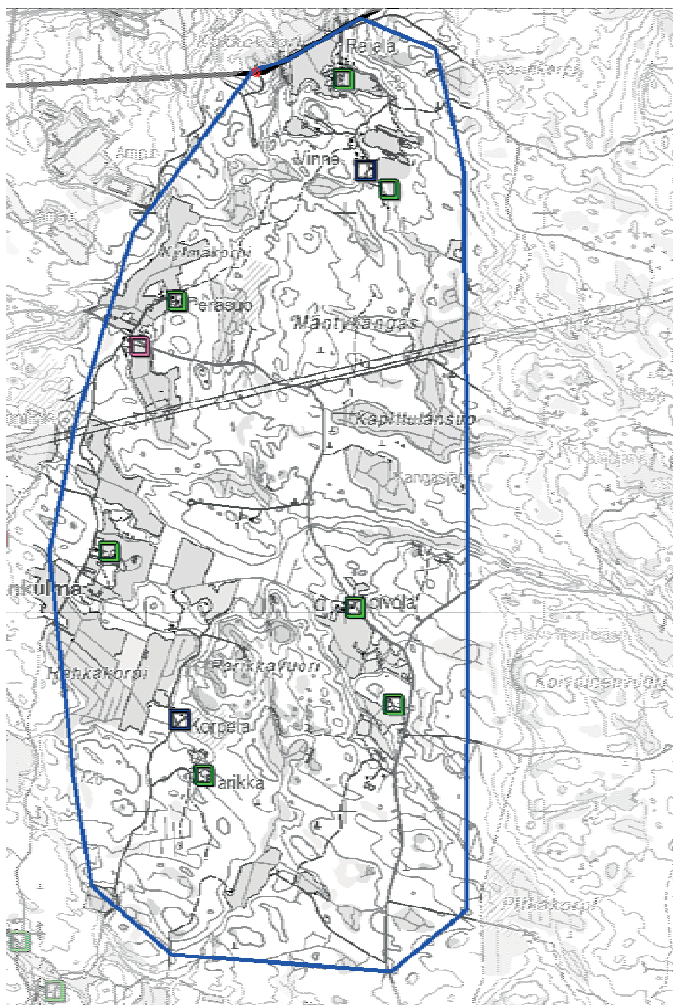

Kuvat: Kylä-Kärjen tiilinavetta ja vilja-aitta.

3.5 Korpiasutuksen kulttuurimaisema

Kulttuurimaiseman ominaispiirteet: Laajoja, mäkiä metsäalueita, joiden väliin jää yksittäisiä korpiviljelmiä ja -asutuksia. Alue asutettiin ja pellot raivattiin 1700-luvun lopun ja 1950-luvun välillä. Tiestö käsitti polkureittejä, mm. Juustotien ja Paarenmaan torpparin kärrytien. Nykyiset paikallistiet, metsäautotiet ja voimalinja on rakennettu 1960-luvun jälkeen.

Kartta: Sininen raja = Korpiasutuksen kulttuurimaisema.

Vihreä avoneliö = kantatalojen torppia.

Sininen avoneliö = 1900-luvun asutustiloja

Aniliini avoneliö = siirtolaistila

Punainen rasteri = Kokkovuoren rajamerkki, kts. Arkeologinen raportti 2013.

Pohjakartta MML 2013.

Inventoituja kohteita: ei

Inventointitarve: torpat, polkureitit, jne.

Kuvaus: Säijän itäosassa, Säijoen ja Sullajoen sivujokien latvoilla moreenialueiden määrä kasvaa ja viljelyyn mahdolliset savialueet esiintyvät pieninä lämpäreinä. Maisema käsittää havupuuvaltaisia moreenialueita, joiden väliset vähäiset savi-alueet ja Säijokeen laskevien laskuojien varret on raivattu pelloiksi. Tilakeskukset sijoittuvat peltojen yhteyteen.

Historia: Isonjaon jälkeen asutus- ja viljelytoiminta levisi nopeasti myös Säijoen ja Sullajoen latvojen korpialueille, jonne sijoittui kylien omistusten lisäksi valtion maita. Ensimmäinen torppa oli Hahkalan kylän Laatiskan talon torppa Paarenmaa, joka perustettiin 1700-luvun lopulla. Sen torppari raivasi Pyhäjärven rantaa, Paarenmaata ja Rajalaa yhdistävän kärrytien 1800-luvulla. Nykyisin tielinja on perusparannettu. Muita korpialueen torppia olivat mm. Vinnenmaa ja Hietaniemen

Peräsuo ja Parikka. Nuorempaa maatalouden asutushistoriaa edustavat valtion asutustilaksi 1920-luvulla perustettu Korpela ja valtion maille perustettu Parikkakorpi. Sotien jälkeen Hietaniemen maista erotettiin siirtoväelle Ylioja. Myös Peräsuo torppa lunastettiin pika-asutuksen tarpeisiin 1940.

Kulttuurihistorialliset arvot: Säijän reuna-alueiden ja pienasutuksen asutus- ja maataloushistoria 1700-, 1800-, 1920- ja 1940-luvuilla. Pienten, yksittäisten tilakeskusten ohella historialliseen maisemaan sisältyy Paarenmaan torpparin 1800-luvulla raivaama paikallistie, Säijän pohjoisosia ja Kuljun asemaa yhdistänyt ns. Juustopolku/polut

Toimenpidesuosituks: Maankäyttösuunnitelmissa tulisi huomioida vanhat asuinpaikat ja viljelymaisemat. Rakennuskannan tarkastus ja mahdollinen inventointitarve on sovitettava maankäytön tarpeisiin.

4 Yhteenveto, arvot ja suositukset

4.1 Kylien takamaasta taajaman maaseutualueeksi

Kivi- ja rautakaudella Säijän asutus keskittyi Pyhäjärveen laskevan Säijoen suulle osana laajempaa Kokemäenjoen vesistön ja Pyhäjärven rantojen asutusta. Säijän osalta asutus katkeaa historiallisella ajalla ja asuinpaikat autioituvat. Esihistoriallista asutusta Pyhäjärvellä jatkoivat tiiviisti rakennetut ryhmäkylät ja Laukon rälsikartano, jotka keskittyivät pienine peltoineen vesistön rannoille. Säijoen ja Sullajoen vähäiset jokilaaksot käsittävä Säijä jäi maakirjakylien, ja ilmeisesti koko Lempäälän ja Vesilahden käsittävän pitäjän, asumattomaksi, yhteiseksi takamaaksi. Tähän viittaa Säijän maanomistuksen jakautuminen useiden kylien ja talojen kesken isonjaon yhteydessä. Vanhojen kylien tuntumassa olevaa Säijää kyllä hyödynnettiin kylistä käsin puunhankinnassa, kaskeamalla sekä laskujokien runsaita ranta- ja suoniittyjä niittämällä.

Säijän niityt ja myöhemmät pellot keskittyivät laskuojien varsien savipohjaisille maille, joita kuivemmat moreenisaarekkeet ja -harjanteet rajasivat ja pilkkoiivat. Säijoen alajuoksulla sijaitsi myös Hinsalan kylän mylly (1586) ja mäkialueilla on kaskeamiseen viittaavia kaskiraunioita.

Säijän asuttaminen alkoi 1700-luvun loppupuolella, isonjaon jälkeen, jolloin rantakyläisten kantatalojen sarkajaossa ja yhteisomistuksessa olleet rinta- ja ulkomaiden pellot, niityt ja metsät jaettiin taloille ja kruunulle. Tavoitteena oli saada talojen pellot ja metsät yhteen lohkoksi, jolloin hyödyntäminen ja uusien peltojen raivaaminen helpottui merkittävästi. Maatalouden tehostamisen ja yhteismetsien haaskaamisen estämisen lisäksi tavoitteena oli tiiviisti rakennettujen ryhmäkyläisten hajottaminen ja kantatalojen siirtyminen jaossa saatujen suurten metsä- ja peltolohkojen yhteyteen. Käytännössä prosessi muodostui pitkäksi ja erityisesti metsäalueet jouduttiin jakamaan pitkiksi lohkoiksi, jotta kaikilla olisi yhtä pitkä matka kylästä oman metsän reunaan. Suomessa 1750-luvulla aloitettua isojakoa seurasi 1800-luvulla isonjaon täydennys ja edelleen 1900-luvun alussa uusjako, joten isonjaon toteutus tai korjaus kesti paikoin 150 vuotta. Peltojen osalta tilaluvun jyrkkä lasku 1900-luvun jälkipuoliskolla on johtanut tilojen peltojen myymiseen tai vuokraamiseen, jolloin on syntynyt suuria yhden tilan viljelemiä alueita, isonjaon hengessä.

Pyhäjärven rantojen maakirjakylien kantatalot aloittivat isojaon jälkeen Säijän alavien, savialueiden pellonraivauksen. Tätä työtä varten Säijään perustettiin 1800-luvun aikana kymmeniä tiloihin kuuluvia torppia tai mäkitupia. Peltojen raivaamisen lisäksi torpparit muodostivat kantatalojen työvoiman, joka luonnon tuotteiden lisäksi maksoi torpan vuokran taksvärkkipäivinä.

Säijässä viljelykelpoiset savimaat sijaitsivat Säijoen, Sullajoen ja niiden sivuojen varsilla. Maanomistuksen jakautuessa useiden kylien ja talojen kesken, olivat Säijän torpat enimmäkseen pieniä, useimmille tuli 1920-luvulla tapahtuneen itenäistymisen yhteydessä vain vain muutamia hehtaareja peltoa ja metsää. Ainoastaan Säijään siirtyneiden kantatalojen ympäristöön saatiin järjestettyä suurempia, yhdelle talolle kuuluvia maaomistuksia. Kantatalot erottuvatkin kartoissa

poikkeuksena nauhamaisista torppa- ja pientila-alueista. Kantatilojen tarvitsemia isompia viljelyaloja järjesteltiin isojaon jälkeen vielä 1800-luvulla isonjaon täydennyksessä ja 1900-luvun alun uusjaossa, jolloin vasta Hinsalan Kärki, Friiari ja Heikkilä siirtyivät Säijään. Tilan tai torpan paikaksi valittiin peltojen yhteydessä ollut moreenisaareke tai harjanne, jonka etelärinteeseen tilakeskukset rakennettiin. Erityisesti torpat ja pientilat muodostivat jokia seuraavien viljelymaisemien pohjoisreunoille pitkiä ketjumaisia asutusmaisemia, jotka paikoin muodostivat tiheämpiä ryhmiä. Säijään siirrettiin alkuvaiheessa vain kolme kantataloa (Typpy, Pyhälä ja Rankki), vastaavasti torppia tai mäkitupia perustettiin jo 1800-luvun aikana noin 60.

Takamaille perustettu torppa oli talon osa, jonka viljelijällä oli vuokraoikeus viljelmiinsä. Maatalouden kehittyessä ja laajentuessa 1800-luvulla uusien tilojen perustaminen helpottui. 1900-luvun alkupuolella Säijään perustettiin uusia tiloja ja ensimmäiset torpat alkoivat itsenäistyä. Asutusmaisema pientilavaltaistui edelleen 1900-luvulla, kun uusia palstatiloja perustettiin, mm. Hemmingin torpan alaisuuteen perustettiin toinen torppa. Viimeiset maatilat perustettiin sotien jälkeen, jolloin Säijään tuli vielä puolenkymmentä siirtolaisille tarkoitettua pientilaa.

1900-luvun ensimmäinen puolisko oli Säijässä voimakkaan kehityksen aikaa. Rakennuskanta uudistui ja Vesilahteen ja Lempäälään kuuluvaan Säijään perustettiin kauppvoja, kouluja, pankki ja posti, jotka asutusrakennetta seuraten hajosivat harvaksi ketjuksi Vanhan Rantatien ympäristöön. Vanha Rantatie parannettiin kylätiestä 1920-luvulla maantiekseksi. Nokia Oy:n rakentaman ja Säijän Vanhaa Rantatietä seuranneen ns. rautalinjan ansioista Säijän sähköistys alkoi 1920-luvulla, ja se laajeni voimakkaasti heti sodan jälkeen. Sodan jälkeen myös peltojen salaajitus ja kivien raivaus alkoivat muuttaa maisemaa. Torpparit ja mäkituvat saivat 1920-luvun alkupuolelta lähtien ostaa maansa päätilalta. Säijään syntyi suurehko määrä itsenäisiä, muutaman hehtaarin pikkutiloja. Suurempia tiloja edustivat Säijään siirtyneet Typyn, Heikkilän ja Kärjen kantatilat ja muutamat entiset torpat ja uudistilat, joskin niissäkin oli vain muutamia kymmeniä hehtaareja maata. Suurimpia tiloja oli Pyhälä, jossa oli 1930-luvulla noin 130 hehtaaria maata.

Säijän maatalouteen perustuva asutus oli laajimmillaan sodan jälkeen, kun viimeiset maatilat perustettiin. Muutokset alkoivat pian sodan jälkeen, joskin tilaluvun lasku oli sangen hidas prosessi. Sotien ja jälleenrakennuskauden jälkeen Suomi teollistui ja kaupungistui, ja maaseutu alkoi hitaasti tyhjäntyä. Säijässä pientilat lopettivat vähitellen, ja viljelytoiminta alkoi keskittyä harvoille tiloille. Pientiloille tärkeät sivuelinkeinot muodostaneet savotat ja puunkuljetus siirtyivät ensin metsäyhtiöiden ammattimetsureille ja 1980-luvulla harvestereille. Uusia elinkeinoja olivat mm. kauppapuutarhat, joihin esim. Typpy ja Harjunpää siirtyivät. 1960-luvulle saakka hitaasti kehittynyt ja vaatimaton polku- ja tieverkko sai rinnalleen 1900-luvun lopulla Pirkkalantien lisäksi metsäauto- ja kesämökkitiet. Aikaisemmin huonojen tieyhteyksien takana ollut Säijä muuttui suurten, jatkuvasti kasvavien Tampereen, Pirkkalan ja Lempäälän taajamien tuntumassa olevaksi maaseutumaiseksi alueeksi. Säijässä se tarkoitti Pyhäjärven rantojen kesämökkejä ja omakotitaloja, joiden rakentaminen alkoi 1960-luvun lopulla. Säijään rakennettiin myös vapaa-ajan ja liikunnan kulttuuriympäristöjä, kuten pallokent-

tä, pururata ja ampumaradat. Kylä- ja höyrylaivaliikenteen satamapaikat (Typpy ja Käenoja) grillikatoksineen ja uimarantoineen, kunnostettiin palvelemaan vapaa-aikaa. 2000-luvulla vanhojen kylien niittyvaltaisena ja asumattomana takamaana aloittanut Säijä on Lempäälän kunnan maaseutuvaltaisain osa.

4.2 Säijän maisemat ja rakennuskanta

Viljelymaisemat: Säijoen ja Sullajoen varsien rantaniittyjen raivaus pelloiksi alkoi Säijässä 1700-luvulla ja jatkui kosteimmilla alueilla aina sotien jälkeiseen aikaan saakka. Säijän jokivarsien nykypellot vastaavat osin 1700-luvun niittyalueita, joten niiden osalta avoimen tilan ikä on yli 200 vuotta. Peltomaiseman luonne on kuitenkin 1900-luvun aikana muuttunut merkittävästi. Pientilavaltaisuuden väistyessä 1900-luvun lopulla, viljelymaiseman sektorimaisuus on hävinnyt, kun tilakeskuksilta pelloille suuntautuvat peltotiet ja aitaaminen jäivät pois käytöstä. Viljelymaisemaa on yhtenäistänyt myös salaojitus ja kivien raivaus, jotka alkoivat Säijässä sotien jälkeen koneiden ja maatalouden kehittyessä. Myös peltojen ja metsien rajapinta on vahvistunut. Aikaisempi metsälaidunnuksen seurauksena syntynyt puoliavoin metsänraja, ns. hakamaa, on muuttunut 2000-luvulla yhä enemmän talousmetsien seinämäksi.

Tiestö: Säijän tiestö kehittyi hitaasti, mutta jo 1800-luvulla syntynyt hajanainen asutusmaisema synnytti Säijään tiheän paikallistie/polkuverkoston, jota 1960-luvun jälkeen rakentuneet kesämökkitiet ja metsäautotiet vahvistivat. Vanhempi paikallistiestö kehittyi yhdistämään jokilaaksojen hajanaista torppa-asutusta ja Pyhäjärven rantojen maakirjakyliä. Osittain vanha polkuverkko on jäänyt pois käytöstä autoliikenteen keskittyessä muutamalle perusparannelulle tielinjalle. Liikenteen keskeisiä solmukohtia olivat Käenojan ja Typyn laiturit, jotka yhdistivät Säijän Pyhäjärven höyrylaivaliikenteeseen. Reittejä vahvasti tukkien ajo, joka suuntautui takamailta Pyhäjärven rantaan. Paikallisreittejä olivat myös Pohjois-Säijästä Pirkkalaan kulkeneet polut sekä Kuljun pysäkillä suuntautuneet ns. juustopolut. Yleiset maantiet ja läpikulkuliikennettä palvelevat tiet ovat Säijässä nuoria, Vanha Rantatie raivattiin maantiekseksi vasta 1920-luvulla ja Pirkkalantie valmistui 1960-luvulla.

Asuinpaikat ja rakennuskanta: Säijän asuttaminen alkoi 1790-luvulla, isonjaon jälkeen, kun kylien takamaat oli saatu jaettua kantatalojen kesken. Asutus- ja maatalousmaiseman rakentaminen jatkui aina 1950-luvulle saakka, johon mennessä Säijään oli siirretty viisi kantataloa ja perustettu kymmeniä torppia. Näitä seurasivat 1900-luvulla vielä useat uudistilat ja asutustilat. Suurin osa Säijän asuinpaikoista on 1800-luvulta. Torpat ja pientilat muodostavat Säijässä useita nauhamaisia asutusmaisemia, jotka sijaitsevat viljelymaisemien pohjoisreunoilla.

Vaikka Säijässä on lukuisia 1700-luvun lopun ja 1800-luvun asuinpaikkoja, on inventoinnissa tarkastettujen tilojen rakennuskanta pääsääntöisesti 1900-luvun alkupuolelta. Poikkeuksen tekevät Junkkaalan pihapiiri ja yksittäiset riihi- ja aittarakennukset. Rakennuskannan ikään on vaikuttanut alueen torppavaltaisuus sekä asumisen ja maatalouden kehitys 1900-luvun vaihteessa. Vuokramaiden pientilat

itsenäistyivät 1920-luvulla, minkä jälkeen niiden rakennuskanta yleensä uudistettiin. Kehityksen taustalla oli itsenäistymisen ja omistuksen tuoma varmuus tilanpidosta sekä rakentamisen ja maatalouden yleinen kehitys ja vaurastuminen.

Säijän asuin- ja maatalousrakentaminen edustaa pääosin talonpoikaisen rakentamisen viimeistä vaihetta, aikaa ennen maatalouden teollistumista 1960-luvulta alkaen. Pientilat tarjosivat kapean elinkeinon 1900-luvun jälkipuoliskolle saakka, jolloin uudistuksiin ei useinkaan ollut tarvetta. Säijän rakennuskanta on pääosin pienimuotoista ja rakennusmateriaalit perinteisiä. Huomattavaa on, että vielä vuonna 1952 Hemmingin entisen torpan pihapiiriin rakennettiin hirsinavetta.

Taajamakauden rakentaminen ja modernismi ovat toistaiseksi jääneet varsin kapeaksi sektoriksi Säijässä. Inventoinnissa vain kyläkauppa ja Säijän kansakoulu edustavat sotien jälkeistä rakentamista. 1960-luvulla alkavaa omakoti- ja kesäasutusta on syntynyt vain paikoitellen ja etupäässä suurmaisemien reunoille ja metsäalueille. Kesämökkialueita ei tarkastettu. Pieniä omakotitaloryhmiä on Säijöntien, Riukulantien ja Helakallionpolun varsilla. Varsinaisia maatalouden ja omakotirakentamisen seka-alueita Säijässä ei ole.

4.3 Kulttuuriperinnön uhat ja mahdollisuudet

Asumisen ja elinkeinojen muutokset maisemassa

Säijän historiallinen, osittain edelleen nähtävissä oleva asutus- ja maisemarakenne pohjautuu Säijoen ja Sullajoen viljelymaisemiin ja kymmeneen torppiin ja pientiloihin, joiden työpaikat, eli metsät ja pellot, olivat kapeina lohkoina pihapiirien jatkeina. Pientilavaltaisen maatalouden rakennetun ympäristön muodosti pihapiiri ja kapea, aidoilla, ojilla ja peltoteillä rajattu viljelymaisema. Tämä ympäristö on alkanut väistyä 1900-luvun jälkipuoliskolla. Viljely- ja karjatalous on keskittynyt muutamille tiloille, jolloin pihapiirien ja peltojen toiminnallinen yhteys on katkennut. Tilakeskukset ovat vajaakäytössä tai autioina rappeutumassa. Karjatalouden päättymisen seurauksena pihapiirien ympäristöt ovat metsittyneet, ja tilakeskusten perinteinen, näkyvä asema viljelymaiseman reunassa on heikentynyt. Säijä on ihmisille yhä enenevässä määrin asuin- ja vapaa-ajan paikka. Koulua ja muutamaa maataloutta ja puutarhatoimintaa harjoittavaa tilaa lukuun ottamatta työpaikat ja palvelut sijaitsevat alueen ulkopuolella.

Sotien jälkeen tapahtunut Pirkkalan, Lempäälän ja Tampereen taajamien tiivistyminen ja kasvu, autoistuminen ja tieyhteyksien parantuminen ovat lisänneet rakennuspainetta lähellä taajamaa sijaitsevista ympäristöistä. Maatalouden tilakoon kasvu ja yhä teollisempi rakentaminen tulevat esittämään haasteen tulevalle maankäytölle. Keskittymisen, tehokkuuden ja yksikkökoon kasvun ohella on viime aikoina noussut romanttisia toiveita luonnonmukaisemmasta ja inhimillisemmästä mittakaavasta. Olisiko Säijän maatalouskäytöstä poistuneilla pientiloilla tulevaisuutta 2000-luvun elinkeinoissa?

Kuva: Pieni aavistus vanhoista peltomaisemaa jatkaneista puoliavoimista metsälaitumista, ns. hakamaista, on nähtävissä Kärjen ja Harjunpään tilakeskusten yhteydessä.

Aina 1800-luvun jälkipuoliskolle saakka pellot olivat yksinomaan ihmisravinnon viljelykäytössä ja lähinnä peltojen lannoituksen vuoksi pidetty karja laidunsi metsissä ja sille tarvittava talvirehu kerättiin ranta- tai

suoniityiltä. Heinäviljely pellolla alkaa 1800-luvun lopulla ja sitä pidetään alkuun vanhempien isäntien keskuudessa hyvin epäsovivana. Kuvassa Kärjen lehmiiä maantien varressa olevassa metsäsaarekkeessa kesäkuussa 2013.

4.4 Kulttuuriympäristön arvot

Säijoen ja Sullajoen pienipiirteiset viljelylaaksot käsittävä Säijän alue on osa Pyhäjärven vanhaa kylä- ja agraarimaiseman nuorempaa kerrostumaa, jonka asuttaminen ja raivaus alkoivat kantatalojen ja torppien toimesta isonjaon jälkeen, 1790-luvulla. Säijän takamaan torppien, pientilojen ja maatilojen perustaminen jatkui 1950-luvulle saakka. Säijä on Lempäälän ja Vesilahden maankäyttöön, maatalouteen ja asutuksen historiaan liittyvä, maisemaltaan omaleimainen aluekokonaisuus. Asutushistorian rungon muodostavat Säijoen ja Sullajoen alavat viljelymaisemat, jonka reunamille runsaslukuinen torppia ja pientiloja käsittänyt ketjumainen asutus keskittyi 1790-luvulta aina 1950-luvulle. Omina kokonaisuutensa erottuvat keskeisimmille paikoille sijoittuneet kantatalot. Asutusta ja elinkeinoja tukemaan syntyi tiheä paikallistiestö/polkuverkko, joka yhdisti takamaiden torppia ja Pyhäjärven rantojen kantataloja.

Huolimatta sotien jälkeisen elinkeinorakenteen, liikenteen, rakentamisen ja maatalouden uudistumisesta, Säijän historiallinen, maatalouteen ja isojakoon perustuva asutusrakente on edelleen nähtävissä. Pihapiireissä on säilynyt torppa-aikaan kuuluvia yksittäisiä rakennuksia. Alueen harvoissa kantataloissa näkyy niiden siirtoaika tai maatalouden uudistuminen 1900-luvun vaihteessa. Rakennuskannaltaan yhtenäisiä ja useita rakennuksia käsittäviä pihapiirejä edustavat entisistä torpista Junkkaala, Myllymäki, Haapaniemi ja Harjunpää, sekä kantatiloista Friiri, Typpy, Kärki ja Pyhälä. Aktiivinen maatalous ja karjatalous ovat jatkuneet Harjunpäässä ja Kärjessä, mikä näkyy niiden kulttuuriympäristöissä mm. hakamaina. 1900-luvun alku toi tällöin Lempäälään ja Vesilahteen kuuluneeseen Säijään kaksi kansakoulua, kauppoja, postin ja pankin, jotka keskittyivät harvaksi ketjuksi Vanha Rantatien ympäristöön, pääosin maatalouden asuinkiinteistöihin. Vaikka palvelut ovat pääosin väistyneet kaupungistumisen ja kehityksen seurauksena, ovat rakennukset edelleen kertomassa Säijän historiasta.

Säijän kulttuurimaiseman arvot ovat historialliseen asutukseen ja maatalouteen liittyviä. Säijän kymmeniä torppia ja muutamia kantataloja käsittänyt Säijoen ja Sullajoen varren asutus- ja viljelysmaisema entisine torppineen sekä paikallistyneen muodostaa Tottijärven ja Halkivahan ohella hyvän esimerkin Pyhäjärven rantakyläen asutustoiminnan ja viljelyn laajentumisesta kylien ulko- ja takamaille 1700-luvun lopun isonjaon jälkeen.

Luokat ja luokitteluperusteet

Inventointi ei ole koko rakennuskannan kattava, vaan se kohdistettiin aikaisemmin tunnettuihin kohteisiin, joita täydennettiin lähinnä kantataloilla ja julkisen puolen rakennuskohteilla. Tarkastettujen 22 kohteen ja 5 aluekokonaisuuden kuvauksissa on tuotu sanallisesti esiin kiinteistökohteiden kulttuurihistorialliset arvot, niin rakennushistorialliset, historialliset kuin ympäristöarvotkin. Niistä on johdettu edelleen kolmiportainen luokitus, I, II ja III, joka kuvaa kohteiden keskinäistä suhdetta ja säilyneisyyttä. Luokittelu on inventoinnin sisäinen, hierarkiaa ja paikallisia kulttuuriarvoja kuvaava. Luokituksessa painottuvat pihapiirien kokonai-

suudet, asutushistoria ja muutokset enemmän kuin yksittäiset rakennukset. Aluekokonaisuuksia ei ole arvoitettu. Säijän kulttuuriympäristöä luonnehtii tasalaatuisuus ja toistuvuus. Samat elementit, maatilat, pientilat, tiestö ja viljelymaisema toistuvat lähes kaikissa Säijän perinteisissä, laskuojiin rajautuvissa maisemissa. Kaavoituksessa ja maankäytössä kaikki luokitellut kohteet ja alueet olisi hyvä huomioida.

Luokka I

Erittymisen merkittävät kohteet ja alueet, suuri paikallinen arvo

Luokan I kohteet ja alueet edustavat parhaalla mahdollisella tavalla kaava-alueen rakennettua kulttuuriperintöä, ominaispiirteitä ja ilmiöitä ja ovat hyvin säilyneitä kokonaisuuksia sekä omaavat suuren intensiteetin. Näihin kohteisiin sisältyy useita arvonekökohtia tai yksi erittäin vahva peruste. Tässä luokassa olevat kohteet ja alueet ovat useimmiten hyvin säilyneitä ja maatalouden vanhimpiin piirteisiin liittyviä rakennuskohteita, kantataloja, torppia, kouluja ja pihapiirejä.

Ensimmäisen luokan rakennuskohteita: Haikala (Typpy), Junkkaala, Kallela (Friiari), Pyhälä, Säijoen kansakoulu, Kärki, Harjunpää ja Myllymaa.

Luokka II

Merkittävät kohteet ja alueet

Luokan kohteet ja alueet ovat edustavia ja vähintään kohtalaisen hyvin säilyneitä, intensiteettiä omaavia sekä sisältävät yleensä useita arvonekökulmia. Ensimmäiseen luokkaan verrattuna rakennuskanta ja asuinpaikka edustavat nuorempaa maankäyttöä tai kokonaisuus on merkittävästi suppeampi tai uudistunut. Luokassa on keskeisiä kohteita, torppia ja kouluja, joiden rakennuskanta on jo osittain uudistunut.

Toisen luokan rakennuskohteita: Heikkilä, Kylä-Kärki, Marjamäki, Säijän kansakoulu, Lehtiniemi, Järvi, Sullanmaa.

Luokka III

Maisemallisesti tai historiallisesti arvokkaat kohteet

Nämä ovat kohteita, joilla on historiallista arvoa ja ne ovat osa laajempaa kokonaisuutta tai ilmiötä. Tähän luokkaan on sijoitettu maatalouden tilakeskukset, joiden rakennuskanta on uudistunut, mutta perinteinen asema maisemarakenteessa on säilynyt. Niiden pihapiireihin voi liittyä vanhempia osia, yksittäisiä rakennuksia. Kohteilla on erityistä merkitystä osana historiallista ilmiötä ja laajempien arvoalueiden osana.

Kolmannen luokan rakennuskohteita: Rankki, Haapaniemi, Kauriinmäki, Kaakkolampi, Hemminki ja Säijän kansakoulu.

4.4.1 Inventointikohteet ja arvoluokat

Nro	Kohdenimi	hist.luonne	rakennus aika	arvo luokka
3.1. Vanhan Rantatien kulttuurimaisema				
3.1.1	Typpy	kt.	1920/30-I	I
3.1.2	Heikkilä	kt.	1930-I	II
3.1.3	Koskipuisto	mylly/kauppa	1902	II
3.1.4	Säjän kyläkauppa	kauppa	1950	II
3.1.5	Kauriinmäki	torppa	1900-I	III
3.1.6	Junkkaala	torppa	1880/1900-I	I
3.1.7	Friiari	kt.	1930-I	I
3.1.8	Haapaniemi	torppa	1910-I	III
3.2. Pyhälän ja Sullajoen kulttuurimaisema				
3.2.1	Pyhälä	kt.	1890-1940	I
3.2.2	Sullanmaa	torppa	1910-I	II
3.3. Säijoen kulttuurimaisema				
3.3.1	Säijoen kansakoulu	koulu	1929	I
3.3.2	Järvi	torppa	1800-1985	II
3.3.3	Lehtiniemi	torppa	1915	II
3.3.4	Rankki	kt./siirtolaistila	1940/50-I	III
3.3.5	Säjän kansakoulu	koulu	1957/2007	III
3.3.6	Marjamäki	torppa	1800-/1980-I	II
3.3.7	Myllymäki	torppa, mylly	1890-1930-I	I
3.3.8	Kaakkolammi	torppa	1811,1930/50-I	III
3.3.9	Hemminki	torppa	1800-1980-I	III
3.3.10	Harjunpää	torppa	1920-/1950-I	I
3.4. Kärjenmaan kulttuurimaisema				
3.4.1	Kärki	kt.	1930-I	I
3.4.2	Kylä-Kärki	ot.	1930-I	II

Korpiasutuksen kulttuurimaisema

Ei kohdeinventointeja

Taulukon lyhenteet: kt. = kantatalo, ot. = osatalo, t. = torppa.

4.5 Yleiset toimenpidesuositukset:

Yleiset toimenpiteet: Säijän rakennetun kulttuuriympäristön arvot ovat rakennuskohteiden ohella historiallisessa maisemarakenteessa, johon kuuluvat rakennusten ohella luonnonolosuhteisiin sopeutuneet ja isojaosta kertovat asuinpaikat sekä niihin olennaisesti liittyvä tiestö ja viljelymaisemat. Rakennetun kulttuuriympäristön alueella toimittaessa tulee ottaa huomioon alueen kokonaisuus, ominaispiirteet ja identiteetti. Aluetta koskeva suunnittelu ei saisi heikentää edellä mainittuja ominaisuuksia.

Selvityksessä esiteltujen ja rajattujen alueiden ja kohteiden osalta on laadittu omat toimenpidesuositukset niiden kuvausten yhteyteen. Inventoinnin ulkopuolelle jouduttiin jättämään kymmeniä vanhoja asuinpaikkoja, jotka olisi hyvä huomioida kaavoituksessa ja maankäytössä.

Maankäyttö ja kaavoitus: Kaavoituksen lähtökohtana tulisi olla Säijän historiallinen asutus-, liikenne- ja viljelymaisema, jonka pohjana ovat yksittäisten kantatilojen ohella kymmenet maaperän ja isojaon lohkomisen ehdoilla perustetut torpat ja pientilat, jotka muodostavat edelleen paikoin ketjumaisen asutusmaiseman jokilaaksoja rajaavien moreenimäkien reunamilla.

Työssä määritettyihin historiallisiin, avoimiin viljelymaisemiin tai niiden rajapintoihin ei suositella uudisrakentamista. Historiallisen asutuksen läheisyyteen ei suositella rakentamista. Historiallisen asutusmaiseman näkyvyyttä olisi mahdollista vahvistaa karsimalla pihapiirien kasvillisuutta.

Uudisrakentaminen: Uusi omakotiasutus ei jatka vanhaa rakentamista elinkeinon tai rakentamisen suhteen, joten alueen perinteisiin elinkeinoiniin liittymätön uudisrakentaminen tulisi keskittää omille alueilleen, jossa ne muodostaisivat oman, ajanmukaisen rakennekerrostumansa Säijän pitkään ja omaleimaiseen asutushistoriaan. Uudisrakentamista ei suositella vanhojen rakennuspaikkojen ja avoimien tilojen yhteyteen. Suositeltavaa olisi sijoittaa omakotiasutus keskitetysti alueen päätien, Pirkkalantien yhteydessä oleville metsäalueille, Säijän koulun yhteyteen. Vanhojen, autioituneiden rakennuspaikkojen hyödyntämistä ei suositella.

Vanhoissa pihapiireissä uudisrakentamisessa tulee huomioida pihapiirin rakenne, materiaalit, värit ja mittakaava. Säijässä pihapiirien rakentaminen on ollut puurakentamista, aina talousrakennuksia myöten. Puna- ja betonitiiltä on käytetty lähinnä yksittäisissä, 1930- ja 1950-lukujen välillä rakennetuissa navetoissa ja muuntajissa.

Maatalouden uudessa tuotantorakentamisessa ja sen sijoittumisessa maisemaan tulee käyttää harkintaa. Uudisrakentaminen tulisi ehdottomasti sopeuttaa pihapiiriin ja maisemaan materiaalien ja mittakaavan suhteen.

Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy

Laatinut:

Jari Heiskanen
rakennustutkija, FM

Liitteet:

Liite 1. Inventoidut kohteet ja aluekokonaisuudet

Liite 2. Inventoidut kohteet ja asuinpaikat 1909 kartassa

Liite 3. Maakirjakylät sekä asutus ja tiestö 1909 kartassa.

4.6 Lähteet

Kirjallisuus:

Ajo Reino, Tampereen liikennealue, 1942.

Arajärvi Kirsti, Lempäälän historia, Tampere 1959.

Arajärvi Kirsti, Vesilahden historia, Tampere 1958.

Elämää Säijänmaassa, toim. Ritva Mäkelä, Vammala 1997.

Kalske Marja, Lempäälä ajan virrassa, Ihmisiä yhteisössä, pitäjä maailmassa, Vammala 1999.

Suomen asutus 1560-luvulla: kyläluettelot ja kartasto, Helsingin yliopisto, historian laitos, 1973.

Suomen maatilat, tietokirja maamme keskikokoisista ja suurista maatiloista, osa II Hämeen lääni, Porvoo 1931.

Suomen teiden historia I, Helsinki 1974.

Suomen teiden historia II, Helsinki 1977.

Suomenmaa 4, Porvoo 1971.

Suuri maatilakirja V, 1964 Kuopio.

Inventoinnit ja selvitykset:

Luoto Kirsi, Lempäälä Säijä, arkeologinen inventointi 2013, Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy.

Kylät kaupungin kupeessa, Nurmen ja Säijän kylien maankäyttö- ja kehittämissuunnitelma, Kylät kehällä -hanke 2009.

Putkonen Lauri, Pirkanmaan kulttuurihistorialliset kohteet, julkaisu B 174, 3 p. Tampereen seutukaavaliitto, Tampere 1990.

Teivas Eija, Lempäälän kulttuuriympäristöohjelma, Teiden varsilla ja vesireiteillä, Tampere 2006.

Karttakirjat:

Alanen-Kepsu, Kuninkaan kartasto Suomesta 1776-1805, Tampere 1989.

Kalmbergin kartasto R III : List 8, 1855, internet <http://www.vanhakartta.fi>.

Maanmittaushallituksen toimittama Suomen kartta 1920, Suomen karttakirja 1920 näköispainos, Porvoo 2004.

Suomen karttakirja 1799, C.P. Hällströmin Suomi-kartasto, Porvoo 2005.

Historialliset kartat:

Vesilahti, Hinsala; Kartta Lempäälän kunnan sisällä olevista ulkoniityistä, H84 8-13 (1701), Maanmittaushallituksen uudistusarkisto KA.

Hinsala, Kaakila, Niemenpää, Junnilan, Perätoikka ja littilä, kylät, talot ja yhteismaat Säijänma, 1781-82 Runeberg, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto KA.

Nurmenkunnan yhteisten ulkomaisen jakokartta, K.A. Blanck, 1829-30, Lempäälä 2:a, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, KA.

Hinsalan kylän uudistuskartta, Hj. Roering 1929-1930, Vesilahti H84 a, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto KA.

Pitäjänskartat 1840/1890-I, digitaaliarkisto, KA.

Suomen yleiskartta 1866-72, Jyväskylän yliopisto, historialliset kartat, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-200806175510>.

Suomen taloudellinen kartta, lehti IV:5 Tampere, maanmittaushallitus 1922.
Suomen taloudellinen kartta, lehti IV:5 Tampere, Maanmittaushallitus 1931.

Kalmbergin kartta 1855, Kalmbergin kartasto RIII, list 8. Jyväskylän yliopisto, Jyx, historialliset kartat, sotilaskartat, Kalmbergin kartasto.

Venäläinen topografikartta 1909, Senaatin kartasto XVII-XVIII: 22-23. digitaaliarkisto, KA.

Peruskartat 1:20 000 1954, 1965, 1975 1980, 1991, 1998 Kansalliskirjasto, Hki.

Sähköiset aineistot:

Vesilahdelta Torpparitietoja 1861-1879 © Koonnut Minna Valkama, 2000.
<http://www.narva.sci.fi/vssts/torpparitietoja.html>

Lempäälän ja Vesilahden rippikirjat, Suomen sukuhistoriallinen yhdistys ry.
<http://www.sukuhistoria.fi/sshy/index.htm>